

TC

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İSTANBUL ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İSTANBUL TEKKELERİNİN KÜLTÜREL HAYATA
ETKİLERİ (ÖZBEK TEKKELERİ ÖRNEĞİNDE)

Davud İBRAHİMLİ

2501171763

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Ahmet KALA

İSTANBUL – 2022

ÖZ

İSTANBUL TEKKELERİNİN KÜLTÜREL HAYATA ETKİLERİ (ÖZBEK TEKKELERİ ÖRNEĞİNDE)

Davud İBRAHİMLİ

Tezimizde, Osmanlı zamanında İstanbul gibi bir şehirde tarikatlar ve bu tarikatların oluşturduğu tekkelerin neyi amaçladığını, insanları hangi yönde etkilediğini, devletle ilişkilerini ve genel olarak İstanbul'a ne kattığını ele alan bir konu anlatılmaktadır

Osmanlı döneminde, İstanbul'un gelişiminde büyük rollere sahip olan tarikatlar, onların kurucularının hangi yollardan geçtiği, hangi düşünceye sahip oldukları ve insanları neyi amaçlayarak bir tekke altına topladıklarını geniş bir şekilde ele aldık. Tarikatların hangi dönemde güçlü, hangi dönemde zayıf olduğunu ele alarak, Osmanlıda devlet-tekke ilişkisinin birbiri ile tamamen iç-içe geçmiş olan durumunu analiz ettik.

Bu tezde, Osmanlı döneminde ki önemli tekkelerin nelerle uğraştığını, önce cemaatine sonra ise diğer insanlara ne vaat ettiğini, bazı tekke şeyhlerinin gelişimde büyük rollere sahip oldukları gerçekleri ortaya konuldu. Tekkelerin bazen bir ilim mektebi, bazen bir yatakhane, bazen de bir hastane rolünü aldığını detaylandırdık. Tüm bu tekkelerin biri biriyle ortak yanlarını, tarikatlar arası münakaşaları, tarikat ve devletin ilişkilerini ele aldık. Devletin tarikatlara karşı bazen çok sert önlem aldığını, bazen de aynı yönde ilerlediğini tasdik ettik.

Tekkelerin oluşumu ve cemiyetle bağlantıları bunu göstermektedir ki Osmanlı İstanbul'unda var olmuş tarikatlar ve tekkeler devrin yaşam biçimini, insanların düşüncelerini ve cemaatlerin söz sahipliğini doğrudan etkileyen bir unsur olmuştur.

Anahtar kelimeler: İstanbul, şehir ve tekke, Osmanlı tekkeleri, Osmanlı ve tarikat, Özbek tekkeleri, Nakşibendiyye, Tarikat ve Devlet, Üsküdar tekkeleri.



ABSTRACT

THE EFFECT OF İSTANBUL LODGES ON THE CULTURAL LIFE (EXAMPLE OF UZBEK LODGES)

Davud İBRAHİMLİ

In our thesis, a subject that deals with the purpose of the sects and the dervish lodges formed by these sects in a city like Istanbul during the Ottoman period, how they affected people, their relations with the state and what they contributed to Istanbul in general, is explained. In the Ottoman period, we discussed in detail the sects that played a major role in the development of Istanbul, the paths of their founders, what thoughts they had, and for what purpose they gathered people under a lodge. We have analyzed the state-tekke relationship, which is completely intertwined with each other.

In this thesis, it was revealed what important dervish lodges in the Ottoman period were dealing with, what they promised first to their communities and then to other people, and the facts that some dervish lodges had a great role in development. We discussed the common points of all these lodges, the disputes between the sects, the relations between the sect and the state.

The formation of dervish lodges and their connections with the community show that the sects and dervish lodges that existed in Ottoman Istanbul were a factor that directly affected the way of life, the thoughts of the people and the voice of the communities.

Key Words: Istanbul, city and lodge, Ottoman lodges, Ottoman and sect, Uzbek lodges, Nakshibendia, Sect and State, Üsküdar lodges.

ÖNSÖZ

Tarikatlar ve tekkeler tarih sayfalarında şüphesiz önemli bir konuma sahiptir.

Tek bir şahsın kendini geliştirmesi ve sonrasında tarikat kurması ve bu tarikatın yüzlerce hatta milyonlarca insana ulaşarak uzanması oldukça ilgi çekici olmuş ve halen de birçok araştırmacının odak noktasındadır.

Toplum yönetimi, devlet yönetimi, cemaatlerin hiyerarşisi, dokunulmazlık ilkeleri vb. pek çok unsur araştırmacılar tarafından incelenmiş ve incelenmeye de devam etmektedir. Osmanlı'da Tekkeler, tarikatların güç kaynağı olup, toplumla tarikat arasında ki köprü rolünü üstlenen bir sembolüdür. Tarikatların en dikkat çeken özelliklerinden birisi de Sultanlar başta olmak üzere devlet idarecileriyle birebir temasları ve bazı önemli meselelerde danışılmaları olmuştur. Bu nedenle tezimizde Osmanlı'da tarikatların kurucularının nereden ve nasıl başladıklarını, kendilerine hangi yol çizelgelerini seçtiklerini, hangi seviyelere kadar genişleyip hangi konularda ciddi söz sahibi olduklarını ele aldık. Tezimizde, Osmanlı'da tarikat liderlerinin topluma olan etkisini, tekkelerin dönem şartları içinde tarikat değişimine gittiğini, Anadolu topraklarına nasıl geldiklerini, hangilerinin bölgede etkili olduklarını ve kendilerinden sonra tekkelerde yerlerini hangi tarikata bıraktıklarını inceledik

Dikkat çekici ölçüde konu, ciddi problemlerinden olan dünya zevklerine kapılıp diğer tüm değerleri hiçe sayma meselesi üzerinde yoğunlaşmıştır. Osmanlı'da tarikat liderinin kendine has olan arınma yollarını ve bu yollardan nasıl geçtiklerini anlatarak konuyu ele aldık.

Tüm Çalışma dönemim boyunca desteğini esirgemeyip ve konuları geniş bir şekilde değerlendirmeme yardım eden saygıdeğer hocam Prof. Dr. Ahmet KALA ya tüm tecrübesiyle yanımda olduğu için kendisine müteşekkirim.

Ders dönemim boyunca bilgilerinden ve tecrübelerinden yararlandığım hocalarım olan Dr.Öğr.Üyesi Ahmet Vefa ÇOBANOĞLU hocama, Dr.Öğr.Üyesi Şevket Kamil

AKAR hocama, Prof.Dr.Fatma Füsun İSTANBULLU DİNÇER hocama ve bütün dönem arkadaşlarıma teşekkür ederim.

DAVUD İBRAHİMLİ

İstanbul, 2022



İÇİNDEKİLER

ÖZ	ii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR LİSTESİ	ix
GİRİŞ	1
1. TEKKELER HAKKINDA GENEL BİLGİLER	4
1.1. Tekke Anlamı Ve Toplumdaki Gelişimi	4
1.1.1. Tarihsel Süreçte Tekkelerin Oluşumu, Görevleri ve Önemi	7
1.1.2. Tekke Eğitiminin Toplum Gelişiminde ki Yeri	11
1.2. Tasavvuf Ve Tekkelerin Nitelikleri	14
1.2.1. Tekkelerin Oluşumunda Tasavvufun Yeri	16
1.2.2. Anadolu da Tekke Edebiyatı ve İlk Tasavvufi Eserler	19
1.2.3. Tekkelerin Yapısı ve Sosyal Hayattaki Yeri	22
1.3. Osmanlı Devleti Ve Tekkeler Arasındaki İlişki	26
1.3.1. Osmanlı Devletinde Tekkelerin ve Tasavvuf İlminin Yeri	31
1.3.2. Osmanlı Devletinde Tekke Islah Çalışmaları	35
2. İSTANBUL TEKKELERİ VE TARİHİ GELİŞİMLERİ	39
2.1. İstanbul Tekkeleri	39
2.1.1. Nakşibendiyye	39
2.1.2. Kadiriyye	45
2.1.3. Sadiyye	49
2.1.4. Celvetiyye	52
2.2. Osmanlı Tekkelerinin İstanbul'daki Yerleşkeleri	57
2.2.1. Nakşibendiyye Tekkeleri	57
2.2.2. Kadiriyye Tekkeleri	62
2.2.3. Sadiyye Tekkeleri	67
2.2.4. Celvetiyye Tekkeleri	71

3. İSTANBUL TEKKELERİNE DAİR BELGELERİN ANLATIMI	74
3.1. Muharremiye Dağıtımını İçin Hazırlanan Müfredat Defteri	74
3.1.1. Ekteki 1 Nolu Belgeye İstinaden	74
3.2. Yazılı Meblağlarla Tekkelerin Müfredat Defteri	75
3.2.1. Ekteki 2 Nolu Belgeye İstinaden	75
3.3. İmamın Vefatı Sonrası Yeni imam ve Hatiplik Ataması.....	91
3.3.1. Ekteki 3 Nolu Belgeye İstinaden	91
3.4. Biriken Kira Ödemesi.....	93
3.4.1. Ekteki 4 Nolu Belgeye İstinaden	93
3.5. Tekke Tamir ve Hasır Ücreti Masrafları	94
3.5.1 Ekteki 5 Nolu Belgeye İstinaden	94
3.6. Tekke Tamir ve Hasır Ücreti Masrafları İçin İkinci Dilekçe	95
3.6.1 Ekteki 6 Nolu Belgeye İstinaden	95
3.7. Şeyhin Maaş Zammı.....	96
3.7.1 Ekteki 7 Nolu Belgeye İstinaden	96
3.8. Şeyh Ataması.....	97
3.8.1 Ekteki 8 Nolu Belgeye İstinaden	97
3.9. Şeyh İhracı Ve Yeni Atama.....	98
3.9.1 Ekteki 9 Nolu Belgeye İstinaden	98
3.10. Şeyh Atamasının İncelenmeye Sunulması	98
3.10.1 Ekteki 10 Nolu Belgeye İstinaden	99
3.11. Tekkedeki Bıçaklı Saldırı.....	99
3.11.1 Ekteki 11 Nolu Belgeye İstinaden	99
3.12. Padişahın Tekkeye Eklemeleri	100
3.12.1 Ekteki 12 Nolu Belgeye İstinaden	100
3.13. Şeyh Ataması.....	101
3.13.1 Ekteki 13 Nolu Belgeye İstinaden	101
SONUÇ.....	109
EKLER.....	117

KISALTMALAR LİSTESİ

A.b.	:	Aynı belge
A.e.	:	Aynı eser
A.g.e	:	Adı geçen eser
A.g.m.	:	Adı geçen makale
A.y.	:	Aynı yer
A.g.t.	:	Adı geçen tez
B	:	Receb
Bkz.	:	Bakınız
BOA	:	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
Çev.	:	Çeviren
Ca	:	Cemaziye'l-Evvel
C	:	Cemaziye'l-Ahir
D. BŞM. D	:	Baş Muhasebe Kalemi Defterleri
Ed.	:	Editör
EV. HMH. d.	:	Evkaf-1 Haremeyn Muhasebeciliği Defterleri
HAT	:	Hatt-ı Hümayun
Hazırlayan	:	Haz.
Hicri	:	H.
s.	:	Sayfa Numarası
M	:	Muharrem
N	:	Ramazan
No	:	Numara
T.S. MA. e.	:	Topkapı Sarayı Arşivi/Evrak
TS. MA. d.	:	Topkapı Sarayı Arşivi/Defter

V.b.	:	Ve benzeri
V.d.	:	Ve diğçerleri
yay. haz.	:	Yayına Hazırlayan
Yay.	:	Yayın
Za.	:	Zi'l-ka'de
Z	:	Zi'l-Hicce



GİRİŞ

Osmanlı'nın başkentinde şimdiye kadar sayısız tarikat görmüş Osmanlı şehrinin temel yapılarından ve Osmanlı toplum hayatının temel kurumlarından biri olan İstanbul'da kurulan tekkeler, bu çalışmanın esas konusudur.

XIX. Yüzyıl İstanbul'unda sayıları altı yüzün üzerinde olan tekkelerin medreselerden üç kat fazla sayıda bulunmasına rağmen tekkelerin şehrin oluşumuna katkısına dair yapılmış müstakil çalışmaların azlığı bu tezin temel motivasyonlarından biri olmuştur.

Çalışmamızın amacı, literatür taraması sırasında karşımıza çıkan sonuçlarda, Özbek tekkeleri hakkında sadece bir tez yapıldığını ve Tekkeler hakkında da genel olarak yapılan araştırmaların Mimari yapıları, Sanatsal yönleri, Dini konumları ele alınarak yaklaşımlarda bulunulmuş olduğunu gördük.

Özbek tekkeleri hakkında yazılmış olan bu tez, 2007 yılında Seda Yılmaz tarafından tarih bölümünde yüksek lisans tezi olarak yayınlanmıştır. Bu tezde Özbek tekkeleri hakkında birçok genel ve tarihi bilgiler yer almaktadır. Prof.Dr.Mustafa Alkan'ın "Osmanlı Devleti'nde Özbek tekkeleri" makalesi 'de literatür taramasında başta çıkan sonuçlar arasında olmuştur. Makalede Özbek tekkelerinin Osmanlı devletiyle ilişkileri geniş şekilde ele alınmıştır. Buradan yola çıkarak, tekkelerin İstanbul'la ete kemiğe büründüğünü ele alan, İstanbul'a mimari yapı katan değil de İstanbul'la birlikte bir yaşam serüveni oluşturan bu tekkelerin ruhlarını konu alan araştırmamızda, tekkelerin ne kadar büyük bir ekosistem olduğunu aydınlatmaya çalışacağız. Tezimizin diğer yazılardan farkını belirtmek gerekirse, Tekkelerin yaşam döngüsüne nasıl etki ettiğini, halk tarafından nasıl benimsendiğini ve bu tekkelerin oluşumunda öncülük eden tarikatların nasıl meydana geldiğini ele alacağız. Tekkelerin ve buralarda konumlanan

tarikatların Osmanlı başkenti olan İstanbul'daki varlıkları, isimleri, sayıları, dağılımları, yoğunlukları, barındırdıkları nüfusları, halk ve sarayla münasebetleri, şehrin mekânsal ve sosyal dokusunun oluşum ve gelişimine etkileri, toplumu geliştirerek kendini de geliştiren yapısını, öğrencilerine sunduğu eğitim sistemini ve birçok alt başlıklar açabileceğimiz alanlar da çalışmamızda yer almıştır.

Sonuç olarak çeşitlilikleri, konumları ve şekillendirdikleri mahalleler ve sokaklarla, tekkelerin sadece kültürel ve geleneksel değerleri değil şehirlerin biçimini de etkiledikleri tespit edilmiştir. Bu çalışma ile İstanbul tekkelerinin ve tarikatlarının yerleri ve nitelikleri güncel olarak belirlenmiş ve toplu olarak İstanbul içinde konumlandırılmıştır. Çalışmamızda İstanbul tarihi tasavvuf kaynakları, tasavvuf kaynakları, tasavvuf ehlinin tanımları ve tekke-tarikat mekân ve kurumları sosyal mekânsal bir perspektifle okumaya tabi tutulmuş ve pek çok yeni çalışma sorusu için sağlam bir zemin oluşturulmuştur.

İstanbul'un hemen her semtinde birden fazla tekkenin bulunduğu ve insanların ibadet etmek, dini bilgilerini ve maneviyatını geliştirmek, tekkenin hususiyetine göre sporla meşgul olmak, musiki dinlemek-meşk etmek, şiir okumak, yazı-hat yazmak, insan tanımak-dost edinmek, barınmak, yemek ihtiyacını gidermek gibi maksatlarla bu mekânlarla ilişki kurduğunu düşünürsek tekkelerin ve tekke kültürünün Osmanlı toplum ve şehir hayatına tesirini anlamak için önemli bir mesafe kat etmiş oluruz. Tekkelerin sanat, edebiyat, musiki, din ve ahlak eğitim ve öğretimi, ruh terbiyesi, dayanışma, sosyal yardımlaşma ve hizmet vb. alanlarında halkın yanında müesseseler olduğu kurulmuş olan tekkelere ait kayıtlardan anlaşılmaktadır. Tekkeleri birer terbiye ocağı, ahlak yuvası, her sınıf insana eğitim verilen yerler olarak tarif edilmesi yerinde olan tekkelerin Türk halkına, Türk zevkine, dini ve içtimai hayatına yararlı insan yetiştirmek için gerçek ve değerli çalışmalar yaparak bütün bir toplumu aydınlattıklarını söyleyebiliriz.

İstanbul gibi tekke yapılaşmasının oldukça kesif olduğu bir şehirde bu yapıların birbirleri ile olan ilişkisi de son derece önemlidir. Tekkelerin mekânsal yakınlık veya uzaklık ve tekke listelerindeki mensubiyet çeşitliliklerinden hareketle tekkeler ve tarikatlar arası mesafeleri belirleme denemesi yapılmıştır. Tekkelerin konum ve yer

bilgileri çerçevesinde, etraflarındaki komşu yapıların niteliğinden hareketle şehirle kurdukları mekânsal bağ ve ilişkileri değerlendirilmiştir. Tekkelerin konumlarından ve mekânla kurdukları ilişkilerden hareketle de toplumsal ilişkilerine gönderme yapılmıştır. Çalışmamızda tekkeleri tesis ve ihya edenler tespit edilmiş, bu bağlamda toplumsal ilişkiler belirlenmeye çalışılmıştır. Bu bilgilerle mekân bilgileri ilişkilendirilmiş neden-sonuç ilişkisi sorgulanmıştır.

Tezimizin Birinci bölümünde Genel olarak tekke tanımı, tekkelerin sosyal kültürel hayata etkilerini, Osmanlı devletinin tekkeler ve tekke şeyhleriyle ilişkilerini ve tekkelerin dönem içindeki niteliklerini anlatan bilgiler verilmiştir.

Tezin ikinci bölümünde tekkeleri oluşturan tarikatların kuruluşları, tarikat liderlerinin geçtiği yollar, tarikatların topluma etkileri ve tekkelerinin nerelerde yapıldığı ile faaliyetleri ele alınmıştır.

Tezin Üçüncü bölümünde ise Osmanlı arşiv belgelerinden elde ettiğimiz orijinal belgeleri Türkçeye çevirip, sonrasında sadeleştirme yaparak bu belgelerin bizlere ne anlattığı aydınlatılmış olup, bazı defter kayıtlarının verileri gösterilmektedir.

Bu konumda hazırlanan tez ile Osmanlıda, özellikle de İstanbul'da tarikatların ve tekkelerin neleri amaçladığı ve nelere hâkim oldukları görülecektir. Osmanlının tarikatlar ile nasıl bir bileşene sahip olduğunu ve devletin bir parçası haline gelen tekkelerin faaliyetlerini anlayacağız.

BİRİNCİ BÖLÜM

TEKKELER HAKKINDA GENEL BİLGİLER

1.1. Tekke Anlamı ve Toplumdaki Gelişimi

Tekke, “*Tarikat mensuplarının oturup kalkmalarına, âyin icra etmelerine mahsus yerin adı*” olan tekke, Farsça “*tekye*”den gelme olup, “*dayanma, dayanacak yer*” anlamına gelmektedir. Çoğulu ise, “*tekâya*”dır. Tekke genel bir isim olup, aralarında ufak tefek farklılıklar olsa da, “*zâviye*”, “*dergâh*”, “*Âsitâne*” de, tekke demektir. Dergâh, Farsça bir kelime olan dergâhın, “*kapı, eşik, kapı yeri, sığınılacak yer, makam, tekke*” gibi anlamları vardır ve tarikat mensubu şeyhlerle, dervişlerin ikametgâhı olan büyük tekkelere isim olmuştur. İyi bir eğitim ve öğretim ile toplumun bekasını garanti altına alan tarikat, kulübesinde yaşayan dervişlerin maddi ve manevi eğitimine büyük önem verdiği gibi, ihtiyacı olan herkese de büyük önem verir ve her türlü çabayı sarf eder. Tinsel güçten gelen destek insanı bu yola karşı şevklendirmektedir. Dervişlerin ikametgahı olan tekkelerde sadece kendi içlerinde oluşan bazı insanlar yetiştirilmemiştir, aynı zamanda edebiyat, tarih, coğrafya, müzik ve astronomi bilimlerinin yanı sıra hat gibi güzel sanatlar da yetiştirilmiştir.

İnsanların manevî yükselmeleri, beşerî varlıkları ve insan olmaları için eğitim veren baraka, her zaman manevî ilimlerin merkezi olduğu kadar, maddî ilimlerin de merkezi olmuş ve bir nevi İslâm mektebi olarak hareket etmişlerdir. Yazlık ayrıca sanat eğitimine büyük önem veriyor ve eğitilmiş ustaları aracılığıyla belirtilmiş olan ehemmiyetli hedeflere ulaşmak elzemdir:

- Fertlerin dinî vecibelerini vecd içinde yerine getirmesi.

- İnsanlar arasında duygu ve düşünce birliğini sağlama.
- Güzeli öğreterek, bedîî zevkleri geliştirme.
- İnsan hayatı için son derece elzem olan dinî ve millî değerlerin kıymetini âleme yayarak, canlı tutma.

Tekke ve zaviyeler, Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluş yıllarından itibaren İslamiyet'in yayılmasında etkili olmuş, gerek yeni fethedilen yerlerde Türkmenlerin iskânında gerek gelen gidenlerin doyurulması ve konaklama hizmetlerinin karşılanmasında gerekse de bulundukları yerlerin şenlenmesi ve güvenliğinin sağlanması gibi hususlarda son derece önemli roller oynamışlardır. Yürüttükleri bu hizmetlere karşılık devlet tarafından kendilerine bir takım hak ve imtiyazlar ile vakıflar bahşedilmiştir.

Tekkelerin ne zaman kurulduğu İstanbul gibi sürekli gelişen ve büyüyen bir şehir için ve İstanbul'un bu çerçevedeki sınırlarını görmek açısından çok önemlidir. Zira tekke çevresi, kurulduğunda bağlık bahçelik iken aradan geçen bir asırda işlek bir caddeye dönüşmüş olabilir. Tekkelerin bu değişime nasıl ayak uydurduğu hakkında bir fikre sahip değiliz. Zaman içinde yok olup gidenler olduğu gibi olduğu yerde direnenler de bulunmaktadır. Tekkelerin bu direnişi onları nasıl değiştirdiği veya orada bulunan tekkenin varlığı oluşan yeni yapıya nasıl etki ettiği sorgulanmalıdır. Demografik yapı ve nüfusun niteliğinin tekkelerin yerleşme tercihlerine etki eden bir faktör olduğu anlaşılmaktadır. Tekkeler konum tercihi yaparken bu durumu dikkate almışlardır. Acaba sayıca ve nitelik bakımından değişken bir nüfus yapısına sahip İstanbul'da nüfus hareketleri tekkelerin kuruluş, kapanış ve gelişmesini etkilemiş midir? Listelerde tekkelerin bir tarikattan diğerine geçtikleri izlenebilmektedir. Ancak bir tarih verilmediği için bu değişimlerin ne zaman ve ne sebeple olduğu her zaman bilinmemektedir. Bu sebeple tarikat değişimlerinin tekke çevresindeki yerleşimle bir ilgisinin olup olmadığı araştırılmalıdır. Muhitin sakinleri ve kitlesi değişikçe tekkenin faaliyet ve toplumsal ilişkilerinin nasıl etkilendiği sorgulanmalıdır. Bununla birlikte tekkelerin verdikleri ahlaki eğitim-terbiye ilişkili oldukları toplulukların dönüşmesini de sağlamıştır. Sadece

İstanbul'da 500 kûsur tekkenin varlığı ki çoğunun Sur içinde bulunduğu göz önüne alınırsa, oldukça yoğun bir tekke yapılanmasından söz etmek mümkündür. Tekkelerin müntesipleri-müdevimleri, ilişkili oldukları meslekler, yaptırımları, ihya edenleri vs. nitelikleri göz önünde bulundurulursa ilişkili olmadıkları herhangi bir toplumsal tabakanın bulunmadığı görülecektir. Tekkelere komşu sıradan halk kitleleri, çeşitli meslek grupları, sanatkârlar, devlet erkânı, sultanlar, kadınlar erkekler vs. tekkelerle ilişki içindedir. Böyle geniş bir kitle ile tekkelerin kurduğu manevi ve fiziki bağ onları doğrudan şehrin etkin aktörleri arasına sokmaktadır. Bu etki tekkeler, tekkelerle irtibatlı kişiler, tekkelerle irtibatlı kişilerle irtibatlı kişiler olarak genişletilir ise etki sahası daha da genişleyecektir.

Fetihten yüz yılı aşkın bir süre önce, Orhan Gazi döneminde, İstanbul yakınlarında esrarengiz yaşamın ilk tohumları ekildi ve Osmanlı İmparatorluğu, İzmit Körfezi'nin kuzey kıyısındaki bölgeye hâkim oldu. Fetihten önce Rumelihisarı'nın yanına yapılan Bektaşî tekkesi, Avrupa'nın en eski tasavvuf yapısıdır. Fetihten sonra Osmanlı düzenindeki tüm kurumlar gibi mezhepler de yeni başkent ve çevresinde örgütlenmeye başlamış ve faaliyet merkezlerini oluşturmuştur. Bunlardan Bahçekapı'daki Şeyh Mehmet Geylanî (Bursa) Tekkesi, Cankurtaran'daki Akbıyık Tekkesi, Beykoz'daki Akbaba Tekkesi gibi merkezler, kuşatmaya katılan tarikat reisleri ve onların dervişleri tarafından işletilmekte ve önde gelen kurumlar olarak kabul edilebilir. Fetihten dervişlerin kulübelerinin kapatıldığı 1925 yılına kadar aralıksız faaliyetler nedeniyle İstanbul ve çevresinde yüzlerce dini tekkeler kuruldu. Bu yoğunluk, özellikle Horasan bölgesi başta olmak üzere Orta Asya'da oluşan ilmi açıdan birikimlerin derin izleri, Türkler, İstanbul'un büyüklüğü ve nüfusu, Osmanlı İmparatorluğu'nun uzun ömürlülüğü, hanedan ve yönetici sınıf tarafından İslam'a dönüştürülmüştür. Ulusal düzeni ve İslam hukukunu ihlal ettiğinden şüphelenilenler dışında, mezheplerle olan olumlu ilişkileri gibi birçok faktörün (tarihi, sosyal, kültürel ve ekonomik) yüzyıllar boyunca iç içe geçmesinin bir sonucu olarak değerlendirilebilir. İstanbul ve çevresindeki tekke yapılarını tanımlamak için "âsitane, derviş kulübesi, hankah, kulübe, zaviye" gibi çeşitli terimler kullanılmıştır. Söz konusu "dergâh", "hankâh" ve "tekke" terimleri belirli bir mezhebe, işlevsel farklılıklara

ve ortaya çıkan mimari tiplere tekabül etmemektedir. Bunun en açık delili, Osmanlı şairlerinin bazı kitabelerdeki kelimeleri tekrar etmekten kaçınmaları ve yukarıdaki tüm terimleri aynı yapı içinde kullanmalarındır. Bütün bu terimler arasında "tekke" her zaman en yaygın olanı olmuştur, ancak "Gülşenîhane, Kalenderhane, Kadirîhane, Mevlevihane" gibi belirli tekkeleri tanımlayan terimler de vardır. Ayrıca "âsitane" ve "zaviye" kelimeleri, İstanbul'daki derviş kulübesindeki mezheplerinin durumunu belirlemektedir. Öte yandan, zaviyeler genellikle daha küçük tesislerdir ve asitanlara dayanır. Dervişlerin şehir içi ve çevresindeki dağılımı, İstanbul'un demografik ve yerleşim özellikleri, mezhep temsilcilerinin eğilimleri, belirli kurumlarla ilişkileri, ülkenin kültür politikaları gibi birçok faktörden etkilenmektedir. Diğer bir deyişle, tekkelerin özellikle Müslümanların yaşadığı bölgelerde yoğunlaştığı, gayrimüslim toplulukların mahallelerinde ve ticaret ve el sanatları faaliyetlerine ayrılan alanlarda ise tartışılan yoğunluğun önemli ölçüde düştüğü, sadece belirli bölgelerde tekkelerin yoğunlaştığı gözlemlendi.

1.1.1. Tarihsel Süreçte Tekkelerin Oluşumu, Görevleri ve Önemi

Tekkelerin ilk oluşumlarını incelemek için İslamiyet'in ilk mescidi olan Mescidi Nebevi'nin kuruluşu, amacı ve misyonunu anlamak önemli olacaktır. İslamiyet'in ilk mescidi olarak bilinen Mescid-i Nebevi Hz. Peygamber ve sahabeleri tarafından hicretten sonra Medine de inşa edilmiştir. Bu mescit Medine şehrinin merkezini oluşturmuş ve toplumda birçok görev üstlenmiştir. Yeme- içme, barınma, öğrenci yetiştirme, eğitim, okuma- yazama öğretme ve öğrenme gibi toplumun ilmi olarak gelişimine katkı sağlamış bir eğitim kurumu olmuştur. Ayrıca şehir dışından gelen misafirlerin ilk olarak ağırlandığı yer olarak da devlet için de önemli bir yer konumunda bulunmuştur. Mescidi Nebevi bu özellikleriyle toplumun ve devletin bir parçası olmuştur. Halifeler dönemine bakıldığında da görülecektir ki bu dönemde ki mescitler de aynı roller üstlenmişlerdir. İslamiyet'in ilk mescidinden başlayarak mescitlerin işlevlerine baktığımızda sonrada ismi tekke veya zaviye olarak değişiklik göstermişse de aynı amaçlarla kuruldukları ve aynı işlevlere sahip oldukları görülmektedir. Özellikle İslamiyet'in ilk yılları ve halifeler döneminde mescitler

çok aktif olan kurumlardır. Birçok insanın rahatlıkla girebileceği, yardım alacağı mekânlardı.

Daha şehir ilk kurulurken hemen mescit inşa edilir ve tüm görev ve misyonlarını icra etmeye başlardı. Mescitler de toplumsal ve devlet ile ilgili konular tartışılır, istişareler yapılır, yeni kararlar alınır. Camilerin toplumda bu kadar çok vazife üstlenmesi zamanla bu vazifelerin paylaşıldığı kurumların oluşmasına neden olmuştur. Toplumun gelişmesi, sınırların büyümesi ve nüfusun artışıyla ibadet camiler de eğitim medreseler de barınma, tasavvufi eğitimse tekkelerde verilmeye başlanmıştır. Tekkelerin oluşumu ve gelişiminde önemli bir yeri olan tasavvuf daha çok kişi tarafından tanınması, ilgi görmesi ve insanların öğrenmeye olan meyillerinin artmasıyla beklentileri karşılayabilmek için tekkelerin kurulmasında önemli rol oynamıştır. Ayrıca zamanla kaybedilen dini değerlerin korunmasında, yozlaşan ahlaki kuralların yeniden inşa edilmesinde tekkelerin önemi yadsınamayacak kadar büyüktür¹

Tekkeler zaman içerisinde kurulan İslam devletlerinde kurulmuş ve toplumda ki yerlerini almışlardır. Tarihte bilinen ilk tekkeler Şam da ve Selahattin Eyyubi döneminde kurulmuştur. Osmanlı ve Selçuklu dönemlerindeyse yaygınlaşmaya başlamıştır. Özellikle Osmanlı Devleti'nin tekkelere, tarikatlara ve tasavvufa olan desteğiyle bu dönemde çok fazla tekke kurulmuştur. Devletin başkenti olarak bilinen İstanbul başta olmak üzere birçok şehirde tekkeler kurulmuş ve desteklenmiştir. Tekkelerin toplumda ki yerlerinin oluşması ve gelişmesiyle tekke öğrencilerinin de toplumda önemli yerleri olmuştur. Toplum nazarında saygı ve sevgi gören bu talebeler zamanla sufi de denen sufiyye sınıfını oluşturmuşlardır. Büyük bir devlet olan Osmanlı da ise birçok ilmi sınıf bulunmakta idi. İlmiye sınıfı ve sufiye sınıfı zamanla birbirleri ile kıyaslanmış ve rekabete girmişlerdir. Yukarıda açıklandığı üzere mescitlerin eğitim işlevini üstlenen medreseler ve mescitlerin ibadet işlevini üstlenen tekkeler yarışır hale gelmişlerdir. Her iki kurumda ilmi seviyesi yüksek talebeler yetiştirme yarışına girmiş bu sayede kaliteleri de günden güne artmıştır.

1 Özdamar, Mustafa. **Dersaadet Dergâhları**, İstanbul: Kırk Kandil Yayınları, 2007, s. 300.

Tekkeler bu dönemlerde sürekli devlet desteği ve onayı almış kurumlar olmuşlardır. Yine bu dönemde kaleme alınmış yazılara baktığımızda tekkelerin devlet ve toplum nazarında ne kadar önemli ve üst bir konumda olduğu görülmektedir. Girişte bahsedildiği gibi İslamiyet’le oluşmaya başlayan tasavvufi mekânlar olan tekkeler, başta tasavvuf hizmeti veren ve daha birçok konuyla ilgilenen kurumlar olmuşlardır. Osmanlı ve Selçuklu dönemlerinde kurulan tekkelere örnek vermek gerekirse, İbrahim Gülşeni tekkesi, Şeyh Vefa tekkesi, Hacıbektaş tekkesi, Mevlâna tekkesi ve Erdebil tekkesi sayılabilir. Sivil toplum kuruluşlarına örnek oluşturan tekkeler dönem şartları ve devletlere göre resmi, yarı resmi veya özel kuruluşlardır. Osmanlı ve Selçuklu devletlerinde bu şekilde birçok tekke bulunmakta idi. Resmi tekke imamları devlet tarafından atanır ve tüm işleri devlet tarafından yürütülüp, kontrol edilirdi²

Tekkelerin oluşum süreçlerinin ardından toplumda rol aldıkları görevler ve önemine bakılacak olursa, tekkelerin üstlendikleri toplumsal görevler:

- Tekkeler dini ve ilmi her türlü derslerin okutulduğu okullardır.
- Toplumda düşkün, yaşlı ve yetimlerin gözetildiği maddi ve manevi desteğin sağlandığı yardımlaşma kuruluşudur.
- Fiziksel ve ruhsal hastalıkların tedavisinde başvurulanan kurumlardır.
- Koşu yarışı, okçuluk gibi birçok spor faaliyetlerinin olduğu ve teşvik edildiği kurumlardır.
- Yolculara barınma ve yeme imkânı sağlayan güvenli konaklama yerleridir.
- Toplumsal meselelerin konuşulup, çözümler üretilen meclislerdir.
- İhtiyaç duyulduğu zaman devlete her türlü yardımda bulunan sivil toplum kuruluşlarıdır.
- Toplumun birlik ve beraberliğine katkı sağlayan kurumlardır.
- Musiki başta olmak üzere birçok sanatsal faaliyetin yürütüldüğü atölyelerdir.
- Birçok yazar ve şairin yetiştiği eğitim kurumlarıdır.
- Tasavvuf edebiyatının oluştuğu yerlerdir³

2 Özdamar, Mustafa. **Dersaadet Dergâhları**, İstanbul: Kırk Kandil Yayınları, 2007, s. 312.

3 Ocak, Ahmet Yaşar. **Osmanlı Sufiliğine Bakışlar**, İstanbul: Timaş Yayınları, 2010, s. 85.

Tekkelerin oluşum, gelişim ve önemlerinin anlatıldığı yukarıda ki metinden de anlaşılacağı gibi toplumu oluşturan bireyler üzerinde birçok faydalı etkisi olan tekkeler devletlerin de vazgeçilmez kuruluşlarından olmuşlardır. Topluma ve devlete verdikleri güven, sağladıkları olanak ve imkânlarla Selçuklu, Osmanlı ve tüm İslam devletleri tarihinde hatırı sayılır yerler işgal etmişlerdir⁴

Tekkeler aynı zamanda ortaya çıkan farklı görüşlerin önünün kesilmesinde de önemli rol oynamışlardır. Hz. Peygamber (sav) in vefatının ardından zamanla dinle ilgili özellikle içtimai meselelerde ortaya çıkan fikir ayrılıklarının tartışıldığı ilim meclisleri olan tekkeler dinin emir ve yasaklarının doğru anlaşılması için ellerinden gelen çabayı göstermişlerdir. Değişen yaşam şartlarıyla bireylerin ve devletlerin fetva makamında danıştıkları yerler olmuş dini bilginin en doğru bulunacağı makamlar olarak güven kazanmışlardır. Anadolu da birçok aile çocukları tekkelere göndermiş buradan eğitim almalarını istemişlerdir.

Tekkelerde talebe yetiştirmek çok önemli idi. Bu nedenle tekkeye gelen her talebe belli başlı eğitimlerden geçer yurtiçi ve yurt dışı yerlere gönderilerek başka tekkelerden de eğitim almaları teşvik edilirdi. Bireylere sağladığı güvenlikle tekkeler yolculuk yapan kişilerin uğrak mekânlarıydı. Yoksulların, yetimlerin koruyucusu konumunda yer almaları ile toplumun sevgi ve saygısını kazanmışlardı. Zamanla toplumdan ayrı düşünülemeyecek bir konuma ulaşmışlardır. Devletlerin şehirlerinde bulundurmak istedikleri kuruluşlar haline gelmişlerdir. Öyle ki zamanla yarı resmi hatta resmi kuruluşlar olarak tarihe geçmişlerdir⁵

Tasavvuf tan ayrı düşünülemeyen tekkeler tasavvuf düşüncesinin gelişmesine ve yayılmasına zemin hazırlamışlardır. Birçok tasavvufi düşünür tekkelerde kalmış tekkelerde birçok sufi yetiştirmiştir. Tasavvuf akımının yaygınlaşması ve sufilerin yetişmesiyle tekkeler adlarından çokça bahsedilen yerler olmuşlardır. Genel itibarıyla

4 Cami, Abdurrahman. **Nefehâtü'l-üns min hazarâti'l-Kuds**, (tercümesi Lami'î Çelebi), İstanbul. Marifet Yayınları, 1993, s. 114.

5 Kara, Mustafa. **Din Hayat Sanat Açısından Tekkeler ve Zaviyeler**, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1999, s. 140.

devlet işlerinden, siyasetten uzak duran kuruluşlar olan tekkelerde zaman zaman siyasetle uğraşan sufi ilim adamları da yetişmiştir. Tekkelerin genel hatlarıyla öneminden bahsettiğimiz bölümün devamında daha özel bir konu olan tekke eğitimi üzerine bilgi verilecektir.

1.1.2. Tekke Eğitiminin Toplum Gelişiminde ki Yeri

Tekkelerin birçok misyona sahip olduğunu incelediğimiz yazımızın devamında bu misyonların en önemlisi olan tekke eğitimi işlenmeye devam edecektir. Tekkelerde sunulan eğitim faaliyetlerinin birçok özelliği vardır. Bu özelliklere geçmeden önce tekkeler eğitimin var olması sürecine bakılacak olursa ilk mescitten başlayarak, sürekli bir öğrenme gerçekleştirilen kurumlar olan tekkeler zamanla eğitim faaliyetlerini sistemleştirmişlerdir. Dini ve pozitif ilimlerin beraber okutulduğu fıkhıtan kimyaya astronomiden musikiye birçok alanda talebelerine eğitim veren hocaların olduğu eğitim kuruluşlarıdır. Gerek şahsi gerekse devlet desteğiyle ayakta duran tekkeler toplumun da birçok kesiminden yardım almışlardır⁶

Tekke eğitiminin başlangıcı tekkelerin ilk kez kurulmaya başlanmasıyla beraberdir. Bu eğitimin özellikleriyse,

Tekke eğitiminde bir öğreticiye, yol göstericiye ihtiyaç vardır. Mürşit denen öğretmenler tarafından tekke de talebelere ders verilirdi ve talebeler kendi mürşitlerini kendileri bulurlardı. Her talebe mürşidin yanına gelir ders almak istediğini söyler ve derse başlatılırdı. Hocaların talebeleri değil de talebelerin hocalarını seçmeleri eğitimde verimliliği ve başarıyı artıran etmenlerdendir. Tasavvuf merkezli olan tekke eğitiminde talebe için mürşidini seçmek ve onun rehberliğini kabul etmek önemlidir. Bu eğitimde genel hatlarla bilinen haram ve helallerin ötesinde bir dini ilim yolculuğu vardır. Aynı zamanda mürşidini kendisi seçen talebe kendisine yakın bulduğu mürşidi tercih edecek ve bu sayede mürşidi ile gönül bağı kurması kolaylaşacaktır.

Tamamen teslimiyet gerektiren bir eğitimidir. Mürşidini seçen talebe artık mürşit ne derse eğitim her ne gerektirirse yapmak durumundadır. Kendisine rehberlik eden

6 Kara, Mustafa. “Tekkeler ve Zaviyeler”. İstanbul, Dergâh Yayınları, 2007, s. 252.

mürşidinde aynı yollardan geçtiğini bilen talebe yaptığı şeylere karşı daha istekli ve güvenlidir. Talebenin mürşidin sözünden çıkmaması sadece eğitim aldığı konularla ilgilidir. Yaşamının olağan akışı içerisinde mürşidinden onay almaz. Bir gönül bağılılığı olan bu eğitim de sevgi şarttır. Mürşidine karşı sevgi beslemeyen talebe başarılı olamayacaktır⁷

Bu eğitimin bitme süresi net değildir. Tekkeye gelen talebe iki yıl sonra eğitimim biter ve giderim gibi bir cümle kuramaz eğitim süresi kişiye, yere, gelişime göre değişiklik gösterir. Öyle ki bazı talebeler günler sonra tekkeden ayrılabilirken bazılarıysa yıllarca tekke de kalabilmektedirler. Ayrıca tekkeye gelen talebelerde yaş sınırlaması da yoktur 7 yaşında bir çocukta eğitim alabilirken 60 yaşında ki kişiler de talebe olabilmektedirler. Makamlardan oluşan bir eğitim sistemi vardır her makam bitirilmesi, geçilmesi gereken bir yoldur. Her talebenin makamlardan geçiş süreleri de farklılık göstermektedir⁸

Fıtrat ve yaratılış olarak birbirinden farklı olan her bireyin seçeceği yollar da farklılık gösterir. Tasavvufi eğitim veren tekkelerin eğitimi de bu bağlamda zorunlu değildir. Bireylerin isteklerine bağlı eğitimlerdir. Mürşitler her talebenin psikolojik yapısına göre görevlendirmeler de bulunur ve eğitimini şekillendirir. Yani eğitim isteğe bağlı olduğu gibi kişiye de özeldir. İki türlü ders sistemi vardır. Birincisi toplu derstir ki burada genel dini kurallar ve eğitimler verilir. İkincisi de özel eğitimidir burada mürşit talebeye daha hususi meselelerde dersler verir ve talebe de gördüğü kusurları söyleyerek düzeltmesi için de yol gösterir.

Tekkede sağlanan eğitim talebelerin gelme ve kalma durumlarına göre yatılı olabildiği gibi gün içerisinde gelinerek alınan eğitimlerle de devam edebilmektedir. Tekkeler de çalışan görevliler de genelde talebelerden meydana gelir. Burada ki talebeler hem eğitim alırlar hem de tekke vazifelerini yerine getirirler. Tekkelerin tüm topluma açık eğitimleri de vardır. Geceleri yapılan sohbet ve zikir halkaları buna örnektir. Tekkelerin

7 Kara, Mustafa. **Türk Tasavvuf Tarihi Araştırmaları**, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2005, s. 30.

8 Uçman, Abdullah. "Tekke Şiiri", **Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri**, İstanbul: Ötüken Yayınları, 1985, s. 16.

maddi ihtiyaçlarının karşılanmasında aktif rol oynayanlardan biri de yine talebelerdir. Maddi durumu iyi olan her talebe tekke için yardımlarda bulunur. Bunun dışında tekkelere destek sağlayan vakıflar, devlet bütçeleri de vardır.

Tekkeler kendilerine has yapılarda eğitimlerini verirler özellikle tekke mimarileri birçok araştırmacının konusu olmuştur. Tekkelerde her talebe için ayrı bir oda, mutfak, banyo ve abdesthane, sohbet ve zikir odaları bulunur. Gösterişten uzak sade, geniş ve kullanışlı mekânlardır. İlim meclisleri olan tekkelerde dönemin baskın olan dilleri talebelere öğretilir ve bu diller de yazılmış eserler her talebeye okutulurdu. Osmanlı ve Selçuklu devletlerinde kullanılan Farsça, Arapça ve Türkçe dilleri talebeler tarafından konuřulurdu⁹

Beşikten mezara yani hayat boyu eğitim sağlanırdı. Hiçbir talebe için eğitim bitmezdi. Mürşitler hayat boyu eğitimi esas alırlardı. Talebelerin tekkeden aldıkları icazet onlar için eğitim sürecinin bittiğini göstermez aksine yeni eğitimleri almalarına imkân tanırdı. Birçok talebe tekkelerin gece sohbet ve derslerine katılarak eğitimini sürekli hale getirirdi. Sürekli yeni bilgilerle kendilerini geliştiren talebeler kitap okuma ve yazma etkinliklerini hiç bırakmazlar. Dini konularda tartışmaya ve öğrenmeye her daima açık bireylerdir. Edindikleri meslekler ışığında farklı bireyler de daima öğretme eğilimindedirler.

Tekke eğitiminde sadece dini eğitim yoktur. Dini eğitim ve tasavvufta yol kat etme esastır. Lakin spordan sanata birçok alanda da eğitimler talebelere sunulur. Yine sanatsal yönlendirmede de her talebeye özel davranılır. Talebeler ilgi ve yetenekleri doğrultusunda sanatsal faaliyetlerde eğitim almaya başlarlar. Tekkelerde en çok eğitimi verilen güzel sanatlar musiki, hat ve edebi sanatlardan şiirlerdir. Özellikle musiki ilmi sayesinde güzel sesli talebeler zikir meclislerinde ilahiler okurlar. şiir de yetenekli olan talebeler tasavvufu akıcı bir şekilde anlatarak talebeleri aşka getirirler ve hat sanatı yapan talebeler resmin ve çizginin tasavvufla buluşmasına öncülük ederler¹⁰

9 Kara, Mustafa. “Tekke Eğitimi ve Literatürü”. **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, 2008, 6,12. s. 123.

10 Demirci, Mehmet. “Bir Eğitim Aracı Olarak Mevlevi ilesi”. **Marife Dergisi**, 3. 2007, s. 110.

Osmanlı ve Selçuklu dönemi şair, bestekâr ve hat sanatçılarının hep mürşit olduğu yapılan araştırmalarla ortaya çıkmıştır. Döneminde okul olmanın ötesinde dini eğitimden güzel sanat eğitimine varana dek birçok konuda talebelerini geliştiren özel ve yüksek bir enstitüdür denebilir. Toplumda bu kadar yetenekli ve bireylerin olması kuşkusuz devletleri gururlandırmış ve tekkelere olan itimatlarını artırmıştır.

Tekkelerden akşam toplu olarak yapılan sohbet ve zikrin yanı sıra birçok farklı eserde birlikte okunup, istişare edilerek bitirilirdi. Bu sayede talebeler farklı eserlerle tanışır ve muhakeme ve tartışma yönleri gelişirdi. Tekkelerde genellikle okunan dönem eserlerinin başında İhya’u Ulumid-Din geliyordu. Bu eser dışında Fususul Hikem, Kutul Kulub, Avariful Mearif ve Mektubat-ı Rabbani kitapları da birlikte okunuyordu.

Tasavvuf eğitiminde sadece bir tekkeden eğitim alınmaz birçok tekkenin eğitimi tamamlanır ve bu sayede farklı birçok mürşitten eğitim alınmış olur. Bu sayede daha donanımlı hale gelen talebeler mürşitlerinden el aldıktan sonra farklı birçok tekke de hizmetlerde bulunurlar. Bazı şeyhler ilmi seviye de kendilerini çok yükseltmiş olan mürşitlere kendi tekkelerinde eğitim almasalar dahi icazet verirler bu ise icazet ya da el verilen mürşidin kendini ilmi noktada ne kadar geliştirdiğinin bir ispatıdır.

Tekkelerden mezun talebelere verilen icazetnamelerde ya da diplomalar da Hz. Peygamber (sav)’den o güne kadar gelen mürşitlerin isimleri yazılıdır. Tekke eğitimiyle ilgili son olarak bir açıklama yapmak gerekirse, bu icazetnameyi alan her talebe şeyh olamaz talebelerin icazetten sonra ki vazifelerini de mürşitler belirlerler. Burada ki vazifelendirme de esas olan talebenin mizacı ve yetenekleridir. Bazı talebeler tekke içerisinde görevlendirilirken bazı talebeler şehir dışına irşat vazifesiyle gönderilir¹¹

1.2. Tasavvuf ve Tekkelerin Nitelikleri

Toplumlar için hayati bir öneme sahip olan din, aynı zamanda yeni medeniyetlerin ortaya çıkmasında da tarih boyunca etkili olmuştur. İslamiyet’in yayıldığı her coğrafyada

11 Bozkurt, Nebi. “Müderris”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. 31. İstanbul. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları., 2006, s. 467.

etkili olmasında ve toplumlar üzerinde yol gösterici bir rol üstlenmesinde hiç Şüphesiz en önemli faktörlerden birisi de tasavvuttur. İslam'ın kültürel donanım ve inanışlarını içinde barındıran tasavvufun, çeşitli dönemlerde farklı tanımları yapılmıştır. Bu tanımların farklılık göstermesinin en önemli nedeni tasavvufun bilimsel değil de daha çok yaşantılara ve tecrübeye dayanan bir ilim olmasından ve kişilerin tasavvufi yaşantılarını birbirinden farklı şekilde yaşamalarından kaynaklanmaktadır. İslam tarihinin ilerleyen dönemlerinde ortaya çıktığı, geliştiği ve kurumsallaştığı görülen tasavvuf zamanla tarikatlar ve onların kurdukları tekke ve zaviyeler aracılığıyla kurumsallaşmış bir yapıya bürünmüştür. Yani tarikat, tasavvufi bir yol ve erkânın içinden gelen ulu bir şeyhin etrafında teşkilatlanarak oluşmuş bir yapıdır. Tarikatın amacı, söz konusu tasavvufi yol ve erkân doğrultusunda dervişler ve müritlerin, dinin özünü kavraması, nefis mücadelesini kazanması ve tam anlamıyla Allah'a teslim olması yönünde ömür boyu sürecek olan bir mücadeleye imkân sağlamaktır. Bu kurumlar zamanla gelişmiş, yaygınlaşmış ve birçok kola ayrılarak dünyanın farklı coğrafyalarında faaliyetlerini sürdürme olanağı bulmuşlardır.

Tarikatın kurumsallaşmış, ete kemiğe bürünmüş ve asıl yaygınlaşmış hali olan yapılar ise şüphesiz tekke ve zaviyelerdir. Bu yapılar kuruluş gayeleri bakımından birbirinden çok farklı değildir. Tekke ve zaviyelerin birbirinden ayrılmasına neden olan en temel özellik, bunların kurulmuş oldukları yerlerden kaynaklanmaktadır. Zaviyeler, daha çok şehirlerden uzak, önemli yollar üzerinde veya stratejik bölgelerde kurulmuşken; Tekkeler ise genellikle şehirlerin tam merkezinde veya çevresinde kurulmuşlardır. Çalışmamız kapsamında önemli yere sahip olan İstanbul'daki tekkelerin temelini meydana getiren tarikatları ele almaya ve bu noktadan ilerlemeye çalıştık.

Tekkelerin nitelikleri incelendiğinde aralarında Keyci Hatun Tekkesi gibi sağlık ve tedavi ile ilgili olanların bulunduğu görülmektedir. Miskinler Tekkesi gibi tecrit gerektiren hastalıklara sahip kimselerin tedavi ve rehabilitasyonu ile ilgilenen tekkeler de bulunmaktadır. Bununla birlikte bekar, yolcu, evsiz veya muhtaç durumda olan erkekleri barındıran Kalender hanelerin yanında benzer durumdaki kadınları koruyup barındıran "Karılar" tekkeleri de vardır. Ek olarak her dönemde topluma eklemlenmek ile sorunlar yaşayan Romanlarla ilgilenen, adeta onların tekkesi durumunda olan Feyzullah Efendi

tekkesi unutulmamalıdır. Tekkelerin sadece sanat, ahlak, din konularında değil toplumun sorunlu alanlarında da hizmet ürettiğini söylemek mümkündür. Bahsi geçen kesimlerin barınma, yeme-içme gibi temel ihtiyaçlarının yanında toplumla sağlıklı ilişkiler kurabilmeleri için de ruhsal ve manevi destek aldıklarını söylemek yanlış olmasa gerek. Şehirleri geliştiren, dönüştüren, yenileyen ve tazeleyen en önemli unsurlardan biri demografik hareketlerdir.

Çoğunlukla ve öncelikle tüccarlardan oluşan bu kitleye İstanbul gibi şehirlerde dervişler de eklenir. Tekkeler hareketli dervişlerin misafirhaneleridir. O dönemde hareket eden, yer değiştiren, haber ve malumat taşımanın yanında hizmet, inanç ve ahlak taşıyan toplumsal bir kitlenin varlığı şehrin gelişimi açısından önemlidir. Seyahati bir ahlak terbiyesi, olgunlaşma sebebi gören, sadece şehirlerarası değil memleketler arası, Afrika'dan, Orta Asya'dan, Balkanlardan, Hindistan'dan kalkarak yolculuk yapan bu dervişler kitlesinin kalıcılığı, yeni yerleşimciler olarak şehre katkıları incelenmesi gereken konulardandır. Bu hareketli kitlenin uğrak yerleri olan ülke ve şehirlerin, tekkelerin ve çevresindeki dokunun incelenmesi İstanbul'un ve ilişkili olunan şehirlerin yapısı bakımından araştırılması gerekli ve önemlidir

1.2.1. Tekkelerin Oluşumunda Tasavvufun Yeri

Tekkeler bireylerin sadece dinde helali ve haramı öğrenmek için gittikleri bir kurum değildi. Tekkelere gelen talebeler çoğunlukla bu bilgileri bilirler dinde ayrı bir ilerleme vasıtası olan tasavvufla Allah' (cc) ı bulmayı amaçlardı. Tasavvufun ortaya çıkması ve yayılmasıyla kurulan tekkeler topluma tasavvuf ilminin gereklerini öğreten kurumlar olmuşlardır. Tasavvufi yoldan, sufilerden etkilenen kişiler tekkelerin yolunu tutar olmuştur. Tekkelerin oluşumunda etkisi olan tasavvufu anlatmak gerekirse, aslında tasavvuf kelimesi birçok kavramla anlatılmış bir kelimedir. Zamanla farklı kavramlarla beraber anılmış tanımı sürekli gelişim göstermiştir. Her bireyin kendine göre bir tasavvuf anlayışı ve tanımı oluşmuştur.

İbn-i Haldun döneminde yapılan tasavvuf tanımlarını yeterli bulmamıştır. Tasavvuf tanımını yapmak isteyen birçok âlim de kitaplarında farklı tasavvuf tanımlarına yer vermiştir. Hatta R. Alleyne Nicholson kitabında dönem eserlerinden alıntılar yaparak

78 farklı tasavvuf tanımı toplamıştır. Tasavvuf kelimesinin, saffet temizlik manasına gelen kelimeden türemiş olabileceği birçok kişi tarafından kabul edilmesine rağmen yün anlamına gelen ‘suf’ dan türemiş olabileceği daha yakın bir ihtimaldir. Çünkü tasavvuf talebeleri olarak bilinin sufiler yünden giydikleri kıyafetlerle bilinirler ve daha geçmişe gittiğimiz de Hz. Peygamber (sav) devrinde hayvan yünlerine suf deniyordu. Açıklanan bilgiyle bu kelimenin Hz. Peygamber (sav) döneminden günümüze tasavvuf olarak geldiği açık bir görüş oluşturmıştır.

Ünlü mutasavvıfların tasavvuf tanımlarına bakacak olursak, dünyalık olabilecek her şeyden elini çekmek sadece Allah ile olmak, kişinin benliğinden tamamen sıyrılıp Allah’ ta var olmasıdır. Bu minvalde yapılmış birçok tasavvuf tanımı bulunmaktadır. Bu kadar derin bir ilimden bahseden tasavvuf elbette zor ve meşakkatli bir yoldur ve yalnız yürünemeyecek kadar çok aşama içerir. İşte tam da burada tekkeler devreye girerek tasavvuf da ilerlemek isteyen talebelere yol gösterir. Tasavvufi yolda ilerlemek isteyen talebelerin kazanmaları gereken belli özellikler, davranışlar vardır. Bunlar kişinin sadece kendisiyle ilgilenmesi başka insanların davranışlarıyla ilgilenmemesidir, bir diğeri ibadetle kemale ermeyi hedeflemesi ve her zaman zengin olduğunun bilincinde olması her haline şükredebilmesidir. Tasavvufun nefsi taşıyan kişilerden istediği bu özellikler kolay kazanılamayacak durumlardır. Tüm bu hasletlerin kazanılmasında yine tekke ve mürşitler önemli rol oynarlar¹²

Tekkeler de bulunan tasavvuf erleri gerek mürşitlerinin verdikleri dersler gerekse hayat içerisinde ki yaşadıkları hadiselerle bakış açılarıyla bu hasletleri kazanmaya ve tasavvuf yolunda yürümeye çalışırlar. Tasavvufun bir hal eğitimi, güzel ahlak kazanma çabası olduğunu söyleyen âlimler tasavvuf için çok hassas ve tehlikeli bir yoldur derler. Tasavvufun insana kattığı değer günlük hayatta gözlemlenebilen bir değişikliktir. Birçok sufi tasavvufu aşkla özdeşleştirmişlerdir. İbadetlerin verdiği haz ile ve duyulan aşk ile tasavvuf yoluna devam edilebileceğini söylemişlerdir. Her dini yolda olduğu gibi

12 İbn Haldun. **Tasavvufun Mahiyeti**. (türçüme Süleyman Uludağ), İstanbul: Dergah Yayınları, 1984, s. 145.

tasavvufun ilk amacı da dinin tüm detaylarının bilinmesi ve uygulanmasıdır. Özellikle bireyin kendisi ve başka insanlarla olan münasebeti göz önüne alınacak olursa bu uygulanması hem kolay hem de zor bir süreçtir

Tasavvuf ilmi Hz. Peygamber (sav)'in zamanında teorik olarak var olan bir ilim değildi ancak yaşayış olarak bu yaşantıyı tercih eden sahabeler bulunmakta idi. Örneğin Ebu Zer el Gıfari bu sahabelerin başında gelmektedir. Peygamberimizin(sav) sünnet çizgisinden ayrılmadan oluşan bu akım sonraları isim kazanmış ve rağbet görmüştür. Anadolu da Hz. Mevlana'nın önderliğini yapmış olduğu tasavvufi düşünce dünya genelinde birçok birey tarafından okunmaktadır. Hırka giyen, dünyadan hiçbir beklentisi olmayan yolları aşk azıkları ibadet olan müritlerin tasavvuf yolları her bölgede tekkelerde başlamıştır. Tekke kültürünün müritlere sağladığı ortam sayesinde müritler daha kolay bir şekilde dünya hayatıyla alakalarını koparabilmişlerdir. Tercih ve istek gerektiren tasavvuf yolu tekkelerinde içinde bulunduğu eğitim yollarını kapsamakta idi. Birçok alt başlığı olan tasavvufu tamamen anlatamamak da yazımızın devamında tasavvufa değinilecektir¹³

Tasavvuf ve tekkeler arsında ki ilişkiyi detaylandırarak olursak, tekkelerde var olan güzel sanatların hepsi tasavvuf etkisinde gelişim göstermiştir. Hat, musiki ve şiir. Bu güzel eserler tasavvuf edebiyatının oluşmasını sağlamıştır. Özellikle şiirler hep tasavvufi şiirlerdir. Bu manzum eserler sayesinde yeni müritlere yol gösteriliyor ve teşvik ediliyorlardı. Birçok tekke de sohbet ve zikir meclislerinde tasavvufi şiirler okunurdu. Bu şiirler içerik olarak tasavvuf yolunun inceliklerinden, güzelliklerinden ve nefsi öldürmenin yollarından bahsederdi. Yine musiki ve ilahilere konu olan aşk hep tasavvufun kanıksadığı Allah aşkı idi. Tapılan hat eserlerinin hemen hemen hepsinde tasavvuf yolunun incelikleri işlenirdi. Tüm bu bilgiler ışığında tekke tasavvuftan ayrı tasavvufta tekkeden ayrı düşünülemez. Tasavvufi düşünce tekkelerin oluşumuna katkı sağlarken tekkeler de tasavvufi düşünceye ev sahipliği yapmışlardır¹⁴

13 Köprülü, Fuat. **Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul: Alfa Yayınları, 2014, s. 127.

14 Özcan, Nuri. **“Tekke Mûsikisi”**, İstanbul: TDV Yayınları, 2011, s. 15.

1.2.2. Anadolu da Tekke Edebiyatı ve İlk Tasavvufi Eserler

Anadolu da tekke edebiyatını anlatmadan önce ilk kez ortaya çıkan tekke edebiyatı anlatılacaktır. Tekke edebiyatının ilk kez oluşmaya başlaması dinin emir ve yasaklarının yazıya geçirilmesiyle olmuştur. Zamanla tasavvufun da etkisiyle manzum eserler yazılmaya başlanmıştır. Tekke edebiyatını başlangıç ve gelişme olarak ayırmak gerekmektedir. Başlangıç eserleri için dini ve tasavvufi yazılar denmektedir. Bu eserler genel itibariyle hep şiir tazında kaleme alınmıştır. Birçok topluma ev sahipliği yapan Anadolu da her şeyde olduğu gibi şiirde de birçok farklı yazım şekilleri oluşmuştur. Tekke edebiyatı denince ilk akla gelen tasavvufi şiirler hece ve aruz ölçüsü kullanılarak yazılmış düşünce ve teknik olarak oldukça zengin manzum eserlerdir. Anadolu da yapılan ticaretler ve farklı illerden gelen müritlerle çok çeşitli diller ve dinler bir arada yaşamıştır. Özellikle dışarıdan gelen talebeler sayesinde tekke edebiyatında Türkçe ve acem dilleri yerini almıştır¹⁵

Yukarıda bahsedildiği gibi eğitim konusunda oldukça ileri seviye de olan tekkeler eğittikleri talebelerin yazdıkları eserlerle tüm ilerde adlarından bahsettirir olmuşlardır. Anadolu da hâkim olan Türkler ve edebi eserleri tekke edebiyatı ve tasavvuftan zamanla etkilenmişlerdir. Göçebe yaşayan Türkler İslamiyet'i kabulleriyle yerleşik hayata geçmişlerdir. Yerleşik ve Müslüman olarak yaşamaları Türkler için yeni bir sayfa açmıştır. Her konuda değişiklikler ve gelişmeler yaşayan Türklerin edebi eserleri de bu gelişimlerden payını almıştır. Tekke edebiyatı denince Anadolu, Anadolu denince de Türkler akla gelmektedir. İslamiyet'i kabul eden Türkler arasında tasavvufi düşüncenin yayılması da çok uzun sürmemiştir. Zaten var olan yaşantıları da bu düşünce sistemini kabullenmelerinde kolaylık sağlamıştır. Bu değişikliklerin ardından Türk toplumu içerisinde de birçok mutasavvıf yetişmiş ve edebi eserleriyle tarihten adlarından bahsettirmişlerdir¹⁶

15 Kara, Mustafa. **Türk Tasavvuf Tarihi Araştırmaları**, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2005, s. 41.

16 Nüzhet, Saadetin. **Bektaşî Şairleri**, İstanbul: Devlet Matbaası, 1930, s. 5.

Zamanla tasavvuf düşüncenin kabulüyle tekkelerde edebi eserler yazılmaya başlandı ve Türk kökenli müritler kendi hece ölçülerini de kullanarak şiirler yazmaya başladılar. Yazımızın devamında da isminden sıkça bahsedilen Ahmet Yesevi büyük Türk mutasavvıfı yaşadığı illerde yazdığı eserleri halka okuyarak halka dinin gereklerini öğretmiştir. Hem Türkçeyi ve özelliklerini kullanmış hem de dini ve tasavvufi kavramları şiirlerinde işlemiştir. Tekke edebiyatının tasavvuf şiirinin öncü ismi olmuştur. O ve onun gibi birçok Türk şair kendi vezinleriyle yeni düşünceleri özdeşleştirmiş ve şiirlerinde kullanmışlardır. Eserlerinde sade akıcı bir dil kullanan bu şairler eserlerini kaleme alırken öğretici ve sünnete uygun olmasını esas almışlardır.

Yazıda Anadolu da tekke edebiyatının ve Türklerin birbiri ile olan etkileşiminin anlatılmasının ardından tekke edebiyatının gelişimi ve tasavvufi eserler konu edilecektir. 13. Asırda yaşanan Moğol istilasıyla Anadolu'ya göç eden birçok mutasavvıf ve Türk şeyhler burada tasavvufi düşüncenin yayılmasına hizmet etmişlerdir. Tasavvufi eserlerin kaleme alınması da uzun sürmemiş Farsça ve Türkçe yazılan eserler şehir ve köydeki halklara hitap etmekteydi. Zamanla Farsça eserler Türkçe yazılmaya başlanmış fars dili kullanan şairler Türkçeyi de şiirlerinde kullanmaya başlamışlardır. Türkçe dilinden ve nazmından etkilenecek oluşan tekke edebiyatı Türk-İslam kültürünün ortak bir ürünü olmuştur. Anadolu da tekke edebiyatı demek Türklerin İslamiyet'e olan saygı ve sevgileri demektir. Bu sevgi çerçevesinde yazılmış tasavvufi eserlerin ve yazarlarının isimleriye şöylece¹⁷

Yunus Emre, kullandığı dili, anlattığı konularıyla Yunus Emre tam bir Türk mutasavvıf şairidir. Şiirleri hala dilden dile dolaşmakta birçok insana ışık olmaktadır. Tasavvuf, tekke ve edebiyat denince akla gelen ilk isimlerden biri olmuştur. Az kelimeyle çok şey anlatmış kullandığı anlaşılması kolay dille birçok insanın okuyacağı zevk alacağı eserler ortaya çıkarmıştır. Şiirleri sayesinde halka dinin ve tasavvufun öğretilmesinde öncülük etmiştir. Yunus Emre hocasından ve tekkesinden ayrı düşünilemeyen bir Türk

17 Uçman, Abdullah. "Tekke Şiiri", **Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri**, İstanbul: Ötüken Yayınları, 1985, s. 25.

mutasavvıf şairidir. Hem tekke edebiyatının güzide eserlerini kaleme almış hem de tasavvuf düşüncesinin halka yayılmasını sağlamıştır. Şiirleri Türkçe den ayrı düşünülemeyeceği gibi İslamiyet'ten de ayrı düşünülemez. Önemli eserlerinden olan Risaletü'n Nushiyye tasavvuf ve dini öğretici yazılarının başında gelmektedir.

12 bin beyitten oluşan Garipname adlı eserin de yazarı Aşık Paşa halen tasavvuf denince akla gelen tasavvufun niteliklerini işlemiştir. Kullandığı sade dil sayesinde birçok okuyucuya ulaşmış ve araştırmalarda kullanılan bir eser yazmıştır. Tekke edebiyatına yön veren Yunus Emre birçok şair tarafından takip ve taklit edilmiştir. Yunus Emre'nin hayranlarından olan Kaygusuz Abdal tekke edebiyatında isminden bahsettiren şairlerdendir. Yazdığı 200 ü aşkın eserlerde şiir ve düzyazı kullanmıştır. Eserlerinde en çok göze ve kulağa çarpan şey aşktır. Heyecan ve istekle yazılmış yazıları çok ünlenmiş ve tasavvuf edebiyatında ki yerini almıştır. Kaleme aldığı manzum ve mensur belli başlı eserleri, Budalaname, Divanı, Gülistan, Gevhername, ve Vücutnamedir. Kaygusuz Abdal yazdığı eserlerle tekke edebiyatının öncü isimlerinden olmuştur¹⁸

Bir diğer tekke edebiyatı şairi ise eserlerinde vahdeti vücut konusunu işlemesiyle ünlü Nesimi'dir. Nesimi dönemin de yazmış olduğu eserleri ve konumuyla kendi çağının Yunus Emre'sidir de denebilir. Eserlerinde kullandığı sade ve akıcı dille Nesimi Türk ve tekke edebiyatının ünlü şairlerindendir. Eserlerinde tasavvufa oldukça geniş bir şekilde yer veren Ahmed Gülşehri ünlü eseri Felekname tasavvufi eserler arasında yerini almıştır. Ahmed Gülşehri bu eserini Farsça ve Mevlâna' dan etkilenerek yazmıştır. Oldukça yetenekli ve bilgili olan şair Feridüddin-i Artar'ın Mantıku't tayr adlı eserini de kaleme alarak büyük bir sufi yazar olduğunu göstermiştir. Diğer tekke şairlerinden farklı olarak sadece halka hitap eden değil sanatsal hedefleri de olan eserler kaleme almıştır¹⁹

Türklerin iki devletli ve birçok çatışmayla uğraştıkları dönemlerde dahi şairler ve yazarlar yetişmeye devam etmiştir. Ali Şir Nevai bu dönemde yetişen ünlü şairlerdendir. Osmanlı döneminde de birçok mutasavvıf yazar ve şair yetişmiştir. Özellikle sultan 2.

18 Güzel, Abdurrahman. **Kaygusuz Abdal'ın Mensur Eserleri**, Ankara: Yeni Zamanlar Sahaf, 1983, s. 25.

19 Bilgin, Azmi. “**Tekke Edebiyatı**”, İstanbul: TDV Yayınları, 2011, s. 30.

Murad hükümdarlığında güzel sanatlar gelişme göstermiş ve birçok eser kaleme alınmıştır. Bu dönemde Akşemseddin, Eşrefoğlu Rumi ve Hacı Bayram Veli isimlerinden bahsettiren büyük sufilerdir. Hacı Bayram Veli'nin hocası olan Harnidüddin Aksarayı döneminde birçok talebe yetiştirmiş ve Anadolu da ilk tarikatın kurulmasına öncülük etmiştir. Tekke edebiyatı, Anadolu, tasavvuf denince sıralanacak isimler de bitmez. Bu alanlarda o kadar çok isim vardır ki hepsini anlatmak imkânsız gözükmetedir²⁰

Süleyman Çelebi'nin kaleme aldığı Vesiletü'n Necât adlı mesnevisi döneminin tasavvufi düşünce yapısını yansıttığı gibi Hz. Peygamber (sav) hayatını konu almasıyla tekke edebiyatının önemli eserleri arasına girmiştir. Bu mevlit döneminde de çok beğenilmiş ve takdir toplamıştır. Eserler hala okunmaya devam etmekte ve birçok insana ulaşmaktadır. Bu dönemde birçok yazar mevlit tarzı eserler kaleme almışlar Peygamber (sav) sevgisini tasavvufla bağdaştırarak eserlerinde sunmuşlardır. Aşık Paşa da mevlit kaleme alan yazarlardandır.

Tekke edebiyatı örneklerinin ardından tekke edebiyatının biçimsel özelliklerinden bahsetmek gerekirse, birçok nazım şeklinin kullanıldığı farklı diller de bazen bir arada bazense ayrı olarak kaleme alınan eserlerdir. Bazı kaynaklarda aşık edebiyatı da denen tekke edebiyatı halk ve divan edebiyatının etkisinde kalarak farklı tarzlarda aynı konular işlenmiştir. Eserler de nazım şekilleri veya dil değişse de anlatılan konular hep tasavvufi konular olmuştur. Bu özelliğiyle tekke edebiyatı farklı yerini korumuş ve birçok kişiye hitap etmeyi başarmıştır²¹

1.2.3. Tekkelerin Yapısı ve Sosyal Hayattaki Yeri

Tekkeleri oluşturan manevi yapı kadar sürekliliğine hizmet eden maddi kaynakları da vardır. Tekkeleri yapısını oluşturan bu kaynaklar hizmetliler, hoca ve talebelerden oluşmaktadır. Aynı zamanda tekke ve halk arasında ki bağ çok önemlidir ve güçlü bir bağdır. Tekkeler bulundukları beldelerde İslam a hizmet etmiş halka İslam'ı tanıtmış ve

²⁰ Köprülü, Fuat. **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, İstanbul: Alfa Yayınları, 2016, s. 245.

²¹ Altıntaş, Hayrani. **Tasavvuf Tarihi**, Ankara: Akçağ Yayınları, 2018, s. 34.

sevdirmişlerdir. İslamiyet'in yeni yayılmaya başladığı yerlerde ise halkın Müslüman olmasını kolaylaştırmışlardır. Halkın her kesimine hitap eden tekkeler sayesinde halk ve ulema sınıfı bir araya gelmiştir. Akşam sohbetleri ve zikirlerinden bir araya gelen halk burada sorunları tartışır ve istişare ederlerdi. Tekkelerin yapıları gereği sosyal kurumlar olduğu açıktır. Ayrıca halktan ayrı düşünilemeyen tekkeler halkı bir araya getirdiği gibi sınıflar arası statü farkını da kaldırırdı²²

Tekkeler varlıklarını her zaman korumuşlardır. Bazı beldeler de talebesi olmayan veya farklı tekkelere yönlendirilen talebeler olan şeyhlerin vefatıyla buralar türbe fonksiyonu taşımaya başlamışlardır. Merkez efendi türbesi burada gösterilecek en iyi örnektir. Tekkeler bulundukları dönem de baskın roller oynayan kuruluşlardı. Devlet kademelerinden tüccarlara kadar her kesimin ihtiyacını ve desteğini duyduğu kurumlar olmuşlardır. Kalabalık kitlelere hitap etmeleriyle devletlerin hem koruyucusu hem de korkutucusu olabilmişlerdir. Camiler ve tekkeler birbirlerini destekleyen kurumlar olmuşlardır. Cami imamı ve tekke şeyhi çoğu zaman birlikte hareket eden din adamlarıdır. İlk bölümlerde bahsedilen tekke misyonlarına ek olarak burada toplum içinde ki bu misyonların yerine ve önemine değinilecektir.

Tekkelerin halka sadece fayda sağlayan kurumlar olmadığı sosyal faaliyetlerinde yapıldığı sosyal kurumlar olduğu açıktır. Özellikle Osmanlı döneminde güreş, okçu ve spor tekkeleri vardır. Farklı spor ve meslek elemanlarının oluşturdukları tekkeler bireylerin belli gün ve saatlerde bir araya geldikleri yerlerdi. İsimlerinden de anlaşılacağı üzere bu tekkeler toplum da spor faaliyetlerinin yapıldığı, teşvik edildiği yerlerdi. Görülüyor ki tekkeler sadece dini eğitim veren kısmi bir kuruluş değil oldukça geniş amaçlara hizmet eden toplumsal bir kurumdur. Spor akademilerinin kurulmasına öncülük etmiş kurumlar olaraktan konuyu genişletebiliriz. Halka sundukları spor faaliyetleriyle birçok kişinin beğeni ve takdirini toplamışlardır. Tekkelerin yapısal özelliklerinin en önemlisi de sundukları her hizmetin sünnet eksenli, din çerçevesinde olmasıydı. Güreş

²² Kara, İsmail. **Bir Kitabın Kırk Yılı Tekkeler ve Zaviyeler**, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2017, s. 30.

toplumumuzun simgesi olan bir spor dalıdır. Bir spor olmanın ötesinde dini ve toplumsal değerlerin yansıdığı bir faaliyettir²³

Güreş İslamiyet öncesi de Türklerin spor faaliyetlerindendir. İslamiyet’le birlikte de yerini korumuş ve gelişimini sürdürmüştür. Peygamber (sav) bireyi geliştiren ve diri tutan sporları daima desteklemiştir. Güreşte bu tür bir spor olduğundan İslamiyet’le peygamber sporu olarak devam etmiştir. Peygamber (sav) amcazadesi Hz. Hamza güreşçilerin efendisi olarak bilinirdi. Böyle önemli bir sporun gelişiminde tekkeler aktif rol oynamışlardır. Ulema olarak bilinen üst sınıfların güreş için mekânları ve imkânları vardı, halk içinse padişahlar tarafından kurulan spor tekkeleri bu vazifeyi üstlenmiştir. Özellikle Osmanlı döneminde bursa, Konya, Edirne ve İstanbul başta olmak üzere birçok ilde güreş tekkeleri bulunmakta idi²⁴

Okçuluk sünnet olan spor dallarındandır. Hz. Peygamber (sav)’in sahabelerine önerdiği ve desteklediği okçuluk bireylerin güçlenmesini sağlamakta ve savaşlarda çok iyi bir savunma gücü oluşturmaktadır. Osmanlı her alanda olduğu gibi okçulukta da yerini göstermiş, peygamber (sav) sünneti olan bu spora gereken değeri vermiştir. Sahabelerden Sad b. Ebi Vakkas (r.a) ok kullanmada mahareti ile tanınmış cennetle müjdelenen sahabelerdendir. Özellikle Uhud savaşında gösterdiği performansla Peygamberi(sav) kendisine hayran bırakmıştır. Okçuluk sadece askeri bir savunma tekniği değil meraklıları için de bir spor dalı olmuştur. Osmanlı devletinde 19. yy. dan sonra okçuluk savaşlarda kullanılan bir savunma değildi. Fakat bu dönemde ve devamında da Osmanlı de okçu tekkeleri bulunmakta idi.

Tekkelerin toplum içinde istihdam sağlama işlevleri de vardı. Birçok kişiye iş imkânı sağlardı. Tekkelerde günlük ihtiyaçların karşılanması için ücretli çalışan kişiler olurdu. Bu kişiler eğitimden, temizliğe birçok işte istihdam ederlerdi. Tekkelerde çalışacak kişiler ve yapacakları işleri mürşitler belirlerdi. Yapılarıyla ilgili en genel sınıflama ikidir. Birincisi, dini görevliler ikinci kısmı da hizmetliler oluşturur. Tekkelerde

²³ Türkmen, Mehmet. ve Demirhan, Bilal. Osmanlı Güreş Tekkeleri ve Fonksiyonelliği. **Türk Halklarının Geleneksel Spor Oyunları Uluslar Arası Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, Kahramanmaraş, 2014, s. 170.

²⁴ Kara, İsmail. **Bir Kitabın Kırk Yılı Tekkeler ve Zaviyeler**, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2017, s. 150.

en üst düzeyde bulunan dini görevli tekkenin şeyhidir. Şeyh mertebesinde bulunan üç görevli olurdu. Bu görevliler, âlimler, mutasavvıflar ve kabile şeyhleridir. Tekkelerde öğretmenlik vazifesi yapan şeyhler örnek ve bilgili kişiler olmalıdır.

Tekkelerde şeyhlerden sonra en önemli dini görevliler dervişlerdir. Derviş kelime manası olarak yoksul demektir. Eğitmen sıfatında olan şeyhlerin ardından öğrenci sıfatında olan dervişlerin özelliklerini anlatmak gerekirse, bazı dervişler tekkede kalırken bazılarıysa günlük olarak tekkeye gelir giderlerdi, son olarak tekkenin belli bir bölümünde kalarak tasavvufi yolculuğunu tamamlamaya çalışan dervişler de vardır. Eğitimini tamamlayan dervişler kendi tekkeleri veya başka tekkelerde eğitici, mutasavvıf olarak hizmetlerine devam ederlerdi.

Şeyh ve dervişlerin dışında tekkelerde hizmet eden dini görevliler, türbedar, cüzhan, mevlidhan, zakir, imam ve duagu dur. Duagu, adı verilen kişiler tekkelerde sohbet ve zikir sonlarında dua etmekle vazifeli idiler. Zakirler zikir esnasında ilahiler okuyan dervişleri aşka getiren kişilerdir. İmam ve müezzin tekkelere bağlı camilerde görev yapan dini yetkili kişilerdi. Türbedar, tekkenin temizlik işleriyle ilgilenen hizmetli idi, cüzhan isiminden de anlaşılacağı üzere tekkelerde Kur'an-ı Kerim okumakla görevli, son olarak mevlidhan ise önemli gecelerde tekkelerde mevlit okuyan kişilerdir.

Tekkelerde dini görevliler haricinde tekkenin bakımı, yolda kalmışlara ve misafirlere yemek yapmakla görevli kişilerde bulunurdu. Bu görevlilerin başında tabbahlar geliyordu. Tabbahlar tekkelerde yemek pişiren kişilerdi ve tekkelerin olmazsa olmaz görevlilerindendir. Devam edersek, ferraş adı verilen görevliler de tekkelerin temizliğinden sorumlu idiler. Bu hizmetliler dışında tekkelerde tabbahlara yardımcı bulaşıkçı, kapıcı ve helvacı da bulunan hizmetlilerdendir. Ayrıca zikir ve sohbet yapılan odaların temizliği, bakım ve halılarının açılmasıyla ilgilenen kayyım ve bevvaplar da tekkelerde var olan hizmetlilerdendir. Tüm bu bilgiler ışığında tekkelerin bireylere din, eğitim, istihdam sağlama, sağlık ve daha birçok konuda hizmet ettiğini söylemek yerine olacaktır.

Değişik spor dallarına ait tekkelerin varlığından ve tekkelerde çalışan kişiler ve vazifelerinin ardından tekkelerin toplumsal hayatta ki yeri ve önemi anlaşılmıştır.

Tekkelerin devlet ve halk nazarında bulunan birçok işlevleri tekkeleri uzun yıllar aktif kılmıştır. Dini, siyasi, ekonomik ve hatta askeri alanlarda devlete sağladıkları faydalar sayesinde devletler tarafından kabul görmüş ve desteklenmişlerdir. Özellikle Osmanlı döneminde uzunca bir süre vergiden muaf tutulmuşlar. Dönem-dönem maaşa bağlanmışlardır. Toplum nazarında da bir tekkeye bağlı olmak dini ve ekonomik olarak her zaman kolaylıklar getirmiştir²⁵

Tekkelere maddi destekleri olan devletler tekkelerin korumasına da yer yer ihtiyaç duymuşlardır. Sınırlar da bulunan tekkeler ve merkezler de yer alan tekkeler buralar da bir nevi halkı sakinleştirici, düzenleyici ve toplayıcı misyonlar yüklenmişlerdir. İyi bir yönetim kurmak isteyen her dönem padişahı tekkeleri karşısına değil yanına alması gerektiğini bilir ve tekkelere gereken önem ve vazifeleri verirdi. Özellikle sınırlarda bulunan tekkeler buraların güvenliğinden de sorumlu idiler. Halk ve devlet arasında kurulmuş bir köprü olan tekkeler mantık olarakta sendikalaşmanın temellerini atmışlardır²⁶

1.3. Osmanlı Devleti ve Tekkeler Arasındaki İlişki

Osmanlı devletiyle tekke sisteminin birebir bağlantısını ve devletin siyasi anlayışını gösteren belgeler, dünyadaki Müslümanların da Osmanlı İmparatorluğu'nu İslam coğrafyasının temsilcisi ve koruyucusu olarak kabul ettiklerini göstermektedir. Bu karşılıklı ilişkilere yol açan bilgi tabanının Osmanlı İmparatorluğu döneminde devlet-tekke iş birliğiyle atıldığına şüphe yoktur ve bu politika aradan birkaç yüzyıl geçmesine rağmen değişmemiştir.

Tekke ve zaviyeler, Osmanlıların beylikten devlete geçiş sürecinde vermiş olduğu desteklerden dolayı yüzyıllar boyunca devlet nezdinde kabul görmüşlerdir. Bunların başında bulunan şeyhler ve dervişler yeri geldiğinde fetih hareketlerine katılarak ordunun

²⁵ İmamoğlu, Osman. Osmanlı Kültüründe Spor Kulübü Prototipi olarak Spor Tekkeleri. **Uluslararası Bilim Kültür ve Spor Kongresi**, Ohrid, Makedonia, 2015, s. 22-26.

²⁶ Öcalan, Hasan Basri. (2000). **Bursa'da Tasavvuf Kültürü**, Bursa: Gaye Kitabevi, 2000, s. 23.

moralinin ve manevi gücünün artmasına olanak sağlamışlardır. Devletin uygulamış olduğu bu iskân politikası ve özellikle sınır bölgelerde kurulan tekke şeyhlerinin faaliyetleri sayesinde topraklar genişlemiş ve İslamiyet hızlı bir şekilde yayılmıştır.²⁷

Arşiv kaynaklarından anlaşıldığı üzere tekke; mescit, tekkede kalan görevlilerin bulunduğu odalar, dersane, hücre, çorbahane, fırın ve havuz gibi yapı topluluklarından oluşan büyük bir külliye halinde asırlarca hizmet vermiştir. Yine arşiv kayıtlarından tekkenin başında bulunan zaviye dar, vakfından sorumlu olan müteveli, vakfın gelir-giderlerini kontrol eden ve bir nevi vakfın müfettişlik görevini yerine getiren nazır, tekkeye bağlı dershanede ders veren müderris (dersiam), dua etmekle görevli duâgû, tekkeye gelen gidenler ve fakir fukaranın karnının doyurulması için mutfakta yemek yapan aşçı, tekkenin temizliğinden sorumlu ferraş, dini vecibelerin yerine getirilmesi görevinde bulunan imam(vaiz) gibi farklı alanlarda hizmet veren çok geniş bir kadronun görev yaptığı anlaşılmaktadır.

Yine belgelerden, görevdeki padişahın bir anlayışa sahip olduğu, İstanbul'daki tekkelerin İslam ilim ve mezhep yöntemlerinde yetkin şefler atamayı, onları denetlemeyi, sevmeyi, onlara iyilik etmeyi ve hayırlarını kabul ettiği görülmektedir. Bu tekkelerin uzun süredir devletin himayesi ve denetimi altında faaliyet gösterdiğini de tespit etmiş oluyoruz. Dikkatle gözlemlenmiş ve denetimlerde gerekli hassasiyet gösterilmiştir. Kontrolün amacının ise geleneklerini bastırmak ve faaliyetlerini engellemek değil, sonraki nesilde sahte otoritelerin önüne geçmek olduğu zaten bilinmektedir.

Tekkelerin hem muhalifleri hem de hakiki sûfiler tarafından dile getirilen temel sorunlarına baktığımızda, iki temel sorunun kalifiyeli şeyhler sorunu ve bilgiden yoksun müritler sorunu olduğu görülmektedir. Tasavvuf usulünde şeyh soyu şartı olmamasına rağmen, eski devirlerde bir gelenek olarak şeyhlerin oğulları arasındaki istisnaları göz ardı edersek, çocuk genellikle baba ve dedenin, genellikle şeyhin yolunu izlediği için Osmanlı Devleti şeyhlerinin geride bıraktıkları halifeler arasında dervişlerin merkez tekkesi ağırlıklı olarak aileden gelmiş ve bu durum nesilden nesile devam etmiştir. Aile kökenli

²⁷ Barkan, Ömer Lütfi. (2015). "İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeleri", **İnsan ve İnsan Dergisi**, sy.5, s. 5-37

olmayan diğerk halifeleri diyebileceğimiz şeyhlerin, genellikle ulema üyeleri, şeyhlerin çocukları ve torunları olan yeni açılan diğerk kutularda meşihat görevlerini sürdürdüler. Öte yandan köken itibariyle ulema üyeleri ve şeyhi olmayan bir aileden gelmelerine rağmen dervişten şeyhliğe geçenler de olmuştur. Ancak bu durumda şeyhler sonraki nesillerde ortaya çıkar. Böylece iş aile disiplinine geri dönüşüyor ve şeyhler buna önem verdiği için şeyhlerin ailelerinden önemli sayıda şeyh çıkıyor. Bu gelenek nedeniyle tekke vakfının temelleri büyük ölçüde aile için bir meşru olarak kabul görmüştür.

Osmanlı, yöntem olarak, tekkelerin ıslahı sırasında şeyh olacak kişinin, atalarının ilim ve irfanına mensup bir aileden gelmesine de önem vermiştir. Devlete ve gerçek mutasavvıflara göre şeyh ehil ve güvenilir olmalıdır. Şeyhler, şeriata ve tekke vakıflarının tabi olduğu şartlara uymak zorundadır. Bu kurum devletin himayesi ve denetimi altında faaliyet gösterdiği için devlet kendini sorumlu görmektedir. Bu şartları taşımadığı bilinen ve kendiliğinden ortaya çıkan dolandırıcılar uzun yıllarca yargılanmıştır.

Osmanlı belgelerinde na-ehil terimi, kendiliğinden ortaya çıkan sahte şeyhler için kullanılır ve bu kişiler yasaklanmıştır. Şeyh, mezhebin temel ilkesi olan nitelik ve maddi şartları karşılamaya çalışmıştır. Şeyhülislamın bir astı olarak Sultan Abdülaziz tarafından oluşturulan Meclis-i Meşayih'in asıl gayesi, mezheplerin aslını ve şerefini korumak ve tekkelerin tayini mevzuusuyla ilgilenmiştir.

Kalifiye olmayan ama iyi niyetli bazı şeyhlerin veya dünya menfaatleri peşinde koşan, tasavvufla hiçbir ilgisi olmamasına rağmen sömürmek amacıyla şeyhlik peşinde koşan bazı şeyhlerin sorunu eski zamanlardan beri var olmaktadır. Bu durum aydınlar arasındaki tartışmaların ana gündem maddelerinden biridir. İslam dünyasının Batı'ya mağlup olduğu fikri temel kabul edildiğinden, bazı aydınlar Batı'nın gelişiminin özgür düşünce ile geliştiğine, İslam dünyasında düşüncenin donup kaldığına inanmış, bazıları bir nüsha önermiştir. Batı'yı tamamen taklit ederek ve bazıları Batı'nın gelişiminin özgür düşünce ile geliştiğine inanarak, modern bilim ve teknolojinin başarılarını geri almayı ve kullanmayı teklif etmiştir

Batılıların amacı, Osmanlı İmparatorluğu'nun dayandığı geleneksel kurumları itibarsızlaştırmak ve devletle dayanışmalarını kırmaktır. Batılılar gibi düşünen aydınlara

göre, Osmanlı İmparatorluğu'nun İslam dünyasını temsil etmede hiçbir değeri olmamasına rağmen, Batı'da durum böyle değildi. Osmanlı aydınları ve etkilenen diğer Müslüman ülkeler arasında siyasi sonuçları olacak ve tüm eksikliklerine rağmen İslam dünyasının bir temsil noktası olarak Osmanlı devletinin temellerini sarsacak fikirler ortaya çıktı. İleride bu bağlamda saltanat-hilafet tartışmaları, Batı tarzı siyaseti İslam siyasetiyle uzlaştırma girişimleri, geleneksel kurumları küçümseme, yaşam tarzının, özellikle de giyim kuşamın değiştirilmesi gerektiğine inandırılma, modern bilimin tartışılmaz üstünlüğüne olan inanç Batılı aydınlar arasında teknoloji ve en önemlisi geleneksel siyaset yönteminde “*ulul-emr*” olan İslam Sultan'ının otoritesinin zayıflaması, Batılı yüce aklın arzu ettiği bir sonuçtur. Bu tartışmalarda bazı şeyhlerin yetersizliği sorunu tasavvufi hayatın ilk dönemlerinden beri tartışılmıştır. Ayrıca Osmanlı İmparatorluğu'nun başlangıcından itibaren konunun sıkça tartışıldığını ve yetersiz bir rehberin rehberlik etmeye yetkin olmayacağı anlayışının tasavvuf çevrelerinde her zaman hâkim yöntem olarak kabul edildiğini gösterdik. Ancak bu sorunun tüm tasavvuf hayatını işlemez hale getirdiğine inanmadığımız için geçmişte ve özellikle çalışma alanımızda yetişmiş ve etkileri yaşadıkları çağa kadar uzanan mükemmel ustalardan örnekler verdik. Bununla birlikte, bunu düşünen sûfiler arasında bir sorun olduğuna, devletin kendi alanları ile ilgili olarak aldığı tedbirleri benimsediklerine inanmak zorunda kalmışlar ve yüzyılın sonuna gelindiğinde tasavvufun bekasını tespit etmişlerdir. Osmanlı'da hem devlet idaresini hem de tasavvuf hayatını etkileyen ve tüm topluma tesir eden sorunları çözmek için dayanışma içinde çalışılmıştır. Bilindiği gibi Osmanlı Devleti'nde tekkelerin yiyecek ve barınma ihtiyaçları devlet himayesinde karşılanmaktaydı. Ayrıca devlet, tekke ve türbelerin müştemilatlarını yaptırıp onarmış, şeyhlere ücret ödenmiş, atıyye-i seniyyeler verilmiş, şeyhlere ödenek ödenmiş, araştırma harcı ödenmiştir. Tekkelerdeki mali sıkıntılara gelince, bu gelirin harcanmasında bazı usulsüzlükler ve yolsuzluklar meydana geldi. Dervişlerin tekkelerinde ortaya çıkan bir diğer mali sorunun da bu kurumlara ait vakıfların mali yönetimiyle ilgili olduğu tespit edilmiştir. Bu sorun sadece tekke vakıflarını ilgilendirmez, tüm vakıfların mali yönetiminde görülen türdendir.

Ayrıca İstanbul'daki tekkelerin onarılması ve ihtiyaçlarının karşılanması için de çaba gösterilmiştir. Bu konuda çok sayıda arşiv belgesi bulunmaktadır. Gerekli gördüğümüz ve çevirisini yaptığımız arşiv belgelerinde de bu sonuca ulaşabilmekteyiz. Bu durum devletin tekkelerin yeniden doğuşu ve yaşatılması konusunda duyarlı olduğunu göstermektedir. Bu çalışmalar, devletin idealleri çerçevesinde faaliyetlerini destekleyen, öğrencilerin manevi eğitimini yürüten ve toplumsal işlevlerini etkin bir şekilde yürüten tekkelere devletin destek verdiğini ve muhalif hareketleri cezalandırdığını örneklerle göstermektedir.

Sorunlar karşısında devletin aldığı tedbirlere baktığımızda, dergâhların tekkelerine doğrudan müdahale etmek yerine, tekkelerin kendilerini kendi yönetimlerine bırakıp, tekkelerin idaresine izin verecek yasal düzenlemeler yaptıklarını görmekteyiz. İstanbul'daki tekkelerin ve diğer tekkelerin de idari ve mali olarak devlet gücünün gözetim ve denetimine tabi konumundaydılar. Bu noktada Meclis-i Meşayih'in teşekkülünden önce, II. Mahmut Evâsıt-ı Safer 1252/28 Mayıs 1836- 6 Haziran 1836 Fermanının devlet ve tekke ilişkileri açısından önemli olduğunu belirtmemiz yerinde olacaktır. Bu fermanın son bölümünde dile getirilen sorunların ve bunları gidermek için alınan tedbirlerin, İstanbul'da ikamet eden ve misafir olarak kalan büyük şeyhler tarafından istendiği söylenmektedir. Bu durum, tekkelerde görülen sorunlarla gerçekten şeyhlerin de ilgilendiğini göstermektedir. Bu sorunları kendi başlarına çözemeyeceklerini bildikleri için devletin padişah şahsında bir otorite olarak müdahale etmesini istemişlerdir. Bunun için padişaha tebligat göndermek durumundaydılar. Padişah şeyhlere saygısını bildirip, teklifi kabul ederek bu fermanı her mezhebin görünümünü gösteren pusulalarla birlikte İstanbul, Edirne, Bursa gibi belli başlı merkezlere göndermiştir.

Bununla birlikte devlet, tekkeye sahip çıkmakta ve devletin devamında duaların ve hakiki şeyh ve dervişlerin faaliyetlerinin faydasına inanmaktadır. Çünkü Selçuklulardan beri Anadolu, tasavvuf ruhuyla yoğrulmuş bu bilinci kaybetmemiş dahası korumuştur. Tekke içindeki soruna bakıldığında, tekkelerin çökmesinin temel nedeni, şeyhin eserlerinde sıklıkla vurgulanan ilim ve irfan eksikliğidir, dolayısıyla tasavvufi bir kurum olarak tekke bir çözüm üretmek zorunda kalmıştır. Bunu fark eden şeyh, iç eğitime

ve tasavvuf ilkelerinin öğrencilere öğretilmesine, yöntem ve görgü kurallarına aykırı olmamasını sağlamaya önem vermiş, kitap telifine, kütüphane ve matbaaların kurulmasına önem vermiştir. Bu amaçla mezheplerin usul ve etiket kitaplarının kısa ve öz olduğunu, mezhebin bir atalet ve iskân yolu olmadığını, ailenin geçimini sağlamanın önemini ve onlara yük olmaması gerektiğini vurgulamışlardır. Dervişlerin İstanbul'daki tekkelerin de yoğun bir şekilde telif ve tercüme yayıncılık faaliyetlerinin yürütüldüğü belgeler ışığında fark edilmiştir. Tekke taraftarları, aydınlanmayı araştırmış, toplumda tasavvuf ve mezhepler hakkında yanlış anlaşılmalara önlemiş, telif anlaşmaları ve anlaşmalarıyla kendilerini savunmuşlardır.

1.3.1. Osmanlı Devleti'nde Tekkelerin ve Tasavvuf İlminin Yeri

Osmanlı devleti ve tekkeler arasında ki ilişki çok uzun süre olumlu devam etmiştir. Özellikle Osmanlı devletinin kuruluşu sırasında aktif rol oynamışlar. Osmanlılar kuruluşlarında ki desteklerini unutmayarak tekkeler hep önem göstermiştir. Dini olarak en üst düzey kuruluşlar kabul edilen tekkeler halk nezdinde kazandıkları güvenle yüzyıllarca Osmanlı devleti içerisinde var olagelmıştır. Devletle asla ayrı düşünülmeyen her ikisi de birbirlerine destek iki kuruluş olmuşlardır. Osmanlı devletinin başlayan fetih hareketlerinde ordu içerisinde yer alan şeyhler ve dervişler orduya maddi ve manevi destek kazandırmışlardır. Ayrıca sınır boylarına kurulan tekkeler sayesinde yerleşik hayata geçmek kolaylaşmış ve İslamiyet hızla yayılmaya başlanmıştır²⁸

Devlet politikalarının uygulanmasında aktif rol oynayan tekkeler dini bir devletin kurulmasına da öncülük etmişlerdir. Önceliği din olan ve dini kurallara göre yönetilen bir devletin var olması devlet- tekke birliğinden ileri gelmekte idi. Osmanlı devletinde yaygın bir eğitim kurumu olan medreseler herkesin ulaşabileceği yakınlıkta olmayabiliyordu ve işte burada da tekkeler devreye girerek medrese olmayan uçlarda, köy ve kasabalarda eğitim vazifesini de üstleniyorlardı. Yine Rumeli topraklarında kurulan tekkeler sayesinde halk Osmanlı devletine ısındırılmış ve İslamiyet geçiş hızlanmıştır. Osmanlı devletinde tekke denince akla fütüvvetnameler ve ahi teşkilatı gelir. Ahi teşkilatı bir esnaf

²⁸ Öztürk, Yaşar Nuri. **Tasavvufun Ruhu ve Tarikatlar**, İstanbul: Yeni Boyut Yayınları, 1999, s. 178

kuruluşudur da denebilir. Tekkeye bağlı esnaf kişilerden oluşan çarşı da fütüvvetnameleri okuyan kişilerdir.

Fütüvvetnamelerde, Allah'ın birliğinden, yardımlaşmanın öneminden, güzel ahlaklı olmaktan ve rızkın Allah'tan geldiğinden bahsedilirdi. Ahiler bu fütüvvetnameleri esas alarak esnafları gezer, denetler, çarşılarla ilgili yapılacak düzenleme olup olmadığına bakar ve ayrıca ticaret maksatlı gelen misafirleri ağırlarlardı. Tekkeyle bire bir ilişki de olan ahi teşkilatı bulduğu yolcu ve yoksulları tekkeye getirir burada barınmalarını sağlardı. Ayrıca Pazar esnafının katılabileceği sohbetler ve zikirler tertip ederlerdi. Osmanlı da tekkelerin işlevlerinden bahseden yazımızın devamında devlet savunmasında bulunmuş ve şehit olmuş ünlü mutasavvıfların isimlerini anmak gerekirse, Şakik-i Belhi ve İbrahim Ethem çatışmalarda şehit olan tekke müritlerindendir. Ayrıca tarihte ismine çokça rastladığımız bir başka sufi derviş hallacı Mansur da sınır boylarında ki mücadelelerde bulunmuş buralarda güvenliğin sağlanmasında önemli hizmetleri olmuştur²⁹

Osmanlı Devlet'in de tekkelerin yeri ve öneminden bahsettikten sonra Osmanlı'da tasavvuf ilminin yeri ve önemini açıklamak gerekir. Tasavvuf ilmi ve inceliklerine yazımızın diğer kısımlarında yer verilmiştir. Burada tasavvufun Osmanlı devletinde ki işlevlerine değinilecektir. Tekelerde olduğu gibi tasavvufun da Osmanlı devletinin kuruluşunda önemli rolleri olmuştur. Tasavvufi düşünceyle oluşmuş abdallar devletin kuruluşunda etkin rol oynamışlardır. Abdallar da tıpkı tekkeler gibi uç boylarında İslamlaştırma çalışmaları yürütmüşler devletin varlığı ve birliği için çaba göstermişlerdir. Osmanlı devleti padişahlar tasavvufa çok değer gösterirlerdi. Tasavvufi düşüncenin yayılmasına imkân ve ortam hazırlar devlet yönetimlerinde tasavvuf önderlerinin tavsiyelerini dinlerlerdi³⁰

²⁹ Yücer, Hür Mahmut. **Osmanlı Toplumunda Tasavvuf** (19. Yüzyıl). İstanbul: İnsan Yayınları, 2021, s. 870.

³⁰ Kara, Mustafa. **Metinlerle Osmanlılarda Tasavvuf ve Tarikatlar**, İstanbul: Sır Yayıncılık, 2008a, s. 40.

Ahilik teşkilatı ve abdallar Osmanlı'nın din kökenli kuruluşları idi. Osmanlı devletinde tasavvufa duyulan saygı ve tasavvuf ehlinin cihat aşkıyla yaptıkları fedakârlıklar sayesinde karşılıklı tasavvufi düşünceye dayalı devlet anlayışını doğurmuştur. Osmanlı hiç kuşkusuz ilime, bilime ve dine değer veren bir devlettir. Hatta birçok Osmanlı padişahı devletin fikri gücü dedikleri âlimlerin, fazilet sahibi insanların ve ünlü mutasavvıfların ayaklarına kadar gidip fikir alışverişinde bulunuyorlardı. Osmanlı devletinin kuruluş ve cihat amacı tasavvufi düşünceyle bire bir örtüşmekte idi. Osmanlı devleti sadece sınırlarını genişletmek veya güçlü bir imparatorluk kurmak istemiyordu. Daha büyük gayeler taşımakta idi. İslamiyet'i tüm dünya ya yaymak. Hz. Peygamber (sav)'in müjdelere ulaşmak istiyorlardı. İşte tasavvuf burada devreye giriyor ve Osmanlı devletinin manevi kuruluş amaçlarını oluşturuyordu.

Osmanlı de devletin geleceğinin emanet edileceği şehzadeler büyük âlim ve mutasavvıflar tarafından yetiştiriliyor. Devlet ve dini konularda dönemin en bilgili kişileri oluyorlardı. Tasavvufi sanatlar olarak bilinen hat, musiki ve tasavvufi şiirler kaleme almak her Osmanlı padişahının yeteneklerinden sayılırdı. Tasavvufi düşünce ve ruha o kadar sahiptiler ki dönemlerinin büyük mutasavvıfları birçok padişahın yazdığı şiirleri hayranlıkla dinlerdi. Allah (cc)'in varlığı, birliği Hz. Peygamberin(sav) hadis ve sünneti üzerine kurulu tasavvufi düşünce Osmanlı'nın yönetim ilkelerini belirleyen dini kurallar bütünü idi. Osmanlı padişahları tasavvuf sohbetlerine katılır sık sık ünlü mutasavvıflardan dersler alarak kendilerini geliştirirlerdi. Hiçbir Osmanlı padişahı başarıyı sadece kendinden bilmez fetihleri Allah'ın lütfu ve askerlerinin başarısıyla kazandıkları bilicini taşırlar.

Osmanlı devleti padişahların döneminde tekke ve tasavvuf ilişkisini örnek padişahlardan anlatmak gerekirse, II. Murat Han ve Emir Sultan birlikte İstanbul kuşatmasına katılmış Emir Sultanın vefatından sonra dahi Osmanlı ordusunun manevi bekçiliğini yaptığına inanılmıştır. Birçok savaştan önce Emir Sultan'ın türbesi ziyaret edilmiştir. Yine Osmanlı' da birçok savaşta ilahi yardımların olduğu savaşa katılan askerler tarafından söylenmiştir. Sayıca az olmalarına rağmen birçok savaşta galip gelmişlerdir. Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethetmesi nebevi bir müjdenin

gerçekleşmesiydi. Ardından gelen tüm padişahlara da örnek ve teşvik olmuştur. Ayrıca II. Mehmet'in İstanbul fethinde hocasına gösterdiği saygı asırlardır konuşula gelen bir mesele olmuş ve bir kere daha Osmanlı devletinin âlimlere olan saygısını gözler önüne sermiştir.

Osmanlı devletini oluşturan baskın halk olan Türklerin İslamiyet'i kabulleri ne tasavvufi düşünceyi özümsemeleriyle ileride kurulacak olan Osmanlı devletinin de yapı taşları oluşmakta idi. Yusuf has Hacı'nın Kutadgu Bilig'i Ahmet Yesevi'nin Dinan-ı Hikmeti Osmanlılardan önce yazılmış fakat Osmanlı tasavvufi düşüncesinin oluşmasına katkı sağlamışlardır. Bu eserlerin ardından Osmanlı ya tasavvufu aşıl原因an âlimler Mevlâna, Yunus Emre ve Muhyiddin ibn Arabî'dir. Gazali'nin ise Osmanlı devleti üzerinde ki etkisi yadsınamayacak kadar büyüktür. Gazali'nin eserleri ve düşüncesi Osmanlı devleti tarafından kabul görmüş ve desteklenmiştir.

Gazali nin eserleri sayesinde tasavvuf daha kolay kabul görmüş ve daha hızlı yayılmıştır. Mevlana'nın Mesnevisi de tekkelerde sürekli okutulan ders niteliğinde bir kitap işlevi görmüştür. Özellikle Gülistan adlı tasavvufi eser Osmanlı döneminde çok fazla rağbet görmüş önemli bir sufi eserdir. Şeyh Sadi'nin yazdığı Gülistan halen okunmaya devam eden mükemmel bir kaynaktır. Muhyiddin ibn Arabî'nin vahdeti vücud düşüncesi neredeyse tüm Osmanlı tekkelerinin kabulünü görmüş bir düşünce olmuştur. Dolayısıyla Osmanlı da bu akımın bir parçası olmuştur. Sadreddin Konevi gibi dönemin birçok âlimi tarafından kabul görmüş bu görüş Osmanlı devletinde tasavvufi düşünce yapısını anlamamız açısından önemlidir³¹

Osmanlı devletin de devlet-tekke ilişkileri ve tasavvuf ilminin yeri başlıklı yazıda genel hatlarıyla Osmanlı devletinin tekkelere olan tutumlarından ve tasavvuf ilmine gösterdikleri saygıdan bahsedilmiştir. Tekke ve tasavvuf ilmi açısından da Osmanlı Devleti'ne sağladıkları faydalar ve toplumun gelişiminde üstlendikleri roller anlatılmıştır. Anadolu'da Türklerin İslamiyet'i kabulleri ve sonrasını kapsayan tekkeler tasavvuf ilminin yaşatıldığı mekânlar olarak birçok devlete ve Osmanlı Devleti'ne katkılarda

³¹ Muslu, Ramazan. **Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (18. Yüzyıl)**. İstanbul: İnsan Yayınları, 2004, s. 45.

bulunmuşlardır. Bu durum yüzyıllar boyu devam etmiş fakat sonrasında devlet eliyle desteklenen tekkeler yine devlet tarafından dağıtılmışlardır.

1.3.2. Osmanlı Devleti'nde Tekke Islah Çalışmaları

Osmanlı döneminde tekkelerin ıslah edilmeye başlanması genel olarak II. Mahmut döneminde başlamış ve Osmanlı'nın son dönemlerine kadar devam etmiştir. Islah kelime manası olarak iyileştirmek, bozulan düzeni yeniden sağlamak anlamlarına gelir. Osmanlı devletinin tekkelere karşı direkt bir şekilde kapatmaya gitmeden iyileştirme çalışmaları başlatması Osmanlı'nın tekke anlayışının ne kadar kuvvetli olduğuna bir kanıt oluşturur. Osmanlı Devleti'nin tekkelere sağladığı ayrıcalıklar zamanla bazı kişiler tarafından çıkarları amacıyla kullanılmaya başlanmış, tekkelerde var olan manevi hava git gide bozulmuştur. Bozulan bu yapıya ve çıkarıcı insanların dervişlik yapmasına ilk olarak tekkelerin şeyhleri karşı çıkmış ve bu duruma çare aramaya başlamışlardır³²

Birçok sufi şair bu bozulmaları şiirlerine konu edinmişlerdi. Ortaya çıkan sahte şeyhler insanların dini duygularını kullanarak topluma birçok zarar vermişlerdi. Bu yaşananların farkında olan hakiki şeyh ve sufiler halkı uyarmaya ve bu konularda uyarı niteliği taşıyan yazılar kaleme almışlardır. Tekkelerin bozulmasını hızlandıran bir diğer sebepse tasavvufi düşüncenin zamanla geleneği korumanın ötesine geçememesi olmuştur. Yeni düşüncelere açık olan tasavvuf zaman içerisinde kapalı bir kutu haline gelmiş bu durumsa halkı tasavvuftan uzaklaştırmıştır. Hayatın her alanında dürüst ve edepli kişiler yetiştirmeyi hedefleyen tarikatlar özellikle Osmanlı devletinin son dönemlerinde kötü niyetli insanların kullandıkları tarikat ismi altında yaptıkları propagandalarla halk ve devlet nezdinde değerini kaybetmiştir.

Özellikle Osmanlı devletinin gerileme ve çöküş dönemlerinde diğer birçok kuruluşa da olduğu gibi tekkelerinde devlete karşı ayrılımlar başlamıştır. Tekkeler de eskisi gibi talebeler yetiştirilmez olmuş, yolda kalanlara yoksullara ev sahipliği yapan tekkeler artık sadece kendi içini dönük kısır bir kurum olmaya başlamışlardır. Ancak

³² Küçük, C. "Tanzimat'la İlgili Değerlendirme", **Sultan II. Mahmud ve Reformları Semineri**, İstanbul, Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1990.

halkta tekke algısının değişmesi kolay olmamıştır. Tekkelerde yetişen her talebeye büyük değer veren halk bu kişilerin yanlışlıklarını zamanla fark etmiş ve tekkelere karşı mesafeli davranmaya başlamışlardır. Osmanlı devletinde ıslah çalışmalarını ilk başlatan padişah II. Mahmut olmuştur. II. Mahmut tahta geçer geçmez tüm ülkede ahlaki yozlaşmaya neden olan sahte şeyh ve tekkelerin bulunması ve kapatılması yönünde emir vermiřtir³³

II. Mahmut tarikat liderleriyle yaptığı toplantı neticesinde dönemin şeyhülislam tarafından verilen fetva ile Bektaşi tekkelerinin kapatılması yönünde emir vermiştir. Bir diğer tekke ıslah çalışması da kıyafet yönünde yapılmıştır. Yapılan düzenlemelerle, tekkelere ait kıyafetler giyilmesi ve dervişlerin bugünkü meslek kartları gibi hangi mürşidin talebesi olduklarını gösteren kartlar taşımaya başlamaları da konulmuş yeni ıslah çalışmalarını oluşturuyordu. Kıyafetleriyle tarikatları anlaşılan dervişler halk içerisinde ki davranışlarını kontrol ediyor halk ise yalancı dervişlere karşı korunmuş oluyordu. Zamanla tekkelerin ekonomik durumlarını destekleyen vakıf arazilerini hazineye dâhil edilmesi ve halk nazarında itibar kayıplarının olmasıyla önceleri devletin parasını kabul etmeyen şeyhler tekkelerini ayakta tutabilmek için devletten maaş talep etmişlerdir. Maaşa bağlanan şeyhler ve tekkeler devlete ve düzene karşı daha bağlı olmaya bařlamıřlardır³⁴

II. Mahmut döneminde yapılan ıslah çalışmalarıyla tekkeler tek bir çatı altında toplanmaya çalışılmış, ortaya çıkan bozulmalar ve tarikat isimlerini kullanan çıkarıcı insanların önüne geçilmek amaçlanmıştır. Osmanlı devleti tarihinde Tanzimat dönemi tekke ıslah çalışmalarını anlatmak gerekirse bu dönemde tasavvufi düşünce uygulama safhasında çok bulunmamış sadece edebi eserler yazılmıştır. Bu dönemde ki siyaset adamları tekkelerle tek tek uğraşmak yerine genel bir şekilde tüm tekkeleri denetlemeyi planlamışlardır. Tanzimat fermanının ilanıyla devlet politikası olarak her din ve mezhebe hoşgörüyle yaklaşılmalıdır prensibini uygulamışladır. Kurulan Meclis-i Vâlâ' da

³³ Kütükoğlu, B. "Sultan II. Mahmud Devri Osmanlı Tarihçiliği" **Sultan II. Mahmud ve Reformları Semineri**, İstanbul Edebiyat Fakültesi, 1990.

³⁴ İpşirli, Mehmet. "II. Mahmud Döneminde Vakıfların İdaresi", **Sultan II. Mahmud ve Reformları Semineri**, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1990, s. 134.

tekkelere sağlanacak maddi yardımlar görüşülüyor ve burada karara bağlanıyordu. Bu sayede devlet erkânından da kişiler kendi istekleri doğrultusunda tekke bağışı yapamıyorlar, belli bir denetlemeye tabi tutuluyorlardı.

Tekkeler 19. yy. ortalarına doğru kendi içlerinde bir yönetimden merkeziyetçi bir yönetime dâhil olmuşlardır. Devlet otoritesiyle tekkelere verilen vakıf arazileri denetlenmeye tabi tutulmuş her tarikatın tekkelerine eşit şekilde paylaştırılması sağlanmıştır. Bu dönemde kurulan Meclis i Meşayih sayesinde tekkelerin denetimi tek bir kurumda toplanmıştır. Ayrıca tekkelerde meydana gelen ahlaki bozukluğun önüne geçilmesi de amaçlanmıştır. Meşrutiyetin ilanıyla meşayihler varlıklarını korumuş ve misyonlarını yerine getirmeye devam etmişlerdir. II. Mahmut, Tanzimat ve meşrutiyet dönemlerinde birçok tekke ıslah çalışmaları yapılmış ve kısmen de olsa başarı sağlanmıştır. İyileştirme çabaları sürekli devam etmiş lakin Osmanlı devleti çöküş süreciyle beraber tekke ıslahına gereken gayreti gösterememiştir³⁵

Tanzimat fermanıyla başlayan Tanzimat döneminde jön Türkler birçok dergi, gazete basımı ve düşünce yapısında yenileşmenin öncüsü olmuşlardır. Bu dönemde yayılan cemiyet anlayışı ve inkılâbın ardında kişilere sağlanan cemiyet kurama özgürlüğü birçok tekkenin de toplum içerisinde cemiyet olarak var olmasını sağlamıştır. Tekkelerin dışında özellikle tasavvufa ilgi duyan kişilerin cemiyet fikrine sahip çıkması ve bu minvalde cemiyetler kurmaları gecikmemiştir. Özellikle cemiyet kurmalarında ki sebepler tekkelerde ki dervişlerin yeni düzene adapte olmalarını kolaylaştırmak ve halka tasavvufu sevdirmek için farklı yollara başvurmak istenmesidir. Kurulan tasavvufi cemiyetler meşayih'in önderliğinde olmuş ve tasavvufun yaşanması için çaba göstermiştir. Yine bu dönemde Bektaşî şeyhi yeni bir cemiyet kurmak istese de çabaları boşa çıkmıştır. Şeyh Naili Efendi adında bir mutasavvıf lider tekkelerin ıslah çalışmalarını desteklemiş ve bu dönemde yayınlanan dergiler de yazıları basılmıştır. Yine bu dönemde

³⁵ Kazıcı, Ziya. **Osmanlı Vakıf Medeniyeti**. İstanbul: Bilge Yayınları, 2014, s. 154.

kurulan cemiyet-i sufiyye tasavvuf ilminin doğru anlaşılmasına hizmet etmek amacıyla kurulmuştur³⁶

Son dönem de osmanlı devletinde tekkelere yönelik yapılan ıslah çalışmaları genelde sosyal mecmualar üzerinde devam ettirilmiştir. Yazımızdan da anlaşılacağı üzere tekke ıslahları sadece devlet bünyesinde değil birçok şeyh önderliğinde yürütölmüş çalışmalardır.



³⁶ Varlık, Bülent. “Tanzîmât ve Meşrutiyet Dergileri”, **Tanzîmâtın Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi**, İstanbul: Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, 1985, s. 115.

İKİNCİ BÖLÜM

İSTANBUL TEKKELERİ VE TARİHİ GELİŞİMLERİ

2.1. İstanbul Tekkeleri

2.1.1. Nakşibendiyye

Nakşibendiyye tarikatı, XIV. yüzyılda Buhara'da yaşamını sürdürmüş olan Bahaeddin Nakşibendi (ö. 791/1389) tarafından kurulmuş ve isminden dolayı tarikat bu adı almıştır³⁷. Nakşibendiyye tarikatı, XII. yüzyılda Horasan'da yaşayan sûfiler tarafından kurulan ve bunlar aracılığıyla Buhara'ya taşınmış olan Hacegan tarikatının devamı niteliğindedir³⁸. Bundan dolayı Nakşibendilik için, Horasan bölgesinin tasavvufi kültürü ile Buhara'nın medrese kültürünün ortak ürünü olarak ortaya çıkan yeni ve farklı bir tarikattır denilebilir. Diğer tarikatlardan farklı olarak Nakşibendiyye tarikatı kökenlerini Hz. Ebubekir'e ondan da Hz. Peygamber'e (s.a.v.) dayandırmaktadır.³⁹

Tüm bu bilgilere karşın yine de özellikle de uzun süreler boyunca varlığını sürdürmüş olan tarikatların tek bir kurucusu bulunmamaktadır. Bu nedenle de Nakşibendi tarikatı şu tarihte kurulmuştur demek de çok doğru değildir. Bunun nedenlerinden biri de tarikatın düşünce biçimini geçmişten aldığı mirasın üzerine inşa etmesidir. Ancak yine de tarikatın bir şekilde sınıflandırılması, ayırt edilmesi için isimlendirilmesi gerekmektedir. Burada da tarikatın önde gelen, en sevilen ve değer verilen şeyhlerinden birinin adını alması geleneği devreye girmektedir. Dolayısıyla aslında her tarikat ismini kurucusundan almamaktadır.

³⁷ Abdülkadir Sezgin, "İslam Düşüncesinde Tarikat ve Bektaşî Tarikatı", **Erdem Dergisi**, 1996, sy. 8, s. 347.

³⁸ Abdülbâki Gölpınarlı, **100 Soruda Türkiye'de Mezhepler ve Tarikatlar**, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1969, s. 217.

³⁹ Necdet Tosun, **Nakşibendiyye, Türkiye'de Tarikatlar Tarih ve Kültür**, Ed. Semih Ceyhan, İstanbul: İSAM Yayınları, 2015, s. 611.

Nakşibendi tarikatı da bu adı almadan önce 3 farklı isim kullanılmıştır. Tarikatın ilk adı Hz. Ebu Bekir'in Sıddık sıfatından ötürü Sıddıkiye olmuştur. Ancak 9.asırda yaşayan Şeyh Beyazıd-i Bistami'nin diğer adı olan Tayfur isminden dolayı tarikat kendisinden sonra Tayfuriye Tarikatı olarak anılmaya başlamıştır. Tarikat Nakşibendiye adını almadan önce son olarak ise hocalar olarak da tercüme edilen Hacegan Tarikatı adını kullanmıştır. Bu durum Şah-ı Nakşibendi olarak da bilinen Muhammed Bahuddin'in ardından tarikat Nakşibendi Tarikatı olarak isimlendirilmiştir.⁴⁰

Nakşibendi Tarikatı'nın yayılması ve güçlenmesinde belirli önemli dönemler ve şeyhler olmuştur. Bunlardan biri Ubeydullah Ahrar'dır. 15.yüzyılda yaşamış olan bu şeyh sayesinde tarikat Orta Asya'da kalıcı olmasını sağlamıştır. Bu dönemde bölgedeki tüm Nakşibendi gruplar bir araya getirilmiştir. Ayrıca politik meselelerde de taraf olan Şeyh Ahrar, Timur Han sonrasında ortaya çıkan taht mücadelelerinde Ebu Said Mirza'yı desteklemiş ve Ebu Said'in tahtı alması sonucunda tarikatında güçlenmesini sağlamıştır.⁴¹

Tarikatın bir diğer dönüm noktası sayılabilecek dönem 1564-1624 yılları arasında yaşamış olan Ahmed Sirhindi dönemidir. Bu dönem daha çok tarikatın düşünce biçiminde yapılan bir tür restorasyon dönemidir. Sirhindi kendisinin de bir zamanlar mantıklı gördüğü vahdet-i vücud görüşünün İslam düşüncesi ve özellikle de tarikatın düşünce şekli açısından tehlikeli bir boyuta ulaştığını görerek bu düşüncenin yerine vahdet-i şuhud düşüncesini geliştirmiştir. Vahdet-i vücud'da her şey o'dur yani Yaratıcıdır denilirken, vahdet-i şuhud'da herşey ondandır yani herşey onun bir gölgesidir manasına gelmektedir. Burada önemli olan bir diğer husus da Sünni inancının tarikattaki baskın mezhep olmasıdır.⁴²

⁴⁰ Utku Aybudak, Nakşibendiliğin Politik Evrimi Ve İskender Paşa Cemaati, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2014.

⁴¹ Hayrunisa Akbıyık, **Timurluların Bilim ve Sanata Yaklaşımı ve Bazı Son Dönem Sanatkarları**, Bilig,2004, S. 30, s. 159.

⁴² İmam-ı Rabbani, **Mektubat Tercemesi**, Hakikat Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2008,

Sirhindi'nin bu müdahalesi ile tarikatın Sünni görüşte kalmasını da güçlendirmiştir. Böylece tasavvuf inancına uzak duran din alimleri de Nakşibendi Tarikatı'na yakınlık duymaya başlamış ve tarikatın nüfuzu da artmıştır.⁴³

Nakşibendîyye tarikatının Anadolu'daki ilk tekkesi XV. yüzyılda Bedreddin Mahmut Çelebi tarafından Amasya'da kurulmuş ve tekkenin ilk Şeyhliğini Bahaeddin Nakşibendi'nin halifelerinden biri olan Mahmut Buhari yapmıştır⁴⁴. II. Bayezid dönemine kadar Nakşibendi tekkesi olarak faaliyetlerini sürdüren Amasya'daki bu tekke sonraki dönemlerde Halvetîyye tarikatının etkisi altına girmiştir. Nakşibendîlik ilerleyen dönemlerde birçok kola ayrılarak, Anadolu'nun her tarafında yayılma imkânı bulmuştur. Nakşibendîyye tarikatının en önemli kolu olan Halidîyye kolu Mevlâna Halid-i Bağdâdî tarafından kurulmuş, özellikle yeniçeri ocağının kapatılması ve buna paralel olarak Bektaşîliğin devlet tarafından yasaklanmasının ardından hızla yayılmaya başlamıştır⁴⁵.

II. Mahmut döneminde Halidiği iki ayrı evrede ele almak mümkündür. Birinci evre, özellikle Yunan İsyanı sırasında toplum içinde ve devlet yönetiminde Sünni İslam'ın ön plana çıkması ve buna paralel olarak Halidilerin de bu politikaya destek vererek birçok elit kesimin desteğini aldığı yükseliş evresidir. İkinci evre ise, Bektaşîliğin kaldırılmasından sonra modernleşme ve merkezileşmenin etkisiyle devlet tarafından yapılan ıslahatların, sayıları her geçen gün hızla artan Halidiler tarafından sürekli eleştirilmesi ve bunun sonucu olarak bazı Halidilerin II. Mahmut tarafından sürgüne gönderildikleri evredir⁴⁶. II. Mahmut'un sert tedbirler almasındaki temel amaç, modernleşme sonucunda çağın gerisinde kalan devletin içinde bulunduğu kötü durumdan çıkabilmesini sağlamak ve bunun yanında tüm otoriteyi tek bir merkezden yani kendisi

⁴³ Hamid Algar, Nakşibendilik, İstanbul, İnsan Yayınları, 2012, s. 521.

⁴⁴ Hasan Küçük, **Osmanlı Devletini Tarih Sahnesine Çıkaran Kuvvetlerden Biri: Tarikatlar ve Türkler Üzerindeki Müsbet Tesirleri**, İstanbul: Otağ Matbaacılık, 1976, s. 66.

⁴⁵ Tosun, **a.g.e.**, s. 628

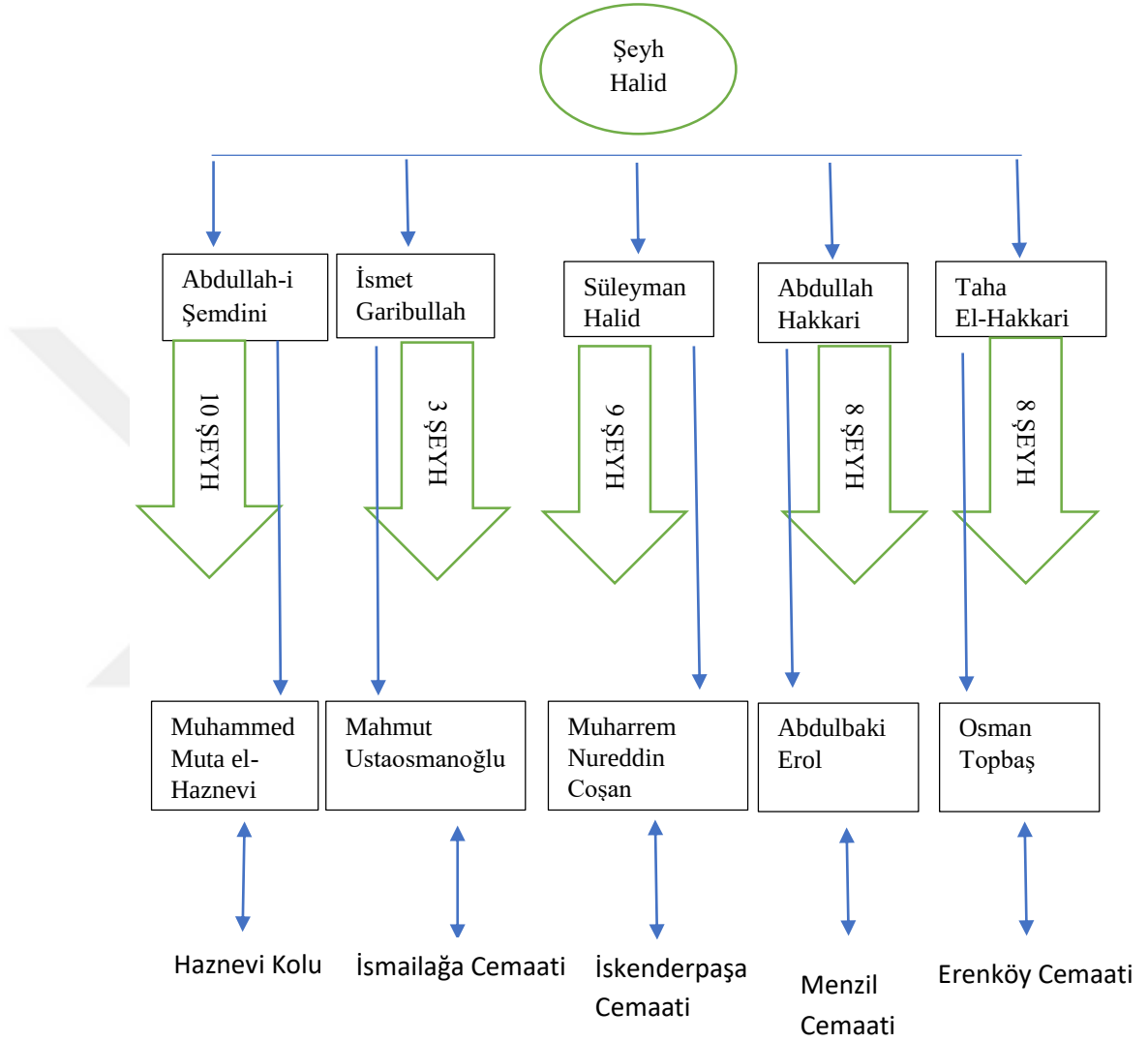
⁴⁶ Ahmet Cahit Haksever, **Osmanlı'nın Modernleşme Sürecinde Halidiler ve Diğer Müceddidiler**, Uluslararası Mevlana Halid-i Bağdadi Sempozyumu Bildirileri, 11-13 Haziran 2010 Van, Ed. Erdal Baykan ve Mehmet Keskin, Ankara, 2012, s. 422

tarafından kontrol ederek, devlet adına tehdit olarak görülen unsurları ortadan kaldırmaktı⁴⁷. Bu doğrultuda Halet Efendi önderliğinde Halidilere karşı başlayan mücadele kısa süre içinde başarı sağlamış ve 1828 yılında alınan tedbirler sonucunda Halidilerin neredeyse tamamı İstanbul'dan Sivas'a sürülmüştür⁴⁸. Böylece II. Mahmut, kısa süre içinde önemli siyasi güç ve nüfuz kazanan Halidi sorununu çözerek yapacağı ıslahatların önündeki engellerden birini daha aşma başarısı göstermiştir.



⁴⁷ Rüya Kılıç, “Osmanlı Devleti’nde Yönetim-Nakşibendi İlişisine Farklı Bir Bakış: Halidi Sürgünleri”, **Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi**, 2006, sy.17, s. 109

⁴⁸ Süleyman Uludağ, “Halidiyye”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, c.15, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997, s. 297



Şekil 1: Nakşibendi Kollarının Türkiye'deki Halidi Kökeni

Kaynak: Utku Aybudak, Nakşibendiliğin Politik Evrimi Ve İskender Paşa Cemaati, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2014. s. 44.

Nakşibendîyye tarikatında müritlerin, günlük yaşamda ve zikir yaparken uyması gereken on bir ilke vardır. “Kelimat-ı Kudsiyye” adı verilen bu ilkelerin sekiz tanesi Abdülhalik-i Gucdüvani'ye üç tanesi ise Bahaeddin Nakşibendi'ye ait olduğu

kaydedilmiştir⁴⁹. Bu ilkeler kısaca şu şekilde ifade edilebilir; alınan her nefesin kıymetini bilmek, yürürken başı öne eğmek, kötülükten iyiliğe doğru hareket etmek, kalabalıkta olsa bile yalnızca Allah'ı hissetmek, her zaman Allah'ı anmak, kalbi dünyevi meselelerden uzak tutmak, Allah'ı her zaman hatırdan tutmak, içinde bulunduğu durumun farkında olmak, yapılan zikrin sayısına riayet etmek ve yapılan zikirleri anlamını bilerek yapmak.⁵⁰

Nakşibendîyye tarikatında zikirler bazen toplu halde yapılmış ve bu zikre “Hatmi Hacegan⁵¹” adı verilmiştir. Adı geçen bu zikir ilk başlarda, olması istenen bir durumun gerçekleşmesi ya da bir kötülüğün ortadan kaldırılması durumunda yapılırken, XVIII. yüzyıldan itibaren devamlı ve değişik şekillerde yapılmaya başlanmıştır⁵². Bu zikir şu şekilde icra edilirdi: Fatiha süresi yedi defa, Salavat yüz defa, İnşirah suresi yetmiş dokuz defa, İhlas suresi bin bir defa, tekrar Fatiha yedi defa ve Salavat yüz defa zikre katılanlar tarafından sessizce okunur ve ardından dua edilirdi. Nakşibendilikte bir diğer zikir şekli ise rabıta'dır. Müritler rabıta ile Şeyhlerinin suretlerini düşünüyorlar ve onun ruhani özelliğinden feyz alarak sanki onunlaymış gibi hissedip, bu şekilde kalplerini dünyevi hayatın kötülüklerinden arındırdıklarına inanıyorlardı⁵³.

⁴⁹ Necdet Tosun, “Nakşibendiyye”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, c.32, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006, s. 342

⁵⁰ Gölpınarlı, **a.g.e.**, s. 216

⁵¹ Hatm-i Hacegan, zikir yapan kişilerin oturdukları yerde sükûnet içinde gerçekleştirmiş oldukları zikir türüdür.

⁵² Selçuk Eraydın, **Tasavvuf ve Tarikatlar**, İstanbul: MÜİFV Yayınları, 1994, s. 387

⁵³ Ferit Aydın, **Tarikatta Rabıta ve Nakşibendilik**, İstanbul: Süleymaniye Vakfı Yayınları, 2000, s. 18.

2.1.2. Kadiriyye

Bağdat kökenli bir tarikat olan Kadiriyye tarikatının kurucusu Abdülkadir Geylânî (ö.561/1165)`dir⁵⁴.

Abdülkadir Geylani, 1077 yılında Geylan’a bağlı Neyf köyünde doğmuştur. Kökeni Ebû Muhammed'e dayanmaktadır. “Muhyiddîn”, “Gavs-ül-a'zam”, “Kutb-i Rabbânî”, “Sultân-ul-evliyâ”, “Kutb-i a'zam” gibi isimlerle anılmaktadır. Arapça 'da “elçili, el-Cilani” şeklinde de sıfatları bulunduğundan “Geylani” adıyla tanınmıştır. Soyu Hz. Hasan’a uzandığından Seyyid denilmiştir.⁵⁵

Söylentilere göre Abdülkadir Geylani’nin daha doğmadan önce, ulvi bir kişi olacağına yönelik işaretler belirmiştir. Bunlardan biri babasının düşünde Hz. Muhammed’i, sahabeleri ve evliyalari görmesidir. Dünyaya gelmesinin ardından`da benzer biçimde doğaüstü olaylar yaşanmıştır. Bebekken Ramazan'da süt emmediği, iftar vaktinde beslendiği anlatılmaktadır. Babası çocukken ölen Geylani, annesi ve dedesi ile büyümüştür. Eğitiminin ilk yıllarını Gilan’da geçirmiştir. Ancak asıl isteği Halifenin de şehri olan ve bilimsel açıdan oldukça önemli faaliyetlerin yürütüldüğü Bağdat'ta eğitim almaktır. Dolayısıyla Bağdat’a gitmek üzere on sekiz yaşında izin istemiştir. Abdülkadir Geylani Bağdat’ta kısa sürede pek çok konuda ileri düzeyde eğitim almış, başarılı olmuş ve zamanla tanınarak devrinin liderlerinden birine dönüşmüştür.⁵⁶

Bağdat sufilerinden Ebü'l-Hayr Muhammed b. Müslim ed-Debbas aracılığıyla tasavvufa yönelmiş ve kızıyla evlenmiştir. Tasavvufa bağlanmasının ardından Ebu Said'in Babülerecdaki medreseyi açmasıyla beraber ilahi ilimlerin öğretildiği bu eğitim kurumuna bir vakit ara vererek kendini ibadete vermiştir. Ardından yeniden alanlara inmiştir. Sufilik icabı Allah’tan başka her şeyden vaz geçmiş, nefsin isteklerinden uzaklaşmış ve vaktini perhizle geçirmiştir. Perhiz dönemlerinde günlerce aç kaldığı ve

⁵⁴ Reşat Öngören, *Osmanlı Türkiyesi’nde Tarikatlar*, Ed. Semih Ceyhan, İstanbul: İSAM Yayınları, 2015, s. 57.

⁵⁵ H. Kamil Yılmaz, *Azîz Mahmûd Hüdâyî ve Celveti Tarîkatı*, Erkam Yay., İstanbul 1982, s.144

⁵⁶ Seyyid Abdülkadir Geylani”, *İslam Âlimleri Ansiklopedisi*, Cilt.7, s.152.

yorgunluktan ayakta duramadığı anlatılmaktadır. Bu durumu öğrenen ve şeyhlik hırkasını elinden giydiği Ebü Sa'd el-Muharrimi aracılığıyla çile dönemini bitirmiş elde ettiği icazet ile tarikat şeceresini sürdürmüştür.⁵⁷

Geylani aynı zamanda Eş –Şeyh Ebu Yakup Yusuf El Hemedani'den de tarikat almıştır. Şeyhlik hırkasını ise Muharrem'den de almıştır. Dolayısıyla Abdülkadir Geylani'nin hocaları ve düşünsel yaşamındaki konumları ele alındığında pek çok farklı tarikat ve düşünce ile de ilişkili olduğu anlaşılmaktadır. Yusuf Hemedani'den eğitim görmesiyle beraber Yesevilik ve Nakşibendilik ile de direkt ilişkilidir. Bu nedenle de bütün tarikatların piri olarak görülmektedir.⁵⁸

İsmi kendi adından alan medresesi Bağdat'ta bulunan Geylani, ilim ve tasavvuf çalışmalarını da Bağdat'ta yürütmüştür. Medresede eğitime 1127'de başlamıştır.⁵⁹ Geylani ile anılan ve tüm Müslüman topraklarında üyesi olan Kadiriyye Tarikatı, çağımıza dek gelen en köklü tarikattır.

Kadirilikte tasavvuf, Geylani'nin doktrinlerinde (belirli bir inanç sistemine dayalı kurallar) bulunan sekiz özellik temelinde inşa edilmiştir. Geylani'nin yazdıklarından anlaşıldığı üzere Allah yoluna girecek olanın konfor alanından çıkıp, nefsini köreltip güç bir hayatta kendisini yatıştırmayı ve duygularına hâkim olmayı öğrenmelidir. Sonrasında ise uzak durduğu dünyevi hayata yeniden katılarak insanları bu hayatın aldatıcılığı hakkında uyararak, bu durumu tecrübe eden kişi olarak hakikate çağırmalıdır. Bu çağrı yol gösterenle anlamlıdır. Hakiki bir mutasavvıf insanları bir yola davet etmeden önce kendisi bu güçlükleri tecrübe etmeli ve nefsinden kurtulmalıdır. Sufi bütün bunları uygularken olayların arkasındaki yaratıcıyı hissetmeli ve Allah'ın dışındaki her şeyi bir paravan gibi görerek asıl maksadını Allah'a erişmek şeklinde görmelidir. Bu konuda en

⁵⁷ Behçetül Esrar, s.106; Dilaver Güler; *Abdülkadir Geylani; Hayatı, Eserleri, Görüşleri, İnsan Yayınları 8. Baskı.* s.65-66.

⁵⁸ y.a.g.e., 106

⁵⁹ Dilaver Güler; *Abdülkadir Geylani; Hayatı, Eserleri, Görüşleri, İnsan Yayınları 8. Baskı.* s.75.

mühim özellikler Allah'ın insanlar üstündeki hakimiyetinde emir ve yasaklara riayet etmek ve kadere inanmaktır. Dolayısıyla bütün bu vird ve zikirler esnasında farz ibadetlerin öncelikli bir şekilde uygulanması gerektiği akıldan çıkarılmamalı, sonrasında nafîle ibadetlere geçilmelidir.⁶⁰

Kadiriyye tarikatını Anadolu topraklarına getiren ise, Hacı Bayrâm-ı Velî'nin müridi olan Eşrefoğlu Rûmî (ö.874/1469-70)'dir. Eşrefoğlu Rûmî, XV. yüzyılda Hama'ya gitmiş ve burada Abdülkadir Geylânî'nin soyundan olan Hüseyin el Hamevî'den hilafet alarak Anadolu'ya dönmüştür⁶¹. Fakat Rûmî, tarikatın etkinliğini Bursa-İznik dolaylarından başka yerlerde yayma fırsatı bulamamıştır. Eşrefoğlu Rûmî'nin vefatından sonra tarikatın başına geçen İsmail-i Rûmî ise, Kadiri tarikatının XVII. yüzyıldan itibaren İstanbul ve Balkanlar'da yayılmasında etkili olmuştur⁶². İsmail -i Rûmî, ilk olarak Halvetî pirlerinden tarikat terbiyesini almış, daha sonra Bağdat'a giderek Kadiri tarikatına dâhil olmuştur. Burada Kadiri tarikatının manevi eğitimini aldıktan sonra tekrar İstanbul'a dönmüş, Tophane'de tarikatın merkezi olan tekkeyi kurmuş ve ardından İstanbul'un farklı bölgelerinde yaklaşık kırka yakın Kadiri tekke ve zaviyesi kurulmasına öncülük etmiştir⁶³.

Kadiriyye tarikatında nefis ile mücadele etmenin en önemli unsuru, müridin belli bir zaman çile hayatı yaşamak için insanlardan uzaklaşıp inzivaya çekilmesi ve bu sürecin sona ermesinden sonra tekrar dünyevi hayata dönerek bundan haz alıp, başkalarını da tarikat hayatına yöneltme mücadelesi vermesi şeklindedir⁶⁴. Kadiriyye tarikatına katılmak isteyen kişi, öncelikle Şeyhin huzurunda tövbe eder ve ardından tarikatta hazır bulunan

⁶⁰ Çilem Erdem, Yukarı Fırat Havzasında Kadiriiliğin Tarihsel Gelişimi (1797-1973), (Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

⁶¹ A.e., s. 80

⁶² Mustafa Kara, **Tasavvuf ve Tarikatlar**, İstanbul: İletişim Yayınları, 1992, s. 7.

⁶³ Ekrem Özer, **Osmanlı'da Tekke ve Tarikat Islahatları- II. Mahmud Dönemi ve Sonrası**, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 2007, s. 100.

⁶⁴ Küçük, a.g.e., s. 72

cemaatin önünde üç defa Kelime-i Tevhit getirirdi. Son olarak tarikatın adap ve kurallarına uyacağını kabul ettikten sonra üç defa yemin ederek tarikata kabul edilirdi⁶⁵.

Kadirîyye tarikatı, XVIII. yüzyıldan sonra çeşitli kollara ayrılmıştır. Bu kollar: Esediyye, Halisiyye, İseviyye, Garibiyye, Ekberiyye, Şimailiyye, Müştakiyye, Hilaliyye, Yafiiyye, Resmiyye, Eşrefiyye'dir⁶⁶. Bunlardan Resmiyye kolu İstanbul'da, Halisiyye kolu Güneydoğu Anadolu ve Irak'ın kuzeyinde, Müştakiye kolu Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde, Garibiyye kolu Hindistan'da etkili olmuşlardır⁶⁷.

İsmail-i Rûmî (ö.1631), Kadiriyye tarikatını XVII. yüzyılın başlarından itibaren İstanbul'a getirmiş ve burada irşat faaliyetlerinde bulunarak kısa süre içinde tarikatın etkinliğini artırmıştır⁶⁸. XIX. yüzyıla gelindiğinde modernleşme ve merkezileşmenin etkisiyle toplumun üst ve orta tabakası arasında ortaya çıkmış olan kültürel kopukluğu, şehrin birçok yerinde faaliyet gösteren Kadiri tekkeleri tekrardan bütünleştirme başarısı göstermiştir⁶⁹. Özellikle Tanzimat Dönemi'nden itibaren siyasi hayatta ön plana çıkmayı başaran Kadirilik, diğer tarikatların belli bir düzen altına alınması amacıyla oluşturulan Meclis-i Meşayih üzerinde önemli derece etkili olmuştur. Bunun sonucu olarak Osmanlı sınırları içinde faaliyetlerini sürdüren bütün Kadiri tekkelerinin Şeyhleri tek bir merkez tarafından tayin edilmeye başlanmıştır⁷⁰. Kadiri tekkeleri, II. Abdülhamid döneminde de devletin devam ettirdiği siyasi düzeni desteklemiş ve devlet eliyle oluşturulan Meclis-i

⁶⁵ A.e., s. 73

⁶⁶ A.e., s. 73

⁶⁷ Gölpınarlı, a.g.e., s. 192

⁶⁸ Öngören, a.g.e., s. 81

⁶⁹ Osman Türer, **Osmanlı Anadolusunda Tarikatların Genel Dağılımı**, Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler, Haz. Ahmet Yaşar Ocak, Ankara: TTK Yayınları, 2014, s. 262.

⁷⁰ Gölpınarlı, a.g.e., s. 192

Meşayih`te her dönem Kadiri tarikatına mensup üyeler yer almıştır<sup>71</sup>. Bu durum Osmanlı`nın yıkılışına kadar devam etmiştir.

2.1.3. Sadiyye

Sadiyye tarikatı, 1068 yılında Mekke`de doğan, Şam yakınlarındaki Cebâ köyünde yaşayan ve yine 1180 yılında burada vefat eden Muhammed Sadüddin tarafından kurulmuştur⁷².

Sadeddin el-Cebâvî, Kur`ân eğitimi ve hâfızlığını babasından almasının ardından civarın tanınan âlimlerinden tefsir, hadis gibi ilimler öğrenmiştir. Sonrasında öğrenimini tamamlamak ve âlimlerle çalışmak maksadıyla Yemen ve çevresi olmak üzere Irak, Şam, Kudüs, Mısır, Mağrib gibi yerlere gitmiştir. 493/1099`da Kudüs`ün Haçlılar tarafından işgal edilmesi nedeniyle hem Kudüs`ü almak hem de Bağdat ve Şam gibi yerleri korumak adına buralara giden askerlerle beraber Şam`a gitmiştir. Sadeddin el-Cebâvî`nin başarılı bir binici, yetenekli bir asker olduğu ve bu nedenle “Mekke`nin süvârisi” olarak nam saldığı belirtilmektedir. Havran ile Şam arasındaki Cebâ köyüne yerleşen Sadeddin`in burada eşkıyalık gibi olaylara karıştığı, hatta bu gibi olaylarda kimi zaman başa geçtiği de anlatılmaktadır. Bu durumu işiten babasının Şeyh Yunus eş-Şeybânî`nin rahatsız olduğu, doğru yola dönmesi için Allah`a dua ettiği ve Sadeddin`in doğruyu bulduğu da anlatılmaktadır.

Önceleri dünyevi zevke düşkün olan ve eşkıyalık yapan Sadüddin, bir gece rüyasında Hz. Muhammed`i (s.a.v.) görmüş ve gördüğü rüyadan oldukça fazla etkilenmiştir. Muhammed Sadüddin bu rüyadan sonra dünyevi zevk uğruna yapmış olduğu fenalıklardan dolayı tövbe etmiş ve zamanla tanınan önemli bir dini şahsiyet haline

⁷¹ A.e., s. 193

⁷² Hür Mahmut Yücer, **Sadiyye**, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c.35 İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2008, s. 411.

gelmiştir⁷³. Ruh hastalarını telkin yolu ile iyileştiren Muhammed Sadüddin, bu özelliğinden dolayı yaşadığı çevre tarafından kısa sürede tanınma fırsatı yakalamıştır⁷⁴.

Bir başka rivayete göre ise; bir gece Sadüddin ve ekibinin karşısına 11 beyaz atlı çıkmıştır. Atlılardan biri “*İman edenlerin Allah’ı anma ve O’ndan inen Kur’an sebebiyle kalplerinin ürperme zamanı daha gelmedi mi?*” ayetini dile getirmiştir. Sadüddin ve ekibi şuurunu kaybederek bineklerinden düşmüştür. Bir süre sonra şuuruları yerine geldiğinde beyaz atlı: ‘Ey Sadüddin! ben senin nebin Muhammed’im (as); bunlar da on ashabımdır’ diyerek Sadeddin’in göğsüne vurur ve tevbe etmesini söyler. Bu olayın ardından Sadüddin, Mekke’ye giderek Medyeniyye’nin Şeybâniyye kolunun kurucusu olan babası Yunus eş-Şeybânî’nin yanında seyr ü sülûka (tasavvuf yolculuğu) başlamış ve tasavvufi terbiyesini bitirmiştir. Babasından tarikat hırkasını almasının ardından Cebâ’ya dönmüş, câmi ve zâviyesini imar ederek tarikat çalışmalarına başlamıştır.⁷⁵

Çeşitli yazılarda Sa’diyye’nin Tağlîbiyye, Vefâiyye, Âciziyye, Selâmiyye ve Şerrâbiyye olarak beş kola bölündüğü belirtilmektedir. Bunlardan Selâmiyye Abdüsselâm eş-Şeybânî’ye (ö. 1165/1751), Vefâiyye Ebû’l-Vefâ eşŞâmî’ye (ö. 1170/1756), Âciziyye Pirizrenli Süleyman Âcizî Baba’ya (ö. 1160/1748), Tağlîbiyye Ebû Tağlib Muhammed b. Sâlim’e, Şerrâbiyye de Şeyh Abdullah b. Yunus eş-Şerrâbî’ye atfedilmektedir.⁷⁶

Sadiyye tarikatı, kısa sürede Mardin taraflarında yayılma fırsatı bulmuş, XVIII. yüzyılın başlarından itibaren genel olarak Anadolu, Balkanlar, Mısır ve Suriye dolaylarında faaliyetlerini yürütmüştür⁷⁷.

Zakir Şükrü Efendi ise Sa’diliğin ilk kez Anadolu’ya 12. Yüzyılda Şeyh Sadeddin’in halifelerinden Kastamonulu Şeyh Osman tarafından ulaştırıldığını

⁷³ A.e., s. 411

⁷⁴ A.e., s. 412

⁷⁵ Osmanzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, (haz. M. Akkuş- A. Yılmaz), İstanbul 2006, c. I, s. 424-425.

⁷⁶ Abrurrezzak Tek, Sa’dilik ve Sa’diyye Kültürünün Bursa’daki Temsilcileri, *Uludağ Üniversitesi*

İlâhiyat Fakültesi Dergisi, 18(1), 2019, ss. 225-246, s. 228.

⁷⁷ A.e., s. 413

söylemektedir. Ancak bu konuda detaylı bir bilgi sunmamıştır. Gölpınarlı da Kastamonulu Şeyh Osman ile Anadolu'ya ulaşan tarikatın Anadolu'dan Balkanlar'a gittiğini belirtmiştir. İstanbul'a ise 3. Mustafa zamanının sonlarında (1673-1736) Abdüsselam eş-Şeybânî ile ulaşmıştır.⁷⁸

XVIII. yüzyılın başlarından itibaren tarikatın kollarından olan Selamiyye kolunun kurucusu şeyh Abdüsselam eş-Şeybani ve Vefâiyye kolunun kurucusu Ebul Vefâ İbrahim tarafından Sadiyye tarikatı İstanbul'a getirilmiştir⁷⁹. Taşlı burun, Abdüsselam, Kovacı, Mirza Baba, Hasirizade ve Kadem-i şerîf gibi tekkeler Sadiyye tarikatının faaliyet gösterdiği tekkelerden önemli olanlarıdır⁸⁰. Bu tekkelerde postnişinlik makamında bulunan Sadiyye Şeyhleri kendi çabalarının yanı sıra, tasavvufi ve ilmi eğitim verdikleri halifeleri vasıtasıyla tarikatın yayılmasına ve toplumda kendine yer edinmesine katkı sağlamışlardır⁸¹. Sadiyye tarikatı Aciziyye, Tağlebiyye, Vefâiyye ve Selamiyye olmak üzere dört ana kola ayrılmıştır. Ve kısıtlı da olsa Arnavutluk ve Kosova taraflarında bu tarikata mensup kişiler varlıklarını devam ettirmektedirler⁸².

Sadiyye tarikatında genel olarak sesli zikir usulü benimsenmiştir. Tarikata mensup müritler, ayin sırasında halka şeklinde oturarak zikir safları oluşturur ve vücut ile başlarını iki yana doğru sallayarak zikri icra ederlerdi. Tarikat Şeyhinin Fatiha suresini okumasıyla zikir töreni başlar, daha sonra kelime-i tevhit çekilir, kısa bir dua ve ardından tekrar Fatiha suresi okunduktan sonra ayağa kalkılarak sesli zikri başlardı⁸³. Sadiyye tarikatının yapılan ayinler sırasında kendine has birkaç ilginç uygulaması vardı. Mesela, kalbi zikir sırasında bazı hastalar ve çocuklar tarikatta görevli dervişler tarafından yüzüstü yere yatırılır ve tarikat Şeyhi bunların üzerinde dualar okuyarak yürürdü. Böylece hastaların Şifa bulacaklarına inanılırdı. Bir başka uygulama ise, tarikat Şeyhi ile tarikata mensup bir

⁷⁸ Abdülbaki Gölpınarlı, *Türkiye'de Mezhepler ve Tarikatlar*, İnkilap Kitabevi, İstanbul, s. 202.

⁷⁹ Gölpınarlı, *a.g.e.*, s. 194

⁸⁰ *A.e.*, s. 195

⁸¹ *A.e.*, s. 195

⁸² İlhan Erdem ve Kazım Paydaş, *Akkoyunlu Devleti Tarihi*, Ankara: Birleşik Yayınevi, 2007, s. 199.

⁸³ *A.e.*, s. 200

derviş karşılıklı oturur ve birbirilerinin gözlerine bakarlardı. Derviş bir süre sonra donmuş bir hâl alır ve zikir sona erince tarikat Şeyhi dervişin gözlerine baktıktan sonra derviş eski haline dönerdi⁸⁴.

2.1.4. Celvetiyye

Celvetiyye kelimesinin kökü olan “celvet” kelimesi, “ortaya çıkmak, açık ve vazih olmak, tecelli etmek” gibi anlamlara gelmektedir⁸⁵. Başka bir ifadeye göre, Arapçadaki “cela”, “celeve” kelimesinden gelmekte olup “bir kişinin yaşadığı yeri terk etmesi, vatanından ayrılması⁸⁶” gibi anlamları içermektedir. Daha geniş manada ise, kişinin kötü huylarından vazgeçmek ve iyi huylar edinmek üzere belli bir süreliğine inzivaya çekilerek toplumdan uzaklaşmasına halvet, bu süre içinde kişinin iyi huylar edinmiş şekilde geri dönmesine ise celvet denmektedir⁸⁷.

Kendini tasavvufa bağlamış bir kişinin belli bir vakit için yeryüzünde hiçbir şeyle ilgilenmeden tümünden dünyevi şeylerden uzaklaşması, bu mühlette tüm kötü ve çirkin huylarından sıyrılıp iyi ve güzel huylar kazanmaya uğraşması halvet, bunu yapmasının ardından insanlara dönmesi celvettir. Celvet durumundaki kişide benlikten hiçbir iz kalmadığından eylemleri Allah’tan geliyor olarak görülmekte ve “attığın zaman sen atmadın, ancak Allah attı” anlamındaki ayet buna kanıt olarak sunulmaktadır.⁸⁸

⁸⁴ A.e., s. 200

⁸⁵ Murat Özeydin, “Diyarbakır Örneğinde Gülşeniliğin Aziz Mahmut Hüdayi Hazretleri ve Celvetiye İle Olan İlişkisi”, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, 2012, sy.39, s. 348.

⁸⁶ Hasan Kamil Yılmaz, Celvetiyye, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, c.7, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993, s. 273.

⁸⁷ Özeydin, **a.g.m.**, s. 348

⁸⁸ Süleyman Uludağ, “*Celvet.*” (*DİA*), Cilt: VII, Türkiye Diyanet İslâm Ansiklopedisi Vakfı Yay., İstanbul 1993, s. 273.

Bayramîyye tarikatının bir kolu olan Celvetîyye tarikatı, 1544'te Koçhisar'da dünyaya gelen Aziz Mahmut Hüdai (ö.1038/1628) tarafından kurulmuştur⁸⁹. Aziz Mahmut Hüdai, Sivrihisar'da öğrenimini tamamladıktan sonra İstanbul'a gitmiş, burada Ayasofya Medresesi'nde eğitim gördüğü esnada Halvetî tarikatına ilgi ve yakınlık duymuştur. İstanbul'un Üsküdar ilçesinde kendi adını verdiği bir tekke yaptırmış ve böylece tarikatın temellerini atarak, fikir ve düşüncelerini etrafında toplanan müritlerine aktarmıştır.

Celvetiyye tarikatını var eden kişi için farklı isimlerden bahsedilmektedir. Bu farklı söylemleri kontrol eden Bursalı İsmail Hakkı'ya göre: "Celvetiyye tarikatı İbrahim Zâhid Gilânî (ö. 700/1300) zamanında hilâl; Üftâde (ö. 988/1580) devrinde yarım ay; Hüdâyî (ö. 1038/1628) döneminde ise dolunay halini almıştır."⁹⁰

Aziz Mahmut Hüdai'den itibaren Celvetilik çok kısa bir süre içinde Osmanlı topraklarında yayılmaya başlamış, başta devlet adamları ve idareciler olmak üzere halkın büyük bir kısmında kabul görmüştür. Nitekim Sultan I. Ahmet, Aziz Mahmut Hüdai tarafından rüyasının yorumlanması üzerine onunla tanışmış ve sultan bu tanışmadan oldukça mutlu olmuştur. Böylece I. Ahmet, Aziz Mahmut Hüdai'ye çeşitli hediyeler göndererek ona intisap (bağlılığını göstermek) etmiş ve zaman zaman kılık değiştirerek, Aziz Mahmut Hüdai'nin vaazlarını dinlemek için dergâhına gitmiştir⁹¹. Bundan başka Sultan I. Ahmet'ten sonra devletin başına geçen oğlu Genç Osman babası gibi Aziz Mahmut Hüdai'ye intisap etmiş ve alacağı önemli kararlardan önce mutlaka onun fikir ve düşüncelerine başvurmuştur⁹². Aziz Mahmut Hüdai, devletin içinde bulunduğu kötü bir zamanda Genç Osman'ın hacca gitme fikrinin iyi bir fikir olmadığını, yeniçerilerin bu durumu yanlış anlayabileceğini, bundan dolayı bu fikrinden vazgeçmesini sultandan

⁸⁹ Yılmaz, **a.g.m.**, s. 273

⁹⁰ Ömer Başkan, "Halkı İrşâd Çabasının Tefsire Yansıması Biçimi: Bursevî'nin Rûhu'l-Beyân'ı ve Tefsir Yöntemine Dair Bir Değerlendirme", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, VIII, Sayı: 3, Samsun 2008, s. 134.

⁹¹ Özeydin, **a.g.m.**, s. 349

⁹² Yılmaz, **a.g.m.**, s. 273

ısrarla istemişse de Genç Osman onu dinlememiş ve bunun sonucunda yeniçeriler tarafından katledilerek almış olduğu kararın bedelini canıyla ödemiştir⁹³.

“Celvetiyye; Üftâde’nin şeyhi Hızır Dede’nin teselsülü (kesintiye uğramaksızın devam eden), Akbıyık Sultan aracılığıyla Hacı Bayram-ı Velî’ye eriştiğinden Bayramiyye’nin bir kolu olarak görülmektedir. Bayramiyye ile Celvetiyye teselsülünün bu anlamda bir benzerliği bulunmaktadır. Ayrıca “Bayramiyye teselsülünün Nakşibendiyye ile ilişkisi nedeniyle Celvetiyye bu tarikat ile de birtakım benzerlikler barındırmaktadır. Örneğin Nakşibendiyye’deki “nazar ber-kadem” (gözümüzü sakınmak, kalbi giden yolu temiz tutmak), “halvet der-encümen” (halk arasında iken, Kalbinin Yaraticıyla bir olması) ve “hafî zikir” (düşünceyle yapılan zikir) Celvetiyye’de de görülmektedir.”⁹⁴

Celvetiyye ile Halvetiyye görüştee İbrahim Zâhid Gilânî’de kesiştikleri gibi ardından gelen teselsüllerde de bir benzerlik fark edilmektedir. Bizzat Hüdâyî’nin, “Bizim tarikimiz hem halvetî, hem celvetîdir” söylemi ile Celvetiyye ile Halvetiyye’yi bir arada gördüğü anlaşılmaktadır. Halvetiyye tarikatının Celvetiyye’ye teselsül ile ilişkisinin dışında amaç açısından da benzeştiği anlaşılmaktadır. Bu durumun en net örneği tarikatların (bahsi geçen) kabul ettikleri “tevhîd ve esmâ” zikirleridir.⁹⁵

Celvetiyye tarikatının üç ana ilkesi bulunmaktadır. Bu ilkeler, kendini Allah’tan başka bütün her şeyden arındırmak, ruhunu kötülüklerden temizlemek, Allah’ın varlığına inanmak ve ona tamamen teslim olmaktır. Ayrıca Celvetiyye tarikatına bağlanmak için çeşitli yollardan geçmek gereklidir. Bunlar; Allah’ın varlığını akıl ile benimsemek, Allah’ın adlarını sürekli zikretmek, duygu ve düşüncelerine hâkim olmaktır. Celvetiyye tarikatına giren müridin açlığa ve susuzluğa dayanma, yalnızlığa alışma gibi

⁹³ A.e., s. 274

⁹⁴ Uludağ, *age.*, s. 273.

⁹⁵ Kamil Yılmaz, *Azîz Mahmûd Hüdâyî ve Celvetî Tarîkatı*, Erkam Yay., İstanbul 1982, s. 226.

zorunlulukları vardır. Bunların yanında müridin tarikat içinde sorumlu olduğu belli başlı vazifeleri vardır⁹⁶.

Celvetiyye tarikatında tasavvufi yolculuk tabiat, nefis, ruh ve sır olmak üzere dört basamaktan meydana gelmektedir. Birinci basamak olan tabiat basamağında mürid, hayatı için vazgeçilmez öneme sahip olan beslenme ve cinsi münasebetlerden Allah yolunda savaşıp uzaklaşmaya çalışır. Vücudun ihtiyacı kadar beslenmesini yapar ve gerekiyorsa uzunca bir zaman evlenmemeyi göze alır. İkinci adım olan nefis basamağında mürid, insani nefsinden dolayı ortaya çıkan olumsuz hal, hareket ve fikirleri terk etme çabasına girişir. Üçüncü basamak olan ruh basamağında ise mürit, nefsinden dolayı ortaya çıkan kötü hal, davranış, fikir ve düşüncelerin etkisinden kendini kurtarır, nefsi ile ruhunun birbiriyle temasa geçmesini sağlar. Ruhun bozuk yanları ancak ilahi bilgiler ile tamir edilebilir. Mürit ruh basamağında ilâhî aşka eriştikten sonra dördüncü basamak olan sır basamağına erişmiş olur. Sır basamağına erişmiş olan mürid bu basamağın gereği olarak, gönlünü sadece Allah'a açar ve ona sığınır⁹⁷.

Celvetiyye tarikatına katılan kişilerin açlığa, susuzluğa, tarikata bağlılığa yalnızlığa alışma mecburiyeti bulunmaktadır. Celvetiyye, tam manasıyla Sünni bir oluşumdur. Bu tarikatta, tarikata bağlılık Esma ilemdir. Celvetiyye tarikatında şeyhe bağlılık yemini etmiş kişinin görevleri şöyle sıralanmıştır:

“1) Şeyhe bağlılık yemini etmiş kişi her gün 100 istiğfar, 700 Kelime-i Tevhid, beş vakit namazın ardından

“Aleyhissalatü vesselam sallallahu aleyhi ve sellem”i tekrarlamak.

2) İki rekât işrak namazı kılmak.

3) Altı rekât Duha namazı, 12 rekât teheccüd kılmak.

4) Boş vakitleri Kur'an-ı Kerim okuyarak değerlendirmek.

5) Recep-Şaban ve Ramazan ayını oruçlu geçirmek.

⁹⁶ Özeydin, **a.g.m.**, s. 350

⁹⁷ Yılmaz, **a.g.m.**, s. 274

- 6) Şevval ayında 6 gün oruçlu bulunmak.
- 7) Muharrem, Rebiü'l-evvel ve Zilhicce aylarında onar gün oruç tutmak.
- 8) Haftada iki gün (pazartesi-perşembe) oruç tutmak.”⁹⁸

Celvetiye tarikatına katılan kişide, Şeyh şunları önermektedir.

- 1) Her gün 100 defa “Estağfirullah el-azim” demek.
- 2) Her gün Peygamber Efendimiz (S.A.V.)’e 100 defa salat ve selam getirmek.
- 3) Günde 700 defa “Lâ ilâhe illa’llâh” ve her 20. veya 30.’da bir defa “Muhammedün Resulüllah” demek, mürit müşşidinin verdiği bu talimatın dışına Çıkmaz.

4) Sabah namazından sonra güneş iki mızrak boyu yükselene kadar zikir ve Tefekkürle meşgul olur.

- 5) İşrak vaktinden zevale kadar, 4-6 rekâtlık kuşluk namazı kılmak.
- 6) Akşam namazının sünnetinden sonra 6 rekât “Evvabin” namazı kılmak
- 7) Gecenin üçte bir vaktinde kalkıp 2-12 rekâtlık “Teheccüd” namazı kılmak
- 8) Pazartesi ve perşembe günleri ile Zilhicce ve Muharrem’in 10 gününü Recep

Ve Şaban’ın tamamını oruçlu geçirmek

- 9) Daima abdestli bulunmak
- 10) Abdest aldığı zaman 2 rekât “Şükr-i Vudu” namazı kılmak.

Bundan başka mürit şunları yapmaya dikkat eder.

- a) Tövbe ve inabeye ihtimam göstermek
- b) Sünnete riâyetkar olmak
- c) Dünya malına tamah etmemek
- d) Az yemek
- e) Az konuşmak
- f) Daima zikirle meşgul olmak
- g) Şeyhe rabt-ı kalb etmek

⁹⁸ Selçuk Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, Marifet Yay., İstanbul 1981, s. 429-430.

h) Şeyhe itirazı terk etmek ve ona inanıp güvenmek.⁹⁹

2.2. Osmanlı Tekkelerinin İstanbul'daki Yerleşkeleri

2.2.1. Nakşibendiyye Tekkeleri

Listelerde 104 tekkenin irtibatlı olduğu görülen Nakşibendiyye'nin Suriçi'nde toplam 51 tekkesinin olduğu görülmektedir¹⁰⁰. Nakşibendiyye ikinci olarak en çok Eyüp'te bulunmaktadır ve diğer tarikatlardan ayrılacak biçimde bu bölgede en çok tekkesi olan tarikattır. 8 tekkesi ile Nakşibendiyye'ye en yakın sayı Halvetiyye'ye aittir¹⁰¹.

Bütün Özbek tekkeleri de Nakşibendiyye tarikatine ait olup, en büyük tekke sistemine sahip olan toplumdur. Nakşibendilikte merkez tekke, pirevi, âsitâne uygulaması bulunmamaktadır. Buna nispetle bir değerlendirme yapmak mümkün değildir. Cerrahpaşa bölgesinde yani Kocamustafapaşa, Şehremini ve Cerrahpaşa'yı kapsayan alanda Nakşi tekkelerinin Silivri kapı yolu civarında yoğunlaştıkları görülmektedir. Bostanların ve Halveti ve Kadiri tarikatları ile irtibatlı olan Hekimoğlu Ali Paşa tekke külliyesinin yakınlarında üç tekkenin varlığı dikkati çekmektedir. Merkez tekkeler arasında "Silivrikapı civarındaki Nakşî Bâlî Tekkesi" olarak adlandırılan ve merkez tekkeler

⁹⁹ Eraydın, *age.*, s.429-430.

¹⁰⁰ Esmâ Sezer, **Balaban Tekkesi Şeyhi Hasan Hüsnü Efendi ve tasavvufi eserleri**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2019, s. 15

¹⁰¹ B. Abu Manneh, "19. yüzyıl Başlarında Osmanlı'da Nakşî-Müceddilik". Yücer, H. M. (Çev.). **Tasavvuf Akademi içinde**, 2004, 12, 265-291, s. 268

arasında sayılan Bâlî Süleyman Ağa tekkesi 38 kişilik nüfusu ile bu bölgede yer almaktadır¹⁰². Gayrimüslim nüfusun bulunduğu yerlerde, Yedikule ve Samatya bölgelerinde Nakşi tekkesi görülmemektedir. Sur dışında ise biri Kazlı Çeşme'de diğeri hemen Yeniköy Mevlevihanesi karşısında iki Nakşi tekkesi görülmektedir. Mevlevilik ile Nakşilik arasında diğeri birkaç tekkede görülen iç-içelik burada karşılıklı bir konumu ortaya çıkarmış olmalıdır. Bölgedeki Nakşi tekkeleri genellikle bütün tekkelerin yerleştiği yerlerdedir¹⁰³. Ahşap meskenler arasında irili ufaklı hayır eserlerinin yoğun biçimde yer aldığı bu muhitte tekkelerin bu yapılar arasında halkın talep ve ihtiyaçlarına göre dağıldıklarını söylemek mümkündür. Burada 2'si sur dışında olmak üzere 11 Nakşi tekkesi görülmektedir¹⁰⁴. 36 Halveti tekkesinin yanında 11 Nakşi tekkesinin varlığı bu bölgede Halveti varlığının durumunu göstermektedir. Elbette Halvetiyye'nin bütün semtlerde bu yoğunluğa sahip olduğunu söylemeye gerek yoktur¹⁰⁵.

Fatih olarak adlandırılan bölgeye gelindiğinde ise daha yoğun bir dağılım görülmektedir. Özellikle Sofular, Horhor, Sarı güzel, Edirnekapı, Çarşamba-Sultanselim kısımlarında 3'er 4'er tekkelik kümeleşmeler görülmektedir. Sofular, Horhor ve Sarı güzel kesimi Halveti tekkelerinin bulunmadığı daha çok Rıfai ve Sadi tekkelerinin yerleştiği görülmektedir. Sarıgüzel'deki çok yakın konumlardaki Ahmet Buhari ve Memican tekkelerinin varlığı buradaki Nakşi rengini açıklamaktadır¹⁰⁶. Edirnekapı'daki bir Sarmaşık'da Roman mahalleleri arasında, üçü Edirnekapı dahilinde, biri hemen haricinde dört Nakşi tekkesi şehrin ana giriş kapısını tutmuş gibidir. Nakşibendiliğin özellikle Orta Asya'dan gelenlerle irtibatı düşünüldüğünde şehir kapısı çevresinde yerleşmiş olmaları açıklanabilir bir durum olmalıdır. Bu bölgenin Nakşilerin en çok

¹⁰² Sezer, **a.g.e.**, s. 16

¹⁰³ Manneh, **a.g.m.**, s. 269

¹⁰⁴ Hamid Algar, "Nakşibendiyye", **DİA.**, C. XXXII, ss. 335-342, s. 336

¹⁰⁵ Sezer, **a.g.e.**, s. 17

¹⁰⁶ **A.e.**, s. 17

yerleştiği Eyüp yolu üzerinde olması da bir sebep olarak düşünülebilir. Ayvan Saray'da üç Nakşi tekkesi görülmektedir. Bu bölüm sahabe makam-kabirlerinin olduğu Toklu Dede haziresinin ve Ebu Zer-i Gifari'nin makam-kabrinin olduğu yerdir. Nakşilerin bu sebeple burada yerleştiği düşünülebilir. Biraz yukarıda Kariye camii yanındaki sahabeden Ebu Said el-Hudri'ye ait makam-kabirde kurulu türbenin de Nakşi tekkesi olduğu düşünülürse Nakşi tekkeleri ile sahabe yakınlığının ilgisi anlaşılacaktır.  arşamba'da Rum nüfusun yerleştiği mahalleler ile Müslüman nüfusun yerleştiği mahalleler arasında bir sınır noktasında Rum Mekteb-i Kebiri /Rum Erkek Lisesi'nin hemen arkasında bulunan Nakşi tekkesi önemli bir konumu işgal etmektedir¹⁰⁷. Merkez tekkeler arasında da yer alan ve 13 kişilik nüfusu ile bu tekkenin hem Müslüman kesime hem de Rum kesime hitap ettiğini düşünmek m mk nd r¹⁰⁸.

Eyüp semti ise sayıca olmasa bile yoğunluk bakımından Nakşi tekkelerinin en çok yerleştiği yerdir.     Edirnekapı'da dördü Nişanca'da ve biri Defterdar mahallesinde yerleşmiş 8 tekke Eyüp yamaçlarında kurulmuştur. Özellikle Nişanca'da bulunan tekkeler birbirlerine sokaklarla bağlıdır. Tekkelerin yerleştiği yamaç bahçeli ahşap meskenler arasında serpiştirilmiş mescit, medrese, tekke,  eşme gibi hayır eserleri ile donatılmış tipik bir İstanbul muhitidir. Zal Mahmut Paşa camii sokağındaki karşılıklı yerleşmiş Nakşi tekkeleri bulunmaktadır¹⁰⁹.     D ğmecilerin bahçelerle kaplı yamaçlarında bulunan Nakşi tekkelerinin önemli bir kısmı İdris köşkü Tepesinde. İdris köşkü tepesinde ve bunun batısında yer alan gözde mesire yerlerinden Bülbül deresine inen yamaçlar üzerinde yer alan, mezarlıklar, servilikler ve bunların arasına serpiştirilmiş meskenlerle kaplı bu alan merkezin kalabalığından uzakta birer halvet yerleri gibidir. Ancak Pierre Loti kahvesinin tanınması ile bölge bu niteliğini yitirmiş gibidir. Nakşi tekkeleri

¹⁰⁷ Derya  akır Baş, **Bedeviyye: Türkiye'de Tarikatlar Tarih ve Kültür**, Ed. Semih Ceyhan, İstanbul, İSAM Yayınları, 2015, s. 47

¹⁰⁸ Sezer, **a.g.e.**, s. 18

¹⁰⁹ Manneh, **a.g.m.**, s. 269

merkezdeki Eyüp Sultan külliyesinin yakın ve uzak çevresinde yerleşmiş durumdadır. En kalabalık Nakşi tekkelerinin de Eyüp'te bulunduğu görülmektedir. Eyüp merkezde bulunan Kalenderhane'de 30 kişi yaşamaktadır. Yurtdışından gelen ziyaretçilerin bir manevi merkez olan Eyüp Sultan'ı ziyaret için geldiklerinde burada konakladıkları düşünülebilir. Bir başka kalabalık tekke yine merkez tekke olan Nişanca'daki Şeyh Murad Efendi tekkesidir. Burada 23 kişi yaşamaktadır¹¹⁰.

Eyüp'teki 19 tekke ile birlikte Fatih bölgesinde 47 Nakşi tekkesi yerleşmiş görünmektedir. Tekkelerin dağılımını incelerken bütün tarikatların yoğun olarak bulunduğu Suriçi'nden ziyade ikinci yoğun bulundukları yerleşim yerlerine bakmak daha isabetli olacaktır. Çünkü Celvetiyye ve Bektaşîyye hariç bütün tekkeler öncelikle Suriçi'nde toplanmakta daha sonra diğer semtlere doğru dağılmaktadır. Bu sebeple Nakşibendiyye'nin merkezi konumunun Eyüp olduğu düşünülebilir¹¹¹. Kayıtlarda "Beşiktaş'ta Nakşibendiyye'den Yahya Efendi Tekkesi" olarak kaydedilmiş olan tekke yerleşim merkezine mesafeli ve geniş bir arazi içinde kurulmuş ve 32 kişiyi barındırmaktadır¹¹².

Galata bölgesinin merkezi kısımları tamamen boş görünmektedir. Daha çok Kadiri havzası olan bu bölge Nakşi tekkelerden yana tenhadır. Sötlüce ve Kağıthane'de görünen iki tekkeden itibaren Fındıklı, Karaköy sahiline kadar hiç Nakşi tekkesi yoktur. Karaköy'de iki Fındıklı'da üç tekke göze çarpmaktadır. Karaköy'deki iki Nakşi tekkesinden biri Kurşunlu Mahzen camiinde diğeri ise bunun yakınındadır. Bu camide sahabeden Sufyan b. Uyeyne ve Amr b. As'ın makam-kabirlerinin bulunması bu iki tekkenin varlığını açıklamaktadır¹¹³. Daha önce de değindiğimiz gibi Nakşibendi tekkeleri İstanbul'da makam-kabirleri bulunan sahabe türbelerini ya tekke ittihaz etmişler ya da

¹¹⁰ Algar, **a.g.m.**, s. 337

¹¹¹ **A.e.**, s. 338

¹¹² Baş, **a.g.e.**, s. 49

¹¹³ Algar, **a.g.m.**, s. 339

onlara yakın yerlere yerleşmişlerdir. Fındıklı'daki tekkelerin burada bulunması ise Meclis-i Mebusan (Milli Meclis) ile açıklanabilir. Nakşibendilerin Bab-ı Ali'de de yan yana iki tekkesi bulunmaktadır. Yakınlardaki Beşiktaş'ta ise 3 tekke görünmektedir. Dolmabahçe yakınlarında Kara abalı ve Neccarzâde Tekkeleri, Çırağan sarayının yakınında Yahya Efendi dergâhı farklı tarikatlara da kayıtlı olan Nakşi tekkeleridir¹¹⁴.

Nakşi tekkelerinin yoğun olduğu bir başka bölge Üsküdar'dır. Nakşibendiliğin Üsküdar'daki 13 tekkesi daha çok Selamsız, Çinili Camii ve Sultan tepesi gibi bahçeli ahşap evlerin olduğu seyrek mahallelerde, semtin üst kısımlarına, çayırların, mesirelerin olduğu yerlere dağılmıştır. Çinili Camii civarında bulunan Afganiler Tekkesine yakın yerlerde gayrimüslimlerin yoğun yaşadığı mahalleler bulunmaktadır. Kalenderhane olarak da anılan Afganiler tekkesi bu niteliği gösteren diğer Nakşi tekkelerinin aksine sadece 6 kişilik bir nüfusa sahiptir¹¹⁵. Sultan Tepesi'de bulunan Özbekler Tekkesi 16, Sultanahmet'teki Özbekler tekkesi de yine 16 kişiyi barındırmaktadır. Eyüp'teki Kalenderhane'nin Nakşibendilik'te önemli bir yeri olduğu anlaşılan şehrin manevi merkezine yakınlığı sebebiyle nüfus bakımından bu tekkelerden oldukça farklı olduğu görülmektedir¹¹⁶.

Celvetiyye'nin hâkim noktalarında, Üsküdar merkez 'de Nakşi tekkesi bulunmamaktadır. Bundan önceki Cerrahpaşa, Fatih ve Galata bölgelerinde Nakşibendiyye'nin Halvetiyye'nin ve Kadiriyye'nin yoğun olarak bulunduğu yerlerde daha seyrek yerleştiği belirtilmişti. Üsküdar'da da Celvetiyye'nin tuttuğu merkezi yerlerde, mesela Hüdai Dergâhının yakınlarında, Nakşi tekkelerinin olmadığı görülüyor. Atik Valide Külliyesi civarında ise 2 Nakşi tekkesi bulunmaktadır. Merkeze en yakın konum olarak Bülbül Deresi'nin Çavuş deresi ile birleştiği yerde, Yeni Valide Camiine yakın birkaç tekke görülmektedir. Merkezden uzak تنها yerlerde kurulmuş olan

¹¹⁴ Manneh, **a.g.m.**, s. 270

¹¹⁵ **A.e.**, s. 271

¹¹⁶ Baş, **a.g.e.**, s. 50

Çamlıca'daki Nuri Baba dergâhı, Merdivenköy'deki Şahkulu Tekkesi Nakşibendiyye'ye Bektaşîyye'den geçmiş tekkelerdir. Bu sebeple uzak yerlerde oldukları düşünülebilir. Rumeli sahillerinde 3, Anadolu sahillerinde`de 3 tekke görülmektedir, bunlar Boğaz'ın küçük yerleşim yerlerinde kurulmuşlardır. Beykoz'da üç tekke vardır. Akbaba köyünde kurulmuş olan Akbaba Tekkesi Nakşibendiyye'nin en ücra (en uç noktadaki) tekkesidir. Buna benzer bir konumda yer alan ve Beşiktaş'taki Yahya Efendi Tekkesi gibi yine Yahya Efendinin İstanbul'da kurduğu ilk tekke olan Yuşa Tekkesi de önce Kadiriyye sonra da bir Nakşibendi tekkesi olmuştur¹¹⁷.

Üsküdar Selimiye semtindeki Selimiye tekkesi, Fatih Çarşamba'daki Mesneviyhane Tekkesi, Eyüp'teki Hatuniye Tekkesi Mevlevilik ile irtibatlı Nakşibendi tekkeleridir. Merkezi konumu Eyüp semti olan Nakşibendiyye'nin buradaki komşuları kendi tekkelerinin yanında Rıfai, Halveti, Kadiri ve Sadi tekkesi ile komşudur. Suriçi'nde ise Halveti, Rıfai ve Kadiri tekkeleri ile komşudur. Beyoğlu sahillerinde Kadiri, Üsküdar'da Bedevi, Celveti, Bektaşî ve Kadiri tekkeleri ile yan yanadır. Merkezlerden uzak yerlerde tek başına kalmış Nakşî tekkeleri de vardır. Nakşibendiyye'ye kayıtlı görülen tekkeler, farklı listelerde Rıfaiyye, Halvetiyye, Sadiyye, Bayramiyye, Celvetiyye, Bedeviyye, Gülşeniyye tekkeleri olarak da kaydedilmişlerdir. Rıfaiyye, Kadiriyye ve Bayramiyye merkezden uzak Rumeli ve Anadolu sahillerinde bulunan Nakşî tekkelerinin komşu tarikatlarıdır¹¹⁸.

2.2.2. Kadiriyye Tekkeleri

Toplamda 66 tekkesi olduğu bilinen Kadiriyye tekkeleri yerleşim olarak, Tophane külliyesi çevresinde oluşan ve adını buradan alan, yoğun bir yerleşme ve ticaret merkezi olan Tophane'deki âsitâne yakınında 2, çevresinde ise 2 Kadiri tekkesi daha görülmektedir. Nusretiye Camii semtin hamisi (semtin yol göstereni) denilebilecek II.

¹¹⁷ Manneh, **a.g.m.**, s. 272

¹¹⁸ Algarz, **a.g.m.**, ss. 339-340

Mahmut tarafından yaptırılmış ve sonraki padişahlar da Cuma selamlığına genellikle bu camiye gelmişlerdir. Nusretiye camii, Kılıç Ali Paşa camii ile birlikte bir başka Kadiri tekkesi olan Karabaş tekkesi bir üçgenin köşeleri gibi yerleşmişlerdir.¹¹⁹ Tekke bürokratlar ve ticaret merkezlerine âsitânedan (baş denilecek bir şeyden) daha yakın bir konumdadır. Kadiri hane ile birlikte dört tekke daha padişahların ve bürokratların bağlantılı olduğu Tophane’de bulunmaktadır. 16 kişilik nüfusuyla Kadiri âsitânesi (tam donanımlı tekkeler) diğer bazı Kadiri tekkeleri ile karşılaştırıldığında daha az sayıda insanı barındırdığı görünmektedir. Örneğin Küçük Hamam’daki Kadızâde Tahir Efendi Dergâhında 20, Haseki’deki Bayrampaşa Dergâhında 18 kişi barınmaktadır. Söz konusu tekkelerin bulundukları muhitin nüfus özellikleri ile ilişkili olduğu düşünülebilir. Tophane müşirlerinin (en yüksek askeri vazife) makamı olarak semt, camiiler, mescitler, çeşmeler, sebillerle donatılmış seçkin bir yerleşimdir. Diğer semtler ise daha çok halk kitlesinin yerleşim ve yaşam alanlarıdır. Gelir seviyesi düşük kimselerin barınmak için tekkelere sığınmış olması veya buraları mesken edinmiş olmaları muhtemeldir¹²⁰.

Gayrimüslimlerle meskûn Tepebaşı semtinin aşağı tarafında yer alan, kabir taşı yaptıramadıkları için üst üste gömülen fakirlerin mezarlarının bulunduğu “Çürüklük” denilen mezarlık sahası içinde yer alan Ayni Ali Baba veya Çürüklük tekkesi, Müslüman halkın yerleştiği Kasımpaşa ile Tepebaşı arasında bir sınır tekkesidir. Bu iki yerleşimin henüz gelişmediği bir dönemde kurulan tekkenin başlangıçta sadece mezarlık ile çevrili olduğu sonradan iki yerleşimin arasında kaldığı görülmektedir. Pera (Karşıyaka manasında-Beyoğlu civarı) olarak adlandırılan yerde ise yine bir Kadiri tekkesi, Yanık Tekke bulunmaktadır¹²¹.

¹¹⁹ Mustafa Salim Güven, **Şâzeliyye: Türkiye’de Tarikatlar Tarih ve Kültür**, Ed. Semih Ceyhan, İstanbul, İSAM Yayınları, 2015, s. 34

¹²⁰ Manneh, **a.g.m.**, s. 273

¹²¹ Baş, **a.g.e.**, s. 55

Mezarlığın bitiminde başlayan Kasımpaşa semti ise Piyale Paşa'ya verilen semti iskâna açma (bölgeyi inşaata hazır hale getirme) vazifesi ile kurulan Piyale Paşa külliye-tekkесinin inşası ile oluşmuştur. Piyale Paşa tekkесinin etrafı Müslüman ahali ile dolmuş ve Piyale Paşa ile semti inşaya memur Kasım Paşa'nın adı da muhite isim olmuştur. Yeni kurulan, zengin, debdebeli Kasımpaşa semti mescitler, camiiler, çeşmeler, sebillerе donatılmış ve bu Müslüman semtinde 6 Kadiri tekkесi kurulmuştur. Semtte tarikatı belli olmayan çokça tekke bulunmaktadır. Bunlar 7 yerde Kadiri tekkeleri ile yan-yanadır. Tophane bölgesindeki tekkeler Nakşi ve Halveti tekkelerle, Pera'da ise Bedevi tekkесi ile komşudur. Galata Mevlevihanesinin (mevlevi tarikatının tekkeleri) yakın çevresinde Kadiri tekkесi bulunmamaktadır. Hasköy'de bulunan tekkenin etrafında ise Bayrami, Halveti ve Nakşi tekkeler görölmektedir¹²².

Cerrahpaşa belediye dairesinin Kocamustafapaşa kısmında seyrek olarak yerleşmiş bulunan Kadiri tekkeleri Yedikule'de, Davutpaşa sahilinde ve Hekimzade Ali Paşa'da bulunmaktadır. Bir Halveti tekkесi olarak da kaydedilmiş olan Hekimzade Ali Paşa camii tekkесi sonradan Kadiriye'ye intisab etmiş (bağlanmak) ve kapanana kadar bu tarikata hizmet etmiştir. Davutpaşa iskelesinde bulunan Taşçı tekkесi ile birlikte Yedikule'deki Hâli Efendi tekkесi Kocamustafapaşa'daki yegâne Kadiri tekkeleridir. Gayrimüslimlerin yoğun olduğu bu semtlerde benzer nüfus yapısına sahip Beyoğlu'nun aksine fazla Kadiri tekkесinin bulunmayışı dikkat çekicidir. Suriçi'nde daha çok Ortodoks Rumların, Galata bölgesinde ise daha çok Katolik Latinlerin yaşıyor oluşu burada dikkate alınması gereken bir bilgidir¹²³. Silivrikapı ve Mevlanakapı yolu üzerinde diğеr tarikatlarda olduğu gibi bir yoğunlaşma söz konusudur. Kadiri tekkelerinin merkezi konumlarda yerleşmeye daha yatkın oldukları düşünölecek olursa bu durumun anlaşılır olduğu görölecektir. Ancak Silivrikapı güzergahından daha işlek bir yol olan Yüksekaldırım çevresinde iki tekke dışında Kadiri tekkесinin bulunmayışı şaşırtıcıdır.

¹²² Güven, a.g.e., s. 59

¹²³ Baş, a.g.e., s. 55

Diğer taraftan Haseki’de iki Kadiri tekkesi görülmektedir. Bunlardan biri semtin önemli eserlerinden Bayram Paşa külliyesinin bir parçası olan Kadiri tekkesidir. Bayram Paşa tekkesi de Haseki’de bulunmasına rağmen Silivrikapı ulaşım eksenini üzerindedir. Yakınlarındaki Haseki Külliyesi ise semte adını vermiştir. Haseki semti ahşap evleri, mektepleri, medreseleri, sebilleri (cami kenarlarında bulunan içme suyu), çeşmeleri, irili ufaklı mescitleri ve hayır eserleri ile İstanbul’un tipik mahallelerindendir¹²⁴. Cerrahpaşa bölgesindeki 19 Kadiri tekkesi Davutpaşa’da Halveti, Rıfai ve Sadi tekkeleri ile yan yanadır. Yedikule’deki Kadiri tekkesi ise bir Halveti tekkesinin komşusudur. Silivrikapı ve Melvanakapı civarında yine Halveti, Rıfai ve Sadi tekkeleri ile birlikte bulunmaktadır. Ağaçkakan mahallesinde ise bir Bedevi tekkesi ile yan yana bulunmaktadır¹²⁵.

Sur içi Fatih bölgesinde ise yoğun bir iskân (yerleşim yeri) bölgesi olan mescitler, çeşmeler, mektepler ve tekkelerle donatılmış eski bir yerleşim yeri olan Sofular ve Horhor civarında 4 Kadiri tekkesi bulunmaktadır. Nakşi tekkelerinin de bulunduğu Sarıgözel’de 3 tekke, Hırka-ı Şerif camisinin etrafını sarmış bahçeli evlerin arasına yerleşmiş 2 ve daha çok bostanların olduğu ve seyrek bir meskûn alan olan Sarmaşık’ta 2 Kadiri tekkesinin bulunduğu görülmektedir. Kadiri tekkeler semtin diğer mahallelerinde oldukça seyrek biçimde yerleşmişlerdir. Gayrimüslim mahalleleri olan Ayvansaray’da bir ve denizciler semti Cibali’de de bir Kadiri tekkesi vardır. Sur içi Fatih bölgesinde bulunan 15 Kadiri tekkesi Sofular’da Sadi ve Halveti tekkeleri ile, Sarıgözel’de Nakşi tekkeleri ile komşudur¹²⁶. Hırka-i Şerif’te Rıfai, Nakşi ve Halveti tekkelerle, Sarmaşık’ta Halveti, Nakşi ve Celveti tekkelerle yan yanadır. Kadiri tekkeleri semtte bulunan Celveti ve Şazeli tekkeleri ile ise mesafelidir. Eyüp’te bulunan 8 Kadiri tekkelisinden biri Nişanca’dadır. Bu tekke Nakşibendiyye’ye de bağlı görünmektedir. Biri Defterdar mahallesinde bulunan Yavedud tekkesidir. Tekke Haliç sahil yolu üzerindedir, hem sur içinde Ayvansaray

¹²⁴ Güven, a.g.e., s. 63

¹²⁵ Baş, a.g.e., ss. 57-58

¹²⁶ Güven, a.g.e., s. 64

Balat'ta bulunan tekkelerle hem de Eyüp tarafındaki tekkelerle irtibatlıdır. Merkezde Kızılmescid sokağında bulunan Cafer Paşa tekkesi Halveti olarak da kaydedilmiş ancak XVIII. Yüzyıldan itibaren Kadiriyye'ye hizmet etmiştir. Cafer Paşa tekkesinin etrafı Eyüp camii ve külliyesi, Afife Hatun tekkesi ve farklı dönemlerde inşa edilmiş pek çok hayır eseri ile çevrilidir. Eyüp'te bulunan diğer tekkelerin de etrafı irili ufaklı hayır eserleri, bolca bulunan tekkeler ve ahşap meskenlerle çevrilidir. Kadiri tekkeler Eyüp'te Nakşi, Halveti, Şazeli tekkesine komşudur.

Şehrin ticaret ve yönetim merkezlerinin yerleştiği Beyazıt bölgesinde 9 kadiri tekkesinin olduğu görülmektedir. Eski İstanbul'un en önemli ve kalabalık semtlerinden biri olan Sultanahmet'te ahşap meskenler arasında küçük bir arsaya sığdırılmış sadece bir Kadiri tekkesi görülmektedir. Ona en yakın yerde Bab'ı Ali karşısında, iş yerleri arasında ve ana cadde üzerinde bulunan Aydınoğlu tekkesi de Kadiriye'ye mensuptur. Osmanlı'nın en yoğun ticaret bölgelerinden biri olan Eminönü Bahçekapı'da yer alan Kadiri tekkesi Arpacılar Tekkesi de denilen Bursa Tekkesidir. Çok sayıda iş hanı, ticarethane ve dükkân ile çevrili olan tekke arpacı dükkanlarının arasında kurulmuştur. Osmanlı döneminden beri yoğun yapılaşmaya sahne olmuş Koska semtinde bulunan ve Sadi âsitânesi olarak bilinen Abdüsselam tekkesi listelerde Kadiri olarak da kaydedilmiştir. İstanbul'un ortası olarak tanımlanan kesif bir yerleşime sahip Şehzadebaşı'nda tesis edilmiş olan Keşfi Dede tekkesi, rical konakları ve Şehzadebaşı Camii gibi önemli hayır eserleri ile çevrilidir. Tam karşısında Deruni Tekkesi ve Bayrami-Melami Şeyh Helvai tekkesi yer almaktadır. Sadiyye'den Abid Çelebi tekkesi de buranın yakınlarındadır¹²⁷.

Kadiriyye'nin Üsküdar ve Eyüp'te eşit oranda tekke varlığına sahip olduğu görülmektedir. Biri merkezde diğeri saraylıların yalılarının bulunduğu Salacak'ta, bir diğeri merkezde ve bir diğeri de seyrek iskânlı bir mesire yeri olan Paşa Limanı'ndadır. Beylerbeyi'nde bulunan Hindiler Tekkesi hem Nakşi hem Kadiri olarak kaydedilmiştir. Selamsız 'da özellikle Romanların yaşadığı bir yerde kurulmuş olan Feyzullah Hindi

¹²⁷ Baş, a.g.e., s. 59

tekkesi de aynı durumdadır¹²⁸. Bu ikinci tekkenin muhiti ile olan ilişkileri bilinmekte ve bölgeye yerleştirilmiş olan Romanların veya Hindililerin tekkesi olarak tanınmaktadır. Yerleşimin kalmadığı, mezarlıkların, bostanların ve çayırların başladığı, Karaca Ahmet Mezarlığı ve civarındaki boş sahalar ile seyrek ahşap evler arasında kurulmuş olan Şeyh Ahmet Kartal tekkesi erken dönem zaviyelerinden biridir. Gözetleme zaviyesi olarak kurulmuş olması تنها bir yerde bulunmasını açıklamaktadır. Ancak tekke başlangıçta değil XIX. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren Kadiriyye'ye geçmiştir. Kadiri tekkeler Üsküdar'da merkezde Celveti, merkezden uzaklaştıkça diğer tarikatlarla komşu olmuştur. Nuhkuyusu civarındaki tekkeler Bayrami, Nakşi ve Bektaşî tekkeleri ile komşudur. Selamsız'daki ve Paşa Limanı'ndaki tekkeler ise ilki nüfus yapısı diğeri nüfus seyrekliği sebebiyle yalnız tekkelerdir¹²⁹.

Boğaz'ın iki yakasında küçük yerleşimlerde iki tekkesi bulunan Kadiriyye'nin daha çok şehir merkezinde yayıldığı söylenebilir. Kadiri tekkeleri listelerde Bayramiyye, Halvetiyye, Sadiyye, Cerrahiyye, Rıfaiyye olarak da kaydedilmiş ise de Nakşibendiyye ile daha çok irtibatlı olduğu söylenebilir. Üsküdar'da Boğaz, Beykoz ve Sarıyer'de bulunan Bayramiyye ve Rıfaiyye tarikatlarının Kadiri tekkeleri ile konumlarının yakın olduğu söylenebilir¹³⁰.

2.2.3. Sadiyye Tekkeleri

İstanbul'da en çok tekkesi bulunan tarikatlardan biriside Sadiyye'dir. Toplam 34 adet olan Sadiyye tekkeler, şehre neredeyse homojen biçimde yerleşmiştir. Tekkelerin genellikle Cerrahpaşa olarak adlandırılan içine Kocamustafapaşa, Şehremini ve Silivrikapıyı da alan Cerrahpaşa bölgesinde sayıca çok oldukları görülmektedir. Yerleşime uzak bölgelerde örneğin Beşiktaş, Sarıyer, Beykoz, Zeytinburnu ve Kartal'da

¹²⁸ Güven, a.g.e., s. 64

¹²⁹ A.e., s. 65

¹³⁰ Baş, a.g.e., s. 60

Sadiyye'ye mensup tekke görülmemektedir. Bu sebeple Sadiyye için şehirli bir tekke denilebilir. Kocamustafapaşa'da Samatya'da 4 Sadi tekkesi bulunmaktadır. Rum ve Ermeni nüfusun yoğun olarak bulunduğu Davutpaşa iskelesi denilen semt, şehrin idari ve ticari merkezinden uzak, deniz surlarının hemen içinde, seyrek iskânlı bir mahallededir¹³¹. Bostanlar arasına yerleşmiş küçük bir yerleşim merkezi olan bölgeye serpiştirilmiş Kasap İlyas Mescidi, Davut Paşa hamamı, Beyazıd-ı Cedid Camii yanında Sadiyye'ye mensup Etyemez Tekkesi, Bedreddinzâdeler Tekkesi, Sancaktar Hayretiin ve Kadem-i Şerif Tekkesi semtin merkezinde yer almaktadır. Etrafında birkaç kilise ve manastır da bulunan tekkeler, Samatya sokağı üzerinde ve ona yakın konumlarda tesis edilmiştir. Samatya'daki Sadi tekkelerinin تنها bir mevkii de olsalar bile ulaşımaya yakın yerlere yerleştikleri görülmektedir¹³².

Bölgede bulunan diğer 5 tekke, Şehremini'de Mevlanakapı ile Yüksekaldırım ana eksenlerinin arasına serpiştirilmişlerdir. Burada bolca diğer tarikatlara mensup tekkeler, irili ufaklı birkaç bostan ve ahşap meskenlerden oluşmuş mahalleler bulunmaktadır. Şehremini İstanbul'un en eski yerleşimlerinden biridir. Mimar Sinan'ın eseri olan Has Odabaşı Camii, Gazi Ahmet Paşa Camii gibi camii ve mescitler, çeşmeler, mektepler semti dolduran hayır eserleridir.

Sur içi Fatih bölgesinde 6 Sadi tekkesi görülmektedir. Bunlardan biri İstanbul'un eski, cami, mescit, mektep, medrese, çeşme, sebil, tekkeler ve irili ufaklı hayır eserleri ile donatılmış mahalleleri olan Sofular ve Halıcılar'da, diğeri Yeni Bahçe bostanlarının bitimindeki Atik Ali Paşa denilen yerde bulunmaktadır. Fatih semtinin etrafında şekillenmiş olduğu Fatih Camii külliyesinin hemen arkasında, Çarşamba pazarı kurulduğu için bu adı almış olan yerde de bir Sadi tekkesi bulunmaktadır. Çarşamba semti Fatih medresesi ve civarda kurulu diğer medreseler ve tekkelerin çokluğu sebebiyle ulema (din

¹³¹ Mustafa Kara, **Din Hayat ve Sanat Açısından Tekkeler ve Zaviyeler**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2013, s. 32

¹³² Erol Kılıç, **Ekberiyeye: Türkiye'de Tarikatlar Tarih ve Kültür**, Ed. Semih Ceyhan, İSAM Yayınları, İstanbul, 2015, s. 65

bilginleri) ve bu zümreye yakın kimselerin, medrese talebelerinin yerleştiği bir muhittir. Yine seçkin bir nüfusu olan Karagömrük yakınlarındaki Acıçeşme’de de bir Sadi tekkesi vardır. Surların hemen yanında, Tekfur sarayına bitişik bir başka Sadi Tekkesi daha bulunmaktadır¹³³.

Eyüp’te de benzeri sayıda bir yerleşimi olan Sadi tekkelerinin meşhurlarından Balçık Tekkesi Defterdar mahallesinde Balçık iskelesi (şimdiki Eyüp sultan) denilen yerdedir. Tekke Halvetiyyenin çeşitli kollarına da hizmet etmiştir. Bu semtin sahili sultan sarayları ve yalıların sıralandığı bir mesire alanıydı. Defterdar mahallesinin iç kesimleri de ahşap meskenler, bağlar ve bostanlarla çevriliydi. Yol üzerinde ulaşımı kolay bir yerde kurulmuştur. Eyüp’te büyük hayır eserleri, camiiler, medreseler, sebiller ve hayratlar arasında merkezi bir yerde tesis edilmiş olan Cafer Paşa tekkesi XIX. Yüzyılın ikinci yarısında Sadiyye’ye geçmiştir. Mezarlılar ve seyrek meskenlerden oluşan Otakçılar’da da bir Sadi tekkesi görülmektedir. Bu tekke Nakşi ve Rıfai tarikatları ile bağlantılıdır. Bostanlarla kaplı ve seyrek iskânlı Düğmeciler’de bulunan Kirpâsi tekkesi de Sadiyye’ye mensup tekkelerdendir. Üçü merkezi üçü تنها yerlerde bulunan Sadi tekkelerinden sonuncusu Edirnekapı mezarlığı içinde yer almaktadır¹³⁴.

Beyoğlu bölgesinde 4 Sadi tekkesi, semtin dört bir ucuna dağılmış haldedir. Kuruluşundan kapanışına kadar Sadiyye’ye hizmet ve çok parlak bir tasavvufi ile kültür hayatına sahne olmuş Sütlüce’deki Hasırcızade tekkesi hem mutasavvıfların (tasavvufa bağlanan kişi) hem de sanatkarların uğrağı olmuştur. İstanbul’un en gözde mesire ve sayfiye (günümüz orman parkları) yerlerinden biri olan Sütlüce’nin kıyıları yalılarla; yamaçları bağlar, bahçeler ve zarif köşklerle dolu bir kibarlar semtidir. Tekke sahile yakın merkezi bir konumdadır. Bir talim alanı olarak çayırırlarla kaplı Okmeydanı’nda Şeyh Cevher, mezarlıklar ve seyrek iskân alanlarından oluşan Bedrettin mahallesinde bulunan Cigirim Dede tekkeleri Sadi tekkeleridir. Genelde تنها yerlerde kurulmuş olan Beyoğlu

¹³³ Kara, a.g.e., s. 33

¹³⁴ Kılıç, a.g.e., s. 66

tekkelerine komşu Dolmabahçe'deki Kantar Baba tekkesi saraylar bölgesine yakın, işlek ve merkezi bir yerde tesis edilmiştir¹³⁵.

İstanbul'un en kalabalık ve canlı ticaret ve yönetim merkezlerinin toplandığı Beyazıt bölgesine sadece iki Sadi tekkesi göze çarpmaktadır. Bu sebeple Sadiyye'nin daha çok sade halk ile irtibatlı olduğu düşünülebilir. Biri iş merkezleri, hanlar ve çarşılarla kaplı şehrin merkezî bir kesiminde ve ticaret bölgesinin içinde kurulmuş olan Baba Ali Şah b. Zengi tekkesi bir Bektaşî tekkesi olarak kurulmuştur. Ancak sonradan Sadiyye'ye intikal etmiştir. Yakında iki büyük merkez yer almaktadır. Bir tarafında iş hanları, dükkanlar, imalathaneler ile dolu Kapalıçarşı, diğer yanında ise semte adını vermiş, bölgenin dini-içtimai merkezi Mahmut Paşa Külliyesi. Beyazıt bölgesindeki ikinci tekke ise Koska'daki Abdüsselam tekkesidir. Tarikatın İstanbul'daki âsitânesi olan Eminönü Koska'da Abdüsselam Tekkesi etrafında bir toplanma söz konusu değildir¹³⁶. En eski yerleşimlerden olan semt yoğun yapılaşmaya sahne olmuştur. Eski sarayın da bulunduğu mutena (seçkin) bir semt olan Koska'da tekke sıkışık ahşap binaların arasında kalmış gibidir. Âsitânenin nüfusu diğer büyük Sadi tekkeleri ile benzerlik göstermektedir. Abdüsselam tekkesi 11 kişilik bir nüfusa sahip iken Sötlüce'deki Hasırcızâde tekkesinin nüfusu 16'dır. Bununla birlikte en tanınmış Sadi tekkelerinden olan Eyüp'teki Balçık Tekkesinin nüfusu ise 10 kişiden oluşmaktadır. İstanbul'un en gözde mesirelerinden olan Sötlüce'de yer alan Hasırcızade Tekkesinin İstanbul kültür hayatındaki yeri düşünüldüğünde nüfusunun diğer Sadi tekkelerine oranla fazlalığı anlamlıdır¹³⁷.

Üsküdar'daki Sadi tekkeleri yerleşim ve ticaret yerlerinde veya buralara yakın yerlerde tesis edilmişlerdir. Abdülhay Efendi tekkesinin de içinde bulunduğu merkezi tekkeler, yoğun ticaret merkezlerinden biri olan, özellikle tabutçu esnafının çoğunluğu teşkil ettiği Tabutçular semtinde ve etrafında yerleşmişlerdir. Balaban İskelesi'nde bulunan Yağcızade tekkesi de Üsküdar'ın merkezi, yalılar ve saraylarla meskûn

¹³⁵ Kara, **a.g.e.**, s. 33

¹³⁶ Kılıç, **a.g.e.**, s. 67

¹³⁷ Kara, **a.g.e.**, s. 34

kesiminde inşa edilmiştir. Kadıköy Zühtü Paşa'daki Abdülbaki Efendi Tekkesi ile Kuşdili'ndeki Hamdiye Tekkesi en تنها denilebilecek tekkeleridir. Sadiyye'nin çoğunlukla merkezi ve seçkin muhitlerde yerleştiğini ya da nadiren تنها yerlerde tekke kurduğunu söylemek mümkündür¹³⁸.

Suriçi'nde 3 Halveti Tekkesi ile, 6 Kadiri tekkesi ve 4 Nakşi tekkesi ile komşudur. Eyüp'te bir Kadiri ve bir Halveti tekkesi ile komşudur. Galata'da diğer tekkelerle komşuluk değil yakınlık söz konusudur. Üsküdar'da bir Celveti, bir alveti, bir Bektaşî tekkesi ve 4 Rıfai tekkesi ile komşudur. Sadiyye tekkeleri listelere Kadiriyye, Halvetiyye, Nakşibendiyye, Rıfaiyye ve Celvetiyye tarikatları olarak da kaydedilmiştir¹³⁹.

2.2.4. Celvetiyye Tekkeleri

İstanbul'da ortaya çıkmış belki de tek tarikat olan Celvetiyye yaygınlık bakımından çok etkin olmayabilir ancak en önemli tarikatlardan biridir. Bütün İstanbul'da 31 tekkesi görülen Celvetiyye'nin Üsküdar'da bulunan âsitânesi dolayısıyla en yaygın olduğu semt Üsküdar'dır. Bütün tarikatların az sayıda da olsa tekkelerinin bulunduğu Eyüp'te Celvetiyye'ye ait veya Celvetiyye ile irtibatlı bir tekkenin bulunmaması dikkat çekicidir¹⁴⁰.

Aziz Mahmut Hüdai âsitânesi ile birlikte Üsküdar'da 16 Celveti tekkesi bulunmaktadır. Bu tekkelerin önemli bir kısmı Hüdâî dergâhının yakınlarında ve Doğancılar semtindedir. En kalabalık Celveti tekkesi 23 kişilik nüfusu ile Hüdâî Dergâhıdır. Yine yakınlardaki Bandırmalı Yusuf tekkesinin nüfusu ise 15 kişi olarak kaydedilmiştir. Çarşıya ve ticari merkeze yakın bulunan bu tekkeler dışında iki tekke de Çavuş Deresinin Bülbül Deresi ile birleştiği işlek bir yerde kurulmuştur. Üsküdar'ın

¹³⁸ Kılıç, a.g.e., s. 67

¹³⁹ Kara, a.g.e., s. 35

¹⁴⁰ Yılmaz, a.g.m., s. 92

saraylar semti olan İmrâhor 'da İmrâhor camii-tekkesi de Celvetiyye'ye mensuptur¹⁴¹. Bu bölgede Halvetiyye ile birlikte tekkesi bulunan tek tarikat Celvetiyye'dir. Yakın çevresi küçük hayır eserleri ve ahşap meskenlerle çevrili olan Celvetiyye'nin Fenaiyye kolunun âsitânesi de Üsküdar'dadır. Suriçi'nde gelişigüzel dağılmış olan tekkeler Üsküdar'da âsitâne etrafında çevrenmiştir (bkz. Harita 4.21). Üsküdar'ın Çavuşderesi, Bülbülderesi, Doğancılar ve Ahmediye semtlerinin Celvetiyye tarikatının rengini aldığı düşünülebilir. Büyük Çamlıca'daki Selami Tekkesi, Küçük Çamlıca'daki Çilehane Tekkesi Bulgurlu'daki İbrahim Efendi Tekkesi تنها fakat birbirlerine komşu tekkelerdir. Çamlıca'da bulunan tekkelerinin Nakşi-Bektaşî tekkesi ile mekânsal bir yakınlıkları olduğu söylenebilir¹⁴².

Celvetiyye Üsküdar'dan sonra en çok Beyazıt bölgesinde yerleşmiştir. Bölgede 7 tane tekkesi vardır. Saraya, saraylılara ve yönetim merkezlerinin bulunduğu Sultanahmet'teki Sokollu Mehmet Paşa Tekkesi daha çok Halvetiyye'ye hizmet etmiş olsa da bir ara Celvetiyye'ye intikal etmiştir. Küçük Ayasofya tekkesi de saraylılar muhiti olan Kadirga'daki ikinci Celveti tekkesidir. Konum olarak birbirine yakın olan bu iki tekkenin Aziz Mahmut Hüdai'nin döneminden itibaren hanedan mensupları nazarındaki itibarını ve tesirini sürdüren tekkeler olduğu söylenebilir. Beyazıt bölgesinin en merkezi yerinde bulunan Keşfi Dede Tekkesi, İstanbul'un ortası olarak tanımlanan kesif bir yerleşime sahip Şehzadebaşı'nda tesis edilmiştir. Etrafı rical konakları (vazifeli devlet adamlarının evleri) ve diğer bazı tekkeler ile çevrilidir. Tam karşısında Deruni tekkesi ve Şeyh Helvai tekkesi yer almaktadır¹⁴³.

Celvetiyye'nin kendi içinde yoğun olduğu bir sonraki bölge Sur içi Fatih bölgesidir. Buna rağmen sadece 4 tekkesi vardır. Hepsî ahşap meskenlerle çevrili yoğun iskân

¹⁴¹ Sezai Küçük, **Tarih İçinde Mevlevilik ve Celvetilik**, Aziz Mahmud Hüdayî Uluslararası Sempozyumu Bildirileri, İstanbul, 20-22 Mayıs 2005, İstanbul, 2008, s. 176

¹⁴² Yılmaz, **a.g.m.**, s. 93

¹⁴³ Küçük, **a.g.m.**, s. 176

alanlarında kurulmuş olan tekkelerin biri Sofular'da, biri Zeyrek'te, bir diğeri Çarşamba'dadır. Fatih'te en تنها Celveti tekkesi Sarmaşık'da bostanlarla çevrili bir yerde bulunan Sarmaşık tekkesidir. Üsküdar ve Beyazıt'ta canlı ve işlek merkezleri seçen Celvetiyye'nin İstanbul nüfusunun büyük bir kısmını barındıran Fatih'te çok az, Eyüp'de ise hiç tekkesinin bulunmayışı dikkat çekicidir¹⁴⁴. Yine İstanbul'un tekke yoğunluğunun en fazla olduğu Cerrahpaşa-Kocamustafapaşa'da sadece bir tekkesi vardır. Kocamustafapaşa'daki Bezirgân tekkesi Halvetiyye'ye de mensup bir tekkedir. Celvetiyye'nin sıradan ahalinin yerleştiği yerlerden ziyade ticaret merkezleri ile saray ve etrafının, devlet ricalinin yaşadığı ve irtibatlı olduğu Üsküdar gibi mevkiilere yerleşmeyi tercih ettiği söylenebilir. Suriçi'nde 6 Halveti, 2 Rıfai, 2 Nakşi, 3 Kadiri; Galata'da bir Kadiri, Üsküdar'da kendi tekkeleri hariç 5 Halveti, 3 Rifai, 3 Kadiri, 2 Bayrami, bir Saadi, bir Bedevi, bir Nakşi tekkesi ile komşudur¹⁴⁵

¹⁴⁴ Küçük, **a.g.m.**, s. 176

¹⁴⁵ Yılmaz, **a.g.m.**, s. 95

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSTANBUL TEKKELERİNE DAİR BELGELERİN ANLATIMI

3.1. Muharremiye Dağıtımı İçin Hazırlanan Müfredat Defteri

3.1.1. Ekteki 1 Nolu Belgeye İstinaden

Bu belgede, padişahlar tarafından adet haline gelen Muharrem ayının başlangıcında Padişahların fakirlere muharremiye dağıtmasının, müfredat defteri yani yapılacak işlerin ayrıntılı bir şekilde tahmini durumunu gösteren raporun hazırlanmış olduğunu fakat toplam 2370 kuruşluk masrafın Haremeyn hazinesinde işleme koyulması için padişahın emrinin beklendiğinden bahsedilmektedir. Bu masraflar adı geçen 240 tekkenin her birine 10 kuruşluk masraf ile 2400 kuruş hesaplanmasını lakin 30 kuruşun yıkılan tekkelerden düşülerek tam 2370 kuruş olduğunu beyan etmektedir.

Sadeleştirme:

Suret

Her yıl Muharrem ayı başında fakirlere Muharremiye verilmesi padişahların bir adeti olduğundan işbu 1243 senesine mahsup olmak üzere İstanbul ve civar yerlerde

bulunan tekke ve zaviyelerin müfredat defteri iki bin üç yüz yetmiş kuruşa ulaşarak dağıtım ve taksimi yapılmış olup henüz masraf olarak kayıt edilmediği padişaha bildirilmiş ve zikir edilen iki bin üç yüz yetmiş kuruşun Haremeyn hazinesine masraf kayıt olunması hususu padişahın rızasına uygun ise gereğinin yapılması hakkında emir ve ferman efendimizindir.

Muharrem 1230

Resmi yazı sureti

Her yıl Muharrem ayı başında fakirlere Muharremiye verilmesi padişahların bir adeti olduğundan işbu 1243 senesine mahsup olmak üzere İstanbul ve civar yerlerde bulunan tekke ve zaviyelerin müfredat defteri iki bin üç yüz yetmiş kuruşa ulaşarak dağıtım ve taksimi yapılmış olup henüz masraf olarak kayıt edilmediği padişaha bildirilmiş ve zikir edilen iki bin üç yüz yetmiş kuruşun Haremeyn hazinesine masraf kayıt olunması hususu padişahın rızasına uygun ise gereğinin yapılması hakkında emir ve ferman efendimizindir.

3.2. Yazılı Meblağlarla Tekkelerin Müfredat Defteri

3.2.1. Ekteki 2 Nolu Belgeye İstinaden

Bu belgede de Muharremiye için belirlenen toplam 8180 kuruşun müfredat defterine dair tablolar yer almaktadır. Tablolar T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığından elde edilip, Osmanlıcadan çevrilerek her üç bölgeye uygun şekilde grafiğe alınarak, alt toplamda kuruşların sayısı belirtilmiştir.

Sadeleştirme:

İstanbul ve üç beldede (Eyüp, Galata, Üsküdar) bulunan tekke ve zaviye ve türbelere her sene Muharremiye adıyla sadaka olarak Haremeyn hazinesinden verilen Muharremiyenin işbu 1259 senesine mahsup olmak üzere aşağıda yazılı meblağların müfredat defteridir.

ETRAF-I AYASOFYA-İ KEBİR VE SULTAN BAYEZİD HAN-I VELİ

Ayasofya-i kebir'de Sinan Erdebili Tekyesi 30 gurus Mehmed Dede sakin-i tekye-i elbebir fi 7 Muharrem sene 1259	Bab-ı hümayun ittisalinde Mudanyalzade tekyesi 30 gurus Tekke-i mezbur şeyhi Naziki efendiye verilmiştir. Fi 11 m. Sene	Kabasakal ittisalinde Nakşibendi Ağa şeyhi Tekyesi 30 gurus Mehmed Dede sakin-i Tekye-i eldebir Fi 7 Muharre sene	Sultanahmed kurbunda Zokaoğlu Mehmed Paşa Tekyesi 30 gurus Tekke-i mezburede sakin Meydancı Derviş Hasan'a verilmiştir. Fi 4 muharrem sene 1259
Sultanahmed kurbunda Mehmed Paşa Camii karşısında Özbekler Tekyesi 30 gurus Tekke-i mezburede sakin Zenci Said'e verilmiştir. Fi 5 Muharrem 1259	Salkımsöğüt kurbunda Aydinzade Tekyesi 30 gurus Evkaf-ı hümayun Sergi Halifesi Efendiye tabi Mustafa Ağa'ya verilmiştir. Fi 25 Muharrem sene 1259	Babıasafı kurbunda Darüssaade Ağası Tekyesi 30 gurus Tekke-i mezkurede sakin İbrahim Efendiye verilmiştir Fi 14 Muharrem sene 1259	Ahırkapı kurbunda Akbiyık Tekyesi 30 gurus Tekke-i mezbur şeyhinin oğlu el-Hâc Ali'ye verilmiştir. Fi 9 Muharrem sene 1259
Küçük Ayasofya Tekyesi 30 gurus Küçük Ayasofya Şeyhi Abdi Efendi'nin konağında sakin Derviş Mehmed'e verilmiştir. Fi 6 M. Sene 1259	Çağalzade kurbunda Kadiriler tekyesi 30 gurus Tekye-i mezbur şeyhi Süleyman Zuhuri Efendiye verilmiştir. Fi 7 Muharrem1259	Irgadpazarı kurbunda Çorlulu Ali Paşa Tekyesi 30 gurus Verilmiştir.	Bahçekapısı kurbunda Yıldız Dede tekyesi 30 gurus Mehmed Nuri Efendi sakin-i Bab-ı Bahçe fi 7 Muharrem1259
Kumkapı Nişancısı'nda İbrahim Paşa Camii	Sırıkçılar kurbunda Ali Paşa Camii karşısında	Sultanahmed kurbunda Mehmed Paşa Tekyesinde İştibli	Bahçekapısı haricinde Bursa Tekyesi şeyhi eş- Şeyh Mustafa Efendi

ittisalinde İbrahim Paşa Tekyesi 30 guruş Kocamustafapaşa Sertariki Efendiye verilmiştir. Fi 4 Muharrem sene 1259	Dilanlı Mehmed Şükrü zaviyesi 30 guruş Verilmiştir.	Türbedarı Şerafeddin Efendi 30 guruş Tekye-imezburda sakin Meydancı Derviş Hasan'a verilmiştir fi 4 M. Sene 1259	30 guruş El-Hac Hafız Ahmed Efendiye verilmiştir. Şeyh-i muma-ileyh Mustafa Efendinin mahlulünden el-Hac Hafız Ahmed Efendi'ye tevcih olunmuştur.
Yekûn 480 guruş			

ETRAF-I AKSARAY

Daltaban kurbunda Seydi Abdüsselam Efendi Tekyesi 30 guruş Tekye-i mezbur şeyhi eş-Şeyh Ali Efendi'ye verilmiştir. Fi 11 M. Sene 1259	Langa-i kebir civarında Muber Hasan Efendi zaviyesi 30 guruş Tekye-imezburda sakın İbrahim Dede'ye verilmiştir. Fi M. Sene 1259	Aksaray Karavulhane zahrında Mehmed Paşa zaviyesi 30 guruş Tekye-i mezbur Şeyhi eş-Şeyh es-Seyyid Mehmed'e verilmiştir. Fi 9 M. Sene 1259	Aksaray Sebili zahrında Hüsam Nazif Tekyesi 30 guruş Tekye-i mezbure şeyhi Efendiye verilmiştir. Fi 9 M. Sene 1259
Sofular mahallesinde Şeyh Süleyman Tekyesi 30 guruş Alaeddin sakın İsmail Efendi'ye verilmiştir. Fi 11 M. Sene 1259	Sofular mahallesinde Sertarikzade Halifesi Hafız Efendi tekyesi 30 guruş Evkaf muhasebesi ketebesinden Küçük Mehmed Kadiri Efendiye verilmiştir. Fi 7 M.sene 1259	Horhor'da Hindiler Tekyesi 30 guruş Tekye-i mezbur şeyhi eş-Şeyh Ahmed Efendi'ye verilmiştir. Fi 11 M sene 1259	Mehmed Ağa Yokuşu'nda Altıncızade Tekyesi 30 guruş Tekye-i mezburda sakin Derviş Mehmed'e verilmiştir fi 9 M.sene 1259
Sofular mahallesinde Alaeddin Tekyesi 30 guruş Tekke-i mezbure sakinelerinden İsmail Efendi'ye verilmiştir. Fi 11 M. Sene 1259	Muradpaşa kurbunda Nakşibendi Beşikçizade Şeyh Süleyman Efendi Tekyesi 30 guruş Ayasofya-i kebir samii kayyumlarından Hasan Efendi'ye verilmiştir. Fi 6 Muharrem sene 1259	Kurabiyeciler içinde Hacı Ahur şeyhi Nakşibendi merhum Deruni Mehmd Efendi Tekyesi 30 guruş Evkaf Muhasebesi Kalemi ketebesinden Ahmed Lütfü Efendi'ye verilmiştir. Fi 4 M. Sene 1259	
Yekun			

**ETRAF CAMİ-İ ŞERİF-İ EBULFETH SULTAN MEHMED HAN VE BAB-I
EDİRNE**

Ayvaysaray[Ayvansaray] kapısı dahilinde Çınarlıçeşme'de Hazret-i Eba Zer Gıffari radyallahu anhu'l-bârî zaviyesi 30 guruş Nureddin Hangahı'nda türbedar Derviş Mustafa Efendi'ye verilmiştir. Fi 4 Muharrem sene 1259	Tokludedede ve Hazret-i Şeybeü'l-hudri, Ahmed el-Ensari türbe-i şerifleri 30 guruş Bu dahi	Ayvaysaray kurbunda Hazret-i Cabir Türbesi 30 guruş Bu dahi	Eğrikapı dahilinde Hazret-i Hafir Türbe-i şerifi 30 guruş Bu dahi
Kariye Camii ittisalinde Hazret-i Eba Said el-Hudri türbe-i şerifi 30 guruş Bu dahi	Tekfursarayı kurbunda Hazret-i Şuayb türbe-i şerifi 30 guruş Bu dahi	Sultan Mehmed Kurbunda Emir Buhari tekyesi 30 guruş Bu dahi	Eğrilikapı'da Emir Buhari tekyesi 30 guruş Bu dahi
Çarşambapazarı kurbunda Nakşibendi Murad Molla Tekyesi 30 guruş Bu dahi	Sultan Mehmed Camii kurbunda ÜÇ Emirler Tekyesi 30 guruş Bu dahi	Karagümrük kurbunda Nureddin Hangahı 30 guruş Bu dahi	Otakçılar'da Cayırbaşı'nda tarik-i Halvetiyyeden Kolancı eş-Şeyh Seyyid Emin Efendi Tekyesi 30 guruş Bu dahi
Eğrikapı dahilinde Molla Aşkî mahallesinde nakşibendiden Hakikizade Osman Zaviyesi 30 guruş Bu dahi	Mahmudpaşa kurbunda Çaylak(?) Tekyesi 30 guruş Bu dahi	Sultanselim Kurbunda Sivasî Efendi Tekyesi 30 guruş Bu dahi	Cebeali[Cibali] kapısı dahilinde Gül Camii kurbunda Yorgni Emir Efendi Tekyesi 30 guruş Budahi

Bozdoğan Gümrüğü'nde Şeyh Helvâyi Türbesi 30 guruş Bu dahi	İfrazîye Yokuşu'nda Kadiri Mehmed Efendi Tekyesi 30 guruş Bu dahi	Otlukçu Yokuşu'nda İplikçi(?) Mehmed Efendi Tekyesi 30 guruş Bu dahi	Kadıçeşmesi'nde Tahir Ağa Tekyesi 30 guruş Bu dahi
Aşıkpaşa'da Emirler Tekyesi 30 guruş Bu dahi	Cibali kapısında Sirkeci İsmail Efendi Tekyesi 30 guruş Bu dahi	Mehmed Ağa Cami- işerifi Tekyesi 30 guruş Bu dahi	Nişancı Camii derununda Mehmed Paşa zaviyesi Şeyhi MehmedEmin Efendi 30 guruş Bu dahi
Nişancı-yı cedid Bekçiler Mahallesi'nde Hamzazade Tekyesi 30 guruş Bu dahi	Nişancı-yı cedid'de Sertarikzade Salı Tekyesi 30 guruş Bu dahi	Drağman kurbunda İsa Bezade tekyesi 30 guruş Bu dahi	Edirnekapısı kurbunda Sarmaşık Tekyesi 30 guruş Bu dahi
Sultanhamamı kurbunda Hazret-i Hasan ve Hazret-i Hüseyin türbedarı ve Hazret-i Halid İmamı Türbesi 30 guruş Bu dahi	Edirnekapısı'nda Acıçeşme'de Halveti Şeyhi Ali Efendi Tekyesi 30 guruş Bu dahi	Zeyrek'de Kilise Camii ittisalinde Akşemseddin Zaviyesi 30 guruş Bu dahi	Balat Tekyesi Şeyhi Efendi 30 guruş Budahi
Eğrikapı dahilinde Çiniliçeşme'de Gülşeni Gürcü Ali Efendi Tekyesi 30 guruş Bu dahi	Sultanhamamı kurbunda Hoca Kasım Günani Camii'nde Fatih merhumun sakası Türbesi 30 guruş Bu dahi	Sultan Mehmed Camii kurbunda Boyacılar kapısında Viran türbe 39 guruş Bu dahi	Drağman kurbunda Kefeli Camii derununda Şeyh Hayati Nakşibendi Tekyesi 30 guruş Bu dahi
Nakşibendi'den Saraçhanebaşı'nda Said Efendi Tekyesi Şeyhi Süleyman Efendi merhumun oğulları Mehmed Nureddin ve Mehmed Nizameddin 30 guruş Bu dahi	Atpazarı kurbunda Manisa Çelebi Camii derununda tarik-i Halvetiyyeden Şeyh İbrahim Zaviyesi 30 guruş Bu dahi	Emir Buhari kurbunda Meymican tekyesi 30 guruş Bu dahi Ruznamçeci Recai Efendi'yetabi Mehmed Ağa'ya verilmiştir. 6 Muharrem sene 1259	
Yekûn 1170 guruş			

ETRAF-I HASEKİ SULTAN

Haseki Sultan Camii ittisalinde Bayram Paşa Tekyesi 30 guruş Ali Paşa İmamı Hafız Hüseyin Efendi'ye verilmiştir. Fi 6 Muharrem sene 1259	Haseki Sultan Medresesi canibinde Başçı Camii'nde Gülşeni Said Efendi 30 guruş Budahi	Haseki Camii kurbunda Nakşibendi Said Efendi Tekyesi 30 guruş Bu dahi	Davudpaşa'da Şeyh el- Hâc Halil Efendi ibn-i Mustafa Efendi 30 guruş Bu dahi
Altımermer'de Cedid Ali Paşa Tekyesi 30 guruş Bu dahi	Davudpaşa'da Çukurçeşme'de Şeyh Mehmed Emin Efendizade es-Seyyid Mehmed Rasim Efendi 30 guruş Bu dahi	Emirbuhari kurbunda Çenezade tekyesi 30 guruş Bu dahi	Altımermer'de Haremzade Zaviyesi 30 guruş Bu dahi
Altımermer'de Sormagir mahallesinde Kadiri Şeyh Halil Efendi tekyesi 30 guruş Bu dahi	Altımermer'de Seyyid Ömer mahallesinde Tavil Mahmud Efendi Tekyesi 30 guruş Budahi	Altımermer'de Küçükhamam kurbunda Şeyh Mehmed Haffaf Zaviyesi 30 bu dahi	Çınarcık Camii kurbunda Şancakdar Hayreddin tekyesi 30 guruş Bu dahi
Silivrikapısı'nda Bikdede Tekyesi 30 guruş Bu dahi	Samatya kurbunda Etyemez Tekyesi 30 guruş Bu dahi	Davudpaşa'da Taşçı Tekyesi 30 guruş Bu dahi	
			Yekun 450 guruş

ETRAF-I KOCAMUSTAFAPAŞA

Koca Mustafa Paşa Hangahı 30 gurus Sertarik es-Seyyid eş- Şeyh Mhmed Emin Efendi'ye verilmiştir. Fî 4 Muharrem sene 1259	Koca Mustafa Paşa Zakir başısı Efendi 30 gurus Bu dahi	Koca Mustafa Paşa İmareti Şeyhi Efendi 30 gurus Bu dahi	Koca Mustafa Paşa Piş-i kademi Efendi 30 gurus Bu dahi
Koca Mustafa Paşa Türbedarı Efendi 30 gurus Bu dahi	Kocamustafapaşa kurbunda Bazargan Tekyesi 30 gurus Bu dahi	Silivrikapısı dahilinde Emirler Tekyesi 30 gurus Bu dahi	Ağaçayırı'nda Şeyh Safvetî Tekyesi 30 gurus Bu dahi
Koca Mustafa Paşa Şeyh Seyyid Kerameddin Efendi türbedârı Ali Dede 30 gurus Bu dahi	Şekerpare Çeşmesi'nde Şaban Çavuş tekyesi 30 gurus Bu dahi, Sertarik muma-ileyh Abdullah Çavuş deyü ihbar etmiştir	Yedikule kurbunda Hacı Evhad Tekyesi 30 gurus Bu dahi	Yedikule kurbunda Mirahur Tekyesi 30 gurus Bu dahi
Kocamustafapaşa'da Şeyh Yakub Efendi Türbedarı Mehmed Dede 30 gurus Bu dahi	Koca Mustafa Paşa Hangahı'nda Aşçıdede Efendi 30 gurus Bu dahi	Avratpazarı civarında Şeyh Mehmed Efendi 30 gurus Bu dahi	Eş-Şeyh es-Seyyid Mehmed Emin Efendi 30 gurus Bu dahi
Arabacı Bayezid mahallesinde Şeyh İsmail Efendi zaviyedarı Şeyh Hafız Hüseyin Efendi 30 gurus Bu dahi	Koca Mustafa Paşa Muvakkı Efendi 30 gurus Hacı Ahmed Efendi'ye verilmiştir. Fi 4 M. Sene 1259	Kocamustafapaşa kurbunda Hacı Piri mahallesinde Mehmed Arif Efendi 30 gurus	

		Mumaileyh Arif Efendi'ye verilmiştir. Fî 6 M. Sene 1259	
			Yekün 570 guruş

ETRAF-I ŞEHREMİNİ

Şehremini kurbunda Ümmü Sinan Pazar Tekyesi 30 guruş Zekai Efendi'nin Tekyesinde sakın Şeyh Hüseyin Efendi'ye verilmiştir.	Topkapı'da Kürkçü Camii kurbunda Ümmü Sinan Tekyesi 30 guruş Bu dahi	Şehremini kurbunda Ümmü Sinan Tekyesi'nde Zekai Efendi Türbesi Türbesi 30 guruş Bu dahi	Şehremini'nde Himmetzade Tekyesi 30 guruş Bu dahi
Şehremini'nde Nazimizade Halim Efendi Tekyesi 30 guruş Bu dahi	Şehremini'nde Remli Tekyesi 30 guruş Bu dahi	Şehremini'nde Halveti Tekyesi 30 guruş Bu dahi	Mimar Tekyesi kurbunda Gavsî Efendi tekyesi 30 guruş Bu dahi
Mimar Camii derununda Şeyh es-Seyyid İsmail Efendi tekyesi 30 guruş Bu dahi	Yayla'da Kelami Tekyesi Bu dahi 30 guruş	Fenani Mahallesinde Şerbetdar Tekyesi 30 guruş Bu dahi	Molla Gürani kurbunda Korfulu tekyesi 30 guruş Bu dahi
Yayla'da Aydın Kethüda Tekyesi 30 guruş Bu dahi	Yayla'da Yakubzade Zaviyesi 30 guruş Bu dahi	Yenibahçe'de Kalcılarda Uşşaki Tekyesi 30 guruş Bu dahi	Yenibahçe'de Akşemseddin Mahallesinde es-Seyid Mehmed Şemsi el- Kadiri zaviyesi 30 guruş Bu dahi

Kilise Camii derununda Şeyh Zaviyesi 30 guruş Bu dahi	Topkapı dahilinde Kürkçü Camii derununda Şeyh Mehmed Efendi Zaviyesi 30 guruş Bu dahi	Uzunyusuf mahallesinde Zihgirî Kemal Dede zaviyesi 30 guruş Bu dahi	
			Yekun 570 guruş

ETRAF-I HARİC-İ SUR

Hazret-i Eba Eyyüb el- Ensari radiyallahu anhu'l-bari Türbe-i Şerifi 30 guruş Maliye hazinesi veznedarlarından Ali Efendi'ye verilmiştir. Fi 13 Muharrem sene 1259	Ayvansaray kapısına muttasıl Hazret-i Muhammed el-Ensari türbe-i şerifi 30 guruş Türbedâr Mustafa Efendi'ye verilmiştir. Fi 6 Muharrem sene 1259	Yenikapı Mevlevihanesi Hangahı 30 guruş Tekke-i mezburda sakin Ahmed Dede'ye verilmiştir. Fi 11 Muharrem sene 1259	Yenikapı harcinde Merkez Efendi Tekyesi 30 guruş Tekke-i mezburda sakin Derviş Hafız Mehmed'e verilmiştir. Fi 11 M sene 1259
Edirnekapısı haricinde Emir Buhari tekyesi 30 guruş Ruznamçeci Recai Efendi'ye tabi Mehmed Ağa'ya verilmiştir. Fi 6 Muharrem sene 1259	Eğrikapı haricinde Seyyid Cemaleddin Tekkesi 30 guruş Tekke-i Mezbur şeyhi Şancızade Mehmed Emin Efendi'nin yeğeni Kuşakçı Hanı'nda Veli Ağa'ya verilmiştir.	Merkez Efendi Türbedarı Efendi 30 guruş Derviş Hafız Mehmed'e verilmiştir. Fi 11 M. sene 1259	Eyüb'de Şahsultan Tekkesi 30 guruş Tekke-i mezburda sakin Ömer Dede'ye verilmiştir. Fi 8 M. sene 1259
Eyüb'de Lalizade Türbesi'nde Nakşibendî Tekkesi 30 guruş El-Hac Abdullah Efendi sakin-i tekke-i mezbur fi	Eyüb'de Cafer paşa türbesi'nde Hacı Yahya-yı Kadiri Tekkesi 30 guruş Şahsultan Tekkesinde sakin Derviş	Eyüb'de İmaret kurbunda Yahya Efendi Tekkesi 30 guruş Tekke-i mezburada sakin Mehmed İzzet Dede'ye verilmiştir.	Eyüb'de Tekkeci mahallesinde Ümmü Sinan Tekkesi 30 guruş Eyüb civarında sakın Mehmed Tahir Efendi'ye verilmiştir.

12 Muharrem sene 1259 tarihiyle verilmiştir.	Mehmed'e verilmiştir. Fi 8 M. sene 1259	Fi 7 M. sene 1259	Fi 12 Muharrem 1259
Otakçılar'da Sivasi Efendi Tekyesi 30 guruş Tekke-i mezbur Şeyhi Efendi'nin eniştesi Hacı Süleyman Efendi'ye verilmiştir. Fi 6 Muharrem sene 1259	Eyüb'de Darüssaade Ağası Medresesi civarında Şeyhülislam Tekyesi 30 guruş Şeyh-i muma-ileyhe verilmiştir. Fi 11 M. sene 1259	Eyüb'de Darüssaade Ağası Medresesi civarında nakşibendi Zaviyesi 30 guruş Evamir-i maliye ketebesinden İbrahim Edhem Efendi'ye verilmiştir. Fi 15 Muharrem 1259	Eyüb'de Taşlıburun'da Sadi Tekyesi 30 guruş Tekke-i mezburda Reisi Mukabele Esad Dede'ye verilmiştir. Fi 11 M. sene 1259
Eyüb'de Haydar mahallesinde Şeyhülislam tekyesi civarında Ser-tarikzade Tekyesi Şeyhi Seyyid el- Hâc Feyzullah Efendi 30 guruş Tekke-i mezburda kahveci Ahmed Dede'ye verilmiştir. Fi 7 M. sene 1259	İdris Köşkü'nde Çolak Hasan Efendi Tekyesi 30 guruş Eyüb'de mahalle-i kebir'de sakın Mehmed Celaeddin Efendi'ye verilmiştir. Fi 8 Muharrem 1259	Defterdar İskeleyi'nde Balçık Tekyesi 30 guruş Maliye Hazinesi veznedarlarından Ali Efendi'ye verilmiştir. Fi 13 Muharrem sene 1259	Otakçılar'da Şeyh Murad Nakşibendi Tekyesi 30 guruş El-Hac Mehmed Emin Efendi sakın-i tekke-i Şeyh Murad Efendi, fi 7 Muharrem sene 1259
Eyüb'de Nişancılar'da Sertarikzade Tekyesi 30 guruş Ruznamçe maiyyetinde müstahdem Hüseyin Efendi'nin biraderi Mustafa Efendi'ye verilmiştir. Fi 5 M. sene 1259	Topkapı'da Tekyeci Camii Tekyesi 30 guruş Şeyh-i mumaileyh Said Efendi'ye verilmiştir. Fi 25 Muharrem sene 1259	Edirnekapısı haricinde Nakşibendi Mustafa Paşa Tekyesi 30 guruş Tekke-i mezburda sakın es-Seyyid Hafız süleyman Efendi Silistrevî'ye verilmiştir. Fi 18 Muharrem sene 1259	Oluklubayır'da Nakşibendi Hacı Ali Efendi tekyesi 30 guruş Hazret-i Muhammed el-Ensari Efendimizin türbe-i şerifleri Türbedarı Mustafa Efendi'ye verilmiştir. Fi 6 Muharrem sene 1259
İdris Köşkü'nde Özbek Tekyesi 30 guruş Kaşgari(?) Abdullah Efendi Türbedarı es- Seyyid Ahmed Efendi'ye verilmiştir. Fi 8 M. sene 1259	Cennetmekan Gazi Sultan Mahmud Han hazretlerinin Bülbülderesi'nde müceddeden bina buyurdukları Kadiri tekyesi 30 guruş Tekke-i mezkurda sakın Mehmed emin'e verilmiştir. Fi 6 Muharrem 1259	Eyüb'de Otakçılar'da Şeyh Ali Efendi Tekyesi 30 guruş Gedikli zuamasından Osman Ağa'ya verilmiştir. Fi 15 M. sene 1259	Eyüb'de Şahsultan Tekyesi'nde Meydancı Dede Efendi 30 guruş Tekke-i mezkur sekenesinden Ömer Dede'ye verilmiştir. Fi 8 Muharrem sene 1259
Es-Seyyid Mehmed Kerameddin Efendi ibni Abdullah Sertarikzade Mehmed Cemaeddin Uşşâkî	Otakçılar'da Tarik-i Sadiyyeden Mehmed Bey Mescidi Zaviyesi Şeyhi Osman Efendi 30 guruş	Otakçılar'da Arakiyeci Mahallesinde Şeyh Ahmed Tekyesi 30 guruş	

30 guruş Şeyh Efendi'nin büyük pederi Osman Efendi'ye verilmiştir. Fi 6 Muharrem sene 1259	Şeyh-i mûmâ-ileyhin mahdumu ahmed'e verilmiştir. Fi 13 Muharrem sene 1259	Bu dahi mersuma verilmiştir. Fi.	
			Yekûn 930 guruş



ETRAF-I ANADOLU DER ÜSKÜDAR

Üsküdar'da Aziz Mahmud Efendi Hangahı 30 guruş Hangah-ı şerif-i mezkur müdürü Hamid Efendi'ye verilmiştir. Fi 4 M. sene 1259	Üsküdar'da Selami Efendi Tekyesi 30 guruş Bu dahi	Üsküdar'da İskender Tekyesi 30 guruş Evkaf-ı hümayun Sergi maiyyetinde müstahdem Hüseyin Efendi'ye verilmiştir. Fi 4 M. sene 1259	Üsküdar'da Doğancılar'da Nasuhi Efendi Tekyesi 30 guruş Müdür-i muma-ileyh Mehmed Efendi'ye verilmiştir.
Üsküdar'da Raufi Efendi Tekyesi 30 guruş Bu dahi	Ağa Hamamı kurbunda Seyyid Feyzullah Efendi tekyesi 30 guruş Bu dahi	Salacık iskelesi'nde Etyemez Kadiriler Tekyesi 30 guruş Bu dahi	İnadiye ittisalinde Bandırmalizade Haşim Efendi Tekyesi 30 guruş Bu dahi
İnadiye kurbunda Şeyh Tuluî Tekyesi 30 guruş Bu dahi	Karaca Ahmed Sultan Tekyesi 30 guruş Bu dahi	Tabutçular içinde Saçlı Hüseyin Efendi Tekyesi 30 guruş Bu dahi	Ağa Hamamı kurbunda Kapı Ağası İsmail Ağa Zaviyesi 30 guruş Bu dahi
Hacı dede tekyesinde Şeyh Sadık Efendi 30 guruş Bu dahi	Üsküdar'da Şeyh Safveti Tekyesi 30 guruş Bu dahi	Atpazarı kurbunda Helvacı Şeyh Mustafa Efendi Tekyesi 30 guruş Bu dahi	Üsküdar'da Kapıağası kurbunda Nureddin Moravi Şeyh Abdülaziz Efendi Tekyesi 30 guruş Bu dahi

Eski Menzilhane'de Rufai Tekyesi 30 guruş Bu dahi	Hüdayi Zakirbaşısı Efendi 30 guruş Bu dahi	Hayranlı Mezarında Acıbadem Tekyesi 30 guruş Bu dahi	Tenbeller mahallesinde Tenbeller Tekyesi 30 guruş Bu dahi
Çinili Hamam kurbunda Ümmi Ahmed Tekyesi 30 guruş Bu dahi	Çavuşbaşı Deresi'nde Çamlıcalı İdris Efendi Tekyesi 30 guruş Bu dahi	Bülbülderesi'nde Özbek Hacı Hoca Tekyesi 30 guruş Bu dahi	Valide-i Cedid civarında Cemali Halifesi Tekyesi 30 guruş
Balaban İskeleyi'nde Sadi Bağcızade Tekyesi 30 guruş Bu dahi	Selami Tekyesi civarında Feyzullah Efendi Tekyesi 30 guruş Bu dahi	Salacak İskeleyi'nde Akşemseddin Zaviyesi 30 guruş Bu dahi	Edhemi Mehmed Efendi Zaviyedarı Hüdayi İmamı Efendi 30 guruş Bu dahi
Pazarbaşı mahallesinde Çavuşbaşı Çeşmesi'nde Şeyh Fenai Efendi Tekyesi 30 guruş Bu dahi	Karacaahmed kurbunda Şeyh Hafız İsmail Efendi Tekyesi 30 guruş Bu dahi	Hazret-i Hüdayi Türbedarı Efendi 30 guruş Bu dahi	Devatçılar'da Abdüşşekur Efendi Tekyesi 30 guruş Bu dahi
Bülbülderesi'nde Divan-ı Özbek Tekyesi 30 guruş Bu dahi	Bülbülderesi'nde Şeyh Camii derûnunda Devatçızâde Tekyesi 30 guruş Bu dahi	Derbalı mahallesinde Cedid Hacı Dede Tekyesi 30 guruş Bu dahi	Atpazarı civarında Saçlı Halil Efendi'nin hafızzadesi Şeyh Sadık Molla 30 guruş Evkaf-ı hümayun Sergi maiyyetinde müstahdem Hasan Efendi'ye verilmiştir. Fî 4 Muharrem 1259
Kısıklı'da Mehmed Raşid Efendi Tekyesi 30 guruş Müdür-i mûmâ-ileyh Mehmed Efendi'ye verilmiştir.	Bulgurlu'da Hüdayi Efendi'nin Musallası Şeyhi Efendi 30 guruş Bu dahi	Kanlıca karyesinde Şeyh Ata Efendi'nin Nakşibendi Tekyesi 30 guruş Bu dahi	Öküz Limanı'nda Yarımca Tekyesi 30 guruş Bu dahi
Üsküdar'da Debbaglar mahallesinde Tarik-i Rufaiyyeden Şeyh Nuri Tekyesi 30 guruş Bu dahi	Beykoz'da Mehmed Kethüdabaşı Şeyh Süleyman Tekyesi 30 guruş M.	Beykoz'da Hafız Efendi Tekyesi 30 guruş M	Alacaminare kurbunda Fındıklılızade Nakşibendi Şeyhi İsmail Efendi'nin Zaviyesi 30 guruş M.
Kadı karyesinde Tarik-i Sadiyye'den Şeyh Abdülbaki Efendi Tekyesi 30 guruş M.	Üsküdar'da Tabutçular'da Abdülhay Efendi Tekyesi 30 guruş M	Çavuşderesi'nde Sadiyye'den Şeyh Seyfeddin Tekyesi 30 guruş M.	Pazarbaşı mahallesinde Şeyh Ahmed Kartal Tekyesi 30 guruş M.
Cennetmekan Gazi Sultan Mahmud Han	Toptaşı kurbunda müceddeden bina	Miskinler Tekyesi 30 guruş	

aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufran hazretlerinin Selimiye'de müceddeden bina buyurdıkları Nakşibendî Tekyesi 30 guruş M.	olunan Nakşi Şeyh Hasib Efendi Zaviyesi 30 guruş M.	M.	
			Yekûn 1530 guruş

ETRAF-I KASIMPAŞA VE GALATA VE TOPHANE VE SEVAHİL-İ RUMELİ

Kasımpaşa'da Hüsameddin Uşşaki Hangâhı 30 guruş Kadiri hane şeyhi Efendi'nin bir kıt'a pusulası mantukunca tekke-i mezbur şeyhinin büyük pederi Osman Efendi'ye verilmiştir. Fî 8 M. sene 1259	Kasımpaşa Mevlevihane Hangahı 30 guruş Hangah-ı mezkur dedegânından Abdülkadir'e verilmiştir. Fî 6 M. sene 1259	Kasımpaşa Mevlevihane civarında Şeyh Yahya Efendi Tekyesi 30 guruş Kadiri hane Şeyhi Efendi'ye tabi Hüseyin'e verilmiştir. Fî 4 M. sene 1259	Kasımpaşa'da Kulaksız'da es-Seyyid Haşim Efendi Tekyesi 30 guruş Bu dahi
Tadavla'da Bedeviler Tekyesi 30 guruş Bu dahi	Kasımpaşa'da el-Hâc Ferhad mahallesinde Balık demekle arîf tekke 30 guruş Bu dahi	Okmeydanı kurbunda Piyalepaşa Tekyesi 30 guruş Bu dahi	Piyalepaşa'da Ali Paşa tekyesi 30 guruş Bu dahi
Küçükpiyalepaşa'da Başmakçı alî Efendi Tekyesi 30 guruş Bu dahi merkum Hüseyin'e verilmiştir. Fî 8 M. sene 1259	Okmeydanı'nda Sinan Paşa'da Hamdi Efendi tekyesi 30 guruş Kadiri hane Şeyhi Efendiye tabi Hüseyin'e verilmiştir. Fî 4 M. sene 1259	Südlüce'de Şeyh İshak Fermanî Tekyesi 30 guruş Bu dahi	Südlüce'de Şeyh-i Öruk(?) Elvânî tekyesi 30 guruş Bu dahi

Galata Mevlevihane Hangahı 30 guruş Evkaf-ı hümayun Sergi Odasında ketebeden Mehmed Hulusi Efendi'ye verilmiştir. 26 M. sene 1259	Kurşunlu Mehzen tekyesi 30 guruş Kadirihane Şeyhi Efendi'ye tabi Hüseyin'e verilmiştir. Fi 4 M. sene 1259	Tophane'de İsmail Rumi Hangahı Meydancısı Derviş İsmail Kadiri 30 guruş Bu dahi	Tophane Kadiri Şeyhi İsmail Rumi Hangahı 30 guruş Bu dahi
Tophane'de Mısırlı Ali Dede Tekyesi Şeyhi es-Seyyid Ahmed Halveti Efendi 30 guruş Bu dahi	Tophane Sakabaşı mahallesinde Gülşeni Tatar Efendi Tekyesi 30 guruş Bu dahi	Tophane Çavuşbaşı İskelesinde İlyas Tekyesi 30 guruş Bu dahi	Tophane'de Karhane kurbunda Kırbaş Tekyesi 30 guruş Bu dahi
Fındıklı'da Keşfi Cafer Efendi Tekyesi 30 guruş Bu dahi	Dolmabahçe'de Attar Mustafa Efendi Tekyesi 30 guruş Tekke-i mezbûr Şeyhi Abdüşşükür Efendi'ye verilmiştir. Fi 9 M. sene 1259	Beşiktaş Mevlevihane Hangahı 30 guruş Vamık dede'ye verilmiştir. Fi 13 Muharrem sene 1259	Mevlevihane kurbunda Yahya Efendi hazreütlerinin Tekyesi 30 guruş Sergi Odası ketebesinden Hasan Efendi'ye verilmiştir.
Beşiktaş'da Nakşibendi Dülgerzade Tekyesi 30 guruş Kadirihane şeyhi Efendi'ye tabi Hüseyin'e verilmiştir. Fî 4 M. sene 1259	Beşiktaş'da Maçka Tekyesi 30 guruş Bu dahi	Rumelihisarı'nda Durmuş Dede Tekyesi 30 guruş Bu dahi	Yeniköy'de İsmail Efendi Tekyesi 30 guruş Bu dahi
Hasköy'de Fıstıklı Tekyesi 30 guruş Bu dahi	Kasımpaşa'da İbadullah mahallesinde Doğramacızade Tekyesi 30 guruş Bu dahi	Mirgün oğlunda Kadiriler Tekyesi 30 guruş Budahi	Südlüce'de Sadiyye'den Hasırcızâde Zaviyesi 30 guruş Bu dahi
Rumelihisarı'nda Molla Fenari mahallesinde Nalband Mehmed Efendi zaviyedârı es-Seyid Mustafa Efendi 30 guruş Bu dahi	Kasımpaşa'da Sipahi kurbunda Ciğer Dede Tekyesi Şeyhi Simkeş Halil Efendi 30 guruş Bu dahi	Beşiktaş'da Karabali kurbunda Kadiriyye'den Çakır Dede Zaviyesi 30 guruş Dolmabahçe Attar Mustafa Efendi tekyesinin şeyhi Abdüşşükür Efendi'ye verilmiştir. Fî 9 M. sene 1259	Beşiktaş'da Sarçhane kurbunda Sancakdar Haydar Dede Tekyesi 30 guruş Evkaf-ı hümayun Sergi Odası mütehayyizanından Abdullah Efendi'ye verilmiştir.
Kasımpaşa'da Sipahi kurbunda eş-Şeyh es-Seyyid Mehmed Kadiri Zaviyesi 30 guruş			

Kadirihane Şeyhi Efendi'ye tabi Hüseyin'e verilmiştir. Fî 4 M. sene 1259			
			Yekûn 1110 guruş

MÜTEFERRİ'AT

Eğrikapı haricinde Ashab-ı kirâmdan Hazret-i Kaab bin Ahbar Türbe-i şerîfi 30 guruş Türbedarı Abdülkadir'e verilmiştir. Fî 10 Muharrem sene 1259	Eğrikapı dahilinde ashâb-ı kirâmdan Abdûllah el-Hazeri Hazretlerinin türbe-i şerîfi 30 guruş Nureddin hangahında türbedar Mustafa Efendi'ye verilmiştir. Fî 4 Muharrem sene 1259	Seyyid Nizameddin Hazretlerinin dergâhı 30 guruş Koca Mustafa Paşa Sertarîki es-Seyyid Mehmed Emin Efendi'ye verilmiştir. Fî 4 M. sene 1259	Yenikapı Mevlevihane civarında Tarsusî Tekyesi 30 guruş Bu dahi
Kasımpaşa'da Büyükipiyalepaşa'da Sadiyye'den Cevher Zaviyesi Şeyhi Üveys Efendi 30 guruş Muma-ileyh şeyh İbiş Efendi fevt olmağla mahlûlünden tekke-i mezkur meşihati eş-Şeyh Ali Efendi tevcih olunmuştur, meblağ-ı mezbur muma-ileyh Şeyh Ali Efendi'ye verilmiştir. Fî 7 M. sene 1259	Mollagürani kurbunda Yüksekkaldırım civarında Sadiyye'den Fındızkade Zaviyesi 30 guruş Tekke-i mezbûre Şeyhi Osman Efendinin mahdûmu Ahmed'e verilmiştir. Fî 13 Muharrem sene 1259	Topkapı'da Filli Yusuf Zaviyesi 30 guruş Evkaf mühasebesi Kalemi ketebesinden Ali Rıza Efendi'ye verilmiştir. Fî 13 Muharrem sene 1259	Tarik-i Kadirî'den Karagümrük'de vâki Alime Hatun zaviyesi Şeyhi Süleyman Efendi'nin damadı İbrahim Efendi 30 guruş Evkaf-ı hümayun Sergi Odası mütehayyizânından Abdullah Efendi'ye verilmiştir.

Tarîk-i Kadîrî'den Tophane'de Sandıkbaşı'nda Şemseddin Benanî Zaviyesi 30 guruş Darıca (...) Şeyhi Efendi'ye tabi Hüseyin'e verilmiştir. Fî 4 Muharrem sene 1254	İdris Köşkü'nde Kaşgarî Abdullah Efendi Türbe- i şerîfî 30 guruş Türbedarı es-Seyyid Ahmed Efendi'ye verilmiştir. Fî 8 Muharrem sene 1259	Mütü Hamamı kurbunda tarik-i Kadiriden Şeyh Lebibâ Efendi Tekyesi 30 guruş Tekye-i mezbur şeyhi İbrahim Efendi'ye verilmiştir. Fî 7 Muharrem sene 1259	Kocamustafapaşa kurbunda Şeyh Mustafa Efendi 30 guruş Muma-ileyh Mustafa Efendi'ye verilmiştir. Fî 5 M. sene 59
Haseki kurbunda tarik-i Kadiri'den Şeyh Taha Tekyesi 30 guruş Şeyh-i muma-ileyh Taha Efendi'ye verilmiştir. 13 M. sene 1259	Karagümrük'de Ejder Efendi Dergahı 30 guruş Tekke-i mezbur şeyhinin süd karındaşı Ali'ye verilmiştir. Fî 8 M. sene 1259	Ağayokuşu'nda Şeyh Müştak Dergahı 30 guruş Altıncızade tekyesin'de sakin Derviş Mehmed'e verilmiştir. Fî 9 M. sene 1259	Tekke-i mezkur Şeyhi Abdülkadir Efendi'ye verilmiştir. Fî 4 M. sene 1259
Dolmabahçe'de Gümüşsuyu bâlâsında Şeyh Mustafa Efendi Tekyesi 30 guruş Tekke-i mezburda Nukeba Mustafa dede'ye verilmiştir. Fî 18 M sene 1259	Hocapaşa kurbunda Nakşi İsmail Efendi zaviyesi 30 guruş Mukataat Müdürü maiyyetinde müstahdem Eşref Efendi'ye verilmiştir. Fî 8 Muharrem sene 1259	Eski Ali Paşa'da Muber Hasan Efendi Türbesi karşısında kapı halifesi zaviyesi 30 guruş Tekke-i mezbur şeyhi Efendi'ye verilmiştir. 11 M sene 1259	Aksaray'da Kızıl Dede Efendi 30 guruş Ruznamçe maiyyetinde müstahdem Hacı Efendi'ye verilmiştir. Fî 16 Muharrem sene 1259
Kumrulu Mescid'de tarik-i halvetiyyeden Salı Tekyesi Şeyhi ahmed Şemseddin Efendi 30 guruş Maliye Hazinesinde (...) Abdi Efendi'ye verilmiştir. Fî 16 M sene 1259	Kasımpaşa'da Uzunyol'da İplikçi Fırının zâhrında Bedeviye Tekyesi Şeyhi Azizzade eş-Şeyh el- Hâc Mahmud Efendi 30 guruş Tekke/i mezburda Azizzade eş-Şeyh el- Hâc Mahmud Efendi'ye verilmiştir. Fî 12 M. sene 1259	Edirnekapısı dahilinde Çakır Ağa Tekyesi şeyhi es- Seyyid Eyüb Efendi 30 guruş Evkaf Muhasebesi ketebesinden Ali Rıza Efendiye verilmiştir. Fî 11 M sene 1259	Hocapaşa civarında Fatih merhumun Helvacıbaşı İskender Ağa türbesi 30 guruş Sergi Odacısı Mehmed Ağaya verilmiştir. Fî 24 M sene 1259
Mevlevihane kapısı dahilinde Simkeş mahallesinde Arpacı Mescidi derûnunda Sadiyye'den Şeyh el-Hâc Hasan Kudsi Efendi 20 guruş Tekke-i mezbur şeyhi el- Hâc Hasan Efendi'ye verilmiştir. Fî 4 M. sene 1259	Küçükustafapaşa'da Karasarıklı Şeyh İbrahim Efendi Tekyesi 20 guruş Tekke-i mezkûrda sâkin ali Dedeye verilmiştir. Fî 28 Muharrem sene 1259	Tarik-i mevleviyyeden İsmail Dede 20 guruş Masarîfât Sergi halifesi Esad Efendi'ye verilmiştir. Fî 11 M. sene 1259	Tarik-i mevleviyyeden ahmed Paşa Türbedarı ahmed Efendi 20 guruş Hacı Kayyum demekle şehir mûmâ-ileyh türbedar Ahmed Efendi'nin oğluna verilmiştir. Fî 18 M. sene 1259

Fatih civarında Said Çavuş Tekyesi 20 guruş Şeyh-i mûmâ-ileyhin halilesinin karındaşı Hadice Hanım'a verilmiştir. Fî 7 M. sene 1259	Tersane-i Amire'de Turabi Efendi Tekyesi 20 guruş Kadirihane Şeyhi Efendi'ye tabi Hüseyin'e verilmiştir. Fî 5 Muharrem sene 1259	Hasköy'de Abdüsselam Tekyesi 20 guruş Kadirhane Şeyhi Efendi'ye tabi Hüseyin'e verilmiştir. Fî 6 Muharrem sene 1259	Tarik-i Nakşdiyyeden Melek Hocaşade el- Hâc Mehmed Eşref Efendi 30 guruş Evkaf-ı hümayun Sergi Odasın'nda müstahdem Abdullah Efendi'ye verilmiştir. Fî 6 M. sene 1259
Tarik-i Nakşıyye fukarasından Derviş Mustafa Efendi 30 guruş Merkûma verilmiştir	Eba Eyyub Ensari hazretleri civarında Ebudderdar hazretleri türbedarı Mustafa Efendi 30 guruş Türbedar-ı muma-ileyh Mustafa Efendi'ye verilmiştir. Fî 8 M. sene 1259	Yenikapı Mevlevihane civarında Alemdar Mehmed Mahazi Türbedarı Şeyh Hafız Mehmed Efendi 30 guruş Koca Mustafa Paşa sertarîki Efendi'ye verilmiştir. Fî 4 M. sene 1259	Anadoluhisarı'nda Mahşi Sinan mahallesinde vaki Şeyh-i Rumi Efendi Tekyesi Şeyhi es- Seyyid el-Hâc ali Efendi 30 guruş Şeyh-i muma-ileyhe verilmiştir. Fî 26 Muharrem sene 1259
Hazret-i Halid civarında kain Vezir Tekyesi Şeyhi Hacı Ömer Efendi müridanından Reis Derviş Mustafa Efendi 30 guruş Başcabî(?) Said Efendi maiyyetinde (...)			
Yekûn 1040			
Ceman Yekûnât(?) 275 Aded 8180 guruş			

3.3. İmamın Vefatı Sonrası Yeni imam ve Hatiplik Ataması

3.3.1. Ekteki 3 Nolu Belgeye İstinaden

Mehmet Raşit Efendi tarafından Sultana yazılan belgede, Üsküdar'da bulunan cami imamı ve hatibi Ahmet Halife'nin vefat etmesi sonucu, camideki İmamlık ve Hatiplik vazifesinin oğlu Zekeriya Halife'ye verilmesine dair bilgiler yer almaktadır.

Lakin divanın incelemesi sonucunda Zekeriya Halife'nin imamlık kaydının olmaması anlaşılmış ve yalnızca hatiplik görevini yapabileceği Kanaat'ına varılmıştır.

Sadeleştirme:

Kulunuz şöyle arz eder ki

Üsküdar'a bağlı Kandıra nahiyesinde Özbek Divanı'nda bulunan Şeyh Muhyittin hazretlerinin yaptırdığı camide Allah rızası için günlük yarım akçe vazife ile imam ve hatip olan Ahmet Halife vefat edip yeri ve hizmeti boşta kaldığından hak sahiplerinden büyük oğlu Zekeriya Halife imam ve hatipliğe layık olduğundan zikir edilen görevin padişah beratıyla Zekeriya Halife'ye verilmesi hakkında emir efendimizindir.

5 Zilkade 1254

Osmanlı Devleti'nin kulu Kandıra kazası bilirkişisi Mehmet Raşit

Kaydı:

Başkanlık yok, Vakıflar Başkanlığı'na ilhak edilmiştir. (Dilekçe içinde imamlık kaydı yoktur)

Ruznamçe Defteri gereği Üsküdar'a bağlı Kandıra nahiyesinde Özbek Divanı'nda vakıflara ait Şeyh Muhyitten Efendi Camisi (Yapılan görevlendirme Darphane başkanı paşa hazretlerinin yazısıyla görev kağıdının verilmesine bağlıdır)

İbrahim oğlu Ahmet / Hatip / günlük yarım

Feyzullah oğlu İbrahim'den boşalan görevin eski beratı 20 Zilhicce 1216

Zikir edilen vakfiyeden almak üzere günlük yarım akçe vazife ile hatiplik görevi adı geçen İbrahim oğlu Ahmet üzerinde vakıflar muhasebesinde ruznamçe defterinde yazılı ve kayıtlıdır, emir ve ferman sultanımındır.

15 Rebiülevvel 1255

Gereği Divan'dan

İmamlık kaydı bulunmadığından yalnız hatiplik görevinin oğluna verilmesi hususu Darphane başkanı paşa hazretlerinin yazısına uygun olduğundan adı geçen kişiye verilmesi hakkında emir ve ferman sultanımındır.

Özet Yazı

Kulunuzun arzıdır

İşbu ilan ve kenar notlarından anlaşıldığı üzere Vakıflara ait Üsküdar'a bağlı Kandıra nahiyesinde Özbek Divanı'nda bulunan Şeyh Muhyittin Efendi camisinde günlük yarım akçe vazife ile imam ve hatip olan İbrahim oğlu Ahmet'in vefatına ve imamlık kaydının bulunmadığına binaen yalnız hatiplik görevinin büyük oğlu Zekeriya Halife'ye padişah beratıyla verilmesi hakkında emir ve ferman efendimizindir.

Darphane başkanı paşa hazretlerine gereğini yapması buyruldu.

26 Rebiülevvel 1255

3.4. Biriken Kira Ödemesi

3.4.1. Ekteki 4 Nolu Belgeye İstinaden

Bu belgede, İskender ağa camisinin imamı Ebubekir, 1252-1258 yılları arasında biriken 6 yıllık bir kiranın, gümrük gelirlerinden ödenmesine dair, Sultana yazdığı dilekçe yer almaktadır.

Sadeleştirme:

Durumu ve gereği masraflar muhasebesinden

Zıkr edilen kiranın 1254 senesi sonuna kadar verildiği kayıt olunup şerh verildi.

1255 senesi kirası olup eski hazine gelirlerinden verilen 6 kuruş

1256 senesi Muharrem başından 1258 senesi şubat sonuna kadar kirası olup maliye hazinesinden verilmesi gereken 18,5 kuruş

Durum yukarıda belirtildiği üzere olup zıkr edilen kira 1255 senesi Muharrem başından 1258 senesi şubat sonuna kadar 49 aylık olarak hesap olunduğunda bu miktara

ulaşıp bu şekilde zikr edilen meblağ 24,5 kuruşun açıklamada gösterildiği üzere verilmesi için suretinin yazılması gerekir ferman sultanımındır.

26 Safer 1259

Zikr edilen meblağ 24,5 kuruşun 6 kuruşu eski hazine gelirlerinden ve 18,5 kuruşu dahi maliye hazinesinden olmak üzere ve ay başında diğerleriyle birlikte sureti yazılmak üzere veznedarbaşı ağa tarafından verilmesi gerekir.

2 Rebiülevvel 1259

Devletlü yardımsever merhametlü efendim sultanım hazretleri sağ olsun

Bu kulunuzun dilekçesidir: Vakıflara bağlı Sultanahmet yakınlarında Mehmet Paşa yokuşunda bulunan Özbekler tekkesi bitişiğinde bulunan İskender Ağa mescidinin imamına şart olunan Cansız Hatun vakfı binalarından olup daha önce padişah emriyle tekkeye ilave olunan bir adet menzilin kirası olan elli kuruşun 1252 senesi sonuna kadar ticaret malları gümrüğü malından her sene alına geldiği tarafınızca bilindiğinden sizden dileğim şudur ki eski kaydı masraflar muhasebesinden çıkarıldıktan sonra 1253 senesinden 1258 senesi sonuna kadar altı senelik biriken kiranın zikr edilen gümrük malından verilmesi hususuna müsaade buyurmanızdır. Bu durumda ve her durumda emir ve ferman devletli yardımsever efendim sultanım hazretlerindir.

İskender Ağa mescidi imamı Ebubekir

3.5. Tekke Tamir ve Hasır Ücreti Masrafları

3.5.1 Ekteki 5 Nolu Belgeye İstinaden

Belgemizde, Üsküdar Sultantepeğinde bulunan Özbek tekkesinin yararsız hale gelmesiyle birlikte, gereken tamir masrafının 4400 kuruş olup ilaveten tekkeye gerekli olan 1100 kuruşluk hasır ücretinin Laleli vakfının masraf defterine yazılarak ödenmesi ve taahhütten hariç olarak harcanan 1800 kuruşun araştırma sonucunda Meclis-i Vala'da görülmüş ve Padişahın emriyle birlikte gereğinin yapılmasına karar verilmiştir.

Sadeleştirme:

Vakıflar Başkanlığı'ndan Meclis-i Vala'ya verilen resmi yazının içeriğinden anlaşıldığı üzere Üsküdar'da Sultantepeci'nde bulunan zbek Tekkesinin harap olmasından dolayı başkanlıktan verilen ruhsat gereği tamir masrafı olan dört bin dört yüz kuruş ile hasır creti olan bin yüz kuruşun Laleli vakfına masraf kayıt edilerek ödenmesi ve ruhsat ile taahhütten hariç olarak harcanmış olan bin sekiz yüz kuruşun dahi verilip verilmemesi görüşülerek zikr edilen tamirat başkanlık tarafından ruhsat alınarak yapıldığı ve karar içeriğine göre ruhsatın sınırını açan akçenin gerekli yerlere harcandığı yapılan keşiften anlaşılmış olduğundan hepsinin Laleli vakfına 1267 senesi kısmı için masraf kayıt olunması konusunun dahi başkanlığa havalesi Meclis-i Vala'da görüşülmüş olup konuyla ilgili padişah emri verilirse ona göre gereğinin yapılması hakkında emir ve ferman efendimizindir.

3 Cemaziyelahir 1268

[Mühürleri]

3.6. Tekke Tamir ve Hasır creti Masrafları İçin İkinici Dilekçe

3.6.1 Ekteki 6 Nolu Belgeye İstinaden

Yukarıdaki belgenin devamı olarak yazılmış bu resmi yazıda yine aynı şekilde zbek tekkesinin tamiratına ve hasır ücretine harcanan kuruşların Laleli vakfına masraf olarak kaydedilmesi istenmektedir.

Sadeleştirme:

şefkatli efendim hazretleri

Vakıflar Başkanı efendi hazretlerinin resmi yazısı ile beraber görüşleri alınmak üzere takdim edilen Meclis-i Vala mazbatası içeriğinden anlaşıldığı üzere Üsküdar'da Sultantepeci'nde bulunan zbek Tekkesinin tamiratına harcanan dört bin dört yüz kuruş ile hasır creti olan bin yüz ve ruhsatı açan bin sekiz yüz kuruşun hepsinin Laleli vakfının 1267 senesi kısmına masraf kayıt olunmak üzere verilmesi görüşülüp bu

durumda her ne şekilde padişah emri yazılırsa ona göre hareket olunacağını bildiren resmi yazı yazıldı efendim.

17 Cemaziyelahir 1268

Bu kulunuz şöyle arz eder ki

İşbu resmi yazıyla zikr olunan yazı ve mazbata padişahın görüşüne sunulmuş ve alınan izin gereği zikr edilen meblağın vakfın 1267 senesi kısmına masraf kayıt edilmek üzere verilmesi padişah emri gereğinden olduğundan yukarıda bahsedilen yazı ve mazbata yine başkanlığa iade kılınmıştır. Bu durumda emir ve ferman efendimizindir.

17 Cemaziyelahir 1268

3.7. Şeyhin Maaş Zammı

3.7.1 Ekteki 7 Nolu Belgeye İstinaden

Belgemiz Maliye bakanlığına yazılmış olup, Özbek dergâhı şeyhi olan Buharalı Hacı Mehmet Efendi'nin hali hazırki maaşıyla geçinememesine değinilip, Maaşına biraz daha zam yapılmasını derç etmektedir.

Sadeleştirme:

Maliye Bakanlığı'na

Mehmet Paşa yokuşunda bulunan Özbek dergahı şeyhi Buharalı Hacı Mehmet Efendi kendisine tahsis edilen maaşla dergahın işlerini görmekte zahmet ve zorluk çekmekte olduğundan zikr edilen maaşın yeterli bir dereceye çıkarılması için takdim ettiği dilekçe üzerine gereğinin yapılması hakkında.

25 Şaban 1273

3.8. Şeyh Ataması

3.8.1 Ekteki 8 Nolu Belgeye İstinaden

Bu belgede, Sultanahmet civarında bulunan Özbek dergâhı şeyhi Mehmet Efendi daha hayattayken, kız kardeşi Nadire Banu Hatun`u kendisinin küçük oğlu üzerine veli tayin etmişti. Aynı zamanda da dergâhın idaresini de Müslümanların huzurunda, kendi ölümünden sonra oğluna bırakılmasını vasiyet etmişti. Fakat merhum öldükten sonra, karısı Vasile hatun Alaca mescit mahallesinde bulunan dergâh vekili olan ve adının iyi anılmadığı Süleyman Hoca ile evlenmiş ve Süleyman hocayı bu dergâha şeyh tayin etmek istemiştir. Vesile hatun kimseye yemek vermemiş ve artık ayinleri de durdurmuştu. Oğlunun da tüm haklarını elinden almasıyla birlikte, Nadire Banu hatun Dergâha işini bilen ve adaleti sağlayabilecek bir şeyh ataması için başkanlıktan ricada bulunmuştur.

Sadeleştirme:

Bu kulunuz şöyle arz eder ki

Sultanahmet civarında Mehmet Paşa yokuşunda Özbek Dergâhı postnişini merhum Şeyh Mehmet Efendi hayatta iken Buhara'dan buraya çağırdığı kız kardeşi Nadire Banu Hatun'u küçük oğlu Abdullah Baka Efendi üzerine vasi ve veli dergâhın iç ve dış idaresine dahi kendisinin ölümünden sonra bakmak üzere Müslümanlar huzurunda tayin etmişti. Merhum Şeyh Mehmet Efendi'nin ölümünden birkaç gün sonra eşi olan Vasile Hatun geçmiş meçhul olan ve her yerde lekeli olan Süleyman Hoca isimli şahıs ile ittifak ederek evlenmiş ve yetim çocuğun mallarını ve tekkenin gelirlerini üzerlerine geçirerek kimseye yemek vermemiş ve tarikat ayini yapmamışlardır. Nadire Banu Hatun yetimin akçesini koruma gayreti içinde olduğundan Vasile Hatun oğluyla birlikte bunu dergâhtan çıplak ve bir akçeye ve bir ekmek parasına muhtaç şekilde kovup uzaklaştırmıştır. Halbuki Süleyman Hoca Üsküdar'da Alaca mescit mahallesinde bulunan dergâhın şeyh vekili olup, asilzade ve hanedanlıkta hak sahibi iken böyle bir işe cesaret

etmesinden dolayı başkanlığınızdan ricamız şudur ki: Özbek Dergahına işini bilen bir adamın vekil tayin edilerek Nadire Banu Hatun'un küçük çocuğa vasi ve veli tayin edilmesi ve küçük çocuğun mal ve parasının korunması hakkında gerekenin yapılmasıdır. Emir ve ferman efendimizindir.

19 Zilhicce 1278

[Mühürler]

3.9. Şeyh İhracı ve Yeni Atama

3.9.1 Ekteki 9 Nolu Belgeye İstinaden

Bu belgede aynı Özbek tekkesinin devamı olup, buradan anladığımız ise Hoca Süleyman efendinin vekil tayin edilmiş olması lakin Şeyhülislamlık makamı tarafından, Tekke dervişleri ve Merhumun kız kardeşinin dilekçeleri üzerine, Hoca Süleyman efendinin vekillikten ihraç edildiğini ve yerine bir başkasının tayin edileceğini öğreniyoruz.

Sadeleştirme:

Şeyhülislamlık yüksek makamına

Sultanahmet civarında Mehmet Paşa yokuşunda bulunan Özbek tekkesi şeyhi merhum Mehmet Efendi'nin vekili Hoca Süleyman Efendi'nin ihraç edilerek yerine bir başkasının tayini ve diğer bazı işler için merhumun kardeşi ile tekke dervişleri tarafından verilen dilekçe görüşleriniz alınmak üzere tarafınıza gönderilmiş olup bu durumda emir ve ferman efendimizindir.

4 Muharrem 1279

3.10. Şeyh Atamasının İncelenmeye Sunulması

3.10.1 Ekteki 10 Nolu Belgeye İstinaden

Merhum Mehmet Efendi'nin şeyh olduğu tekke konusunun daha da genişlendiğini ve Vakıflar Genel başkanlığının duruma el koyarak, verilen tüm belgelerle birlikte tarafların sözlü ifadelerine de başvurularak gereğinin yapılması hakkında ferman verilmiştir.

Sadeleştirme:

Vakıflar Genel Başkanlığına

Sultanahmet civarında Mehmet Paşa yokuşunda bulunan Özbek Tekkesi şeyhi merhum Mehmet Efendi'nin vekili olan Süleyman Efendi'nin ihraç edilerek yerine bir başkasının tayini hakkında kızı ile dervişler tarafından verilen dilekçe üzerine şeyhülislamlık makamı ile haberleşmeyi içeren belge, adı geçen kişinin vekili tarafından verilen evrak ile beraber görüşleriniz alınmak üzere gönderilmiş ve tarafların sözlü ifadeleri ve tebliğlerine göre zikr edilen durum incelemeye muhtaç olduğundan gereğinin yapılması hakkında ferman.

20 Muharrem 1279

3.11. Tekkedeki Bıçaklı Saldırı

3.11.1 Ekteki 11 Nolu Belgeye İstinaden

Belgede, Buharahlara ait Özbek tekkesinde misafir olarak karalan Buharalı İshak'ın bıçaklı saldırı gerçekleştirdiğini ve şeyhten para istemesi üzerine reddi cevabını alınca da Şeyh dahil birkaç dervişi de yaraladığını sonrasında tutuklanarak sorguya alındığını görebiliyoruz. Yaralılardan Abdullah isimli dervişin yarasının ağır olduğunu ve hastaneye yatırıldığını, diğerlerinin ise zaptiye doktorlarından olan Corci Efendi tarafından muayene edildiğini öğreniyoruz.

Sadeleştirme:

Zaptiye Başkanlığı

Kadırga'da Mehmet Paşa camisi yakınlarında Buharalılara ait Özbekler tekkesinde misafir olarak kalmakta olan Buharalı İshak dün gece saat yedi sularında elinde bıçak olduğu halde tekkenin şeyhi Alim Efendi'nin odasına girip para talep etmiş ve hayır cevabı alması üzerine şeyhi hayalarının altından ve şeyhin feryadına yetişen Derviş Abdullah'ı karnı ve omuzu başından ve yine dervişlerden Abdülkadir'i yüzünün birkaç yerinden ve Abdülhamid'i elinden ve Hüseyin'i karnından yaralamıştır. Bu sırada karakola haber vermek için kendini sokağa atan Abdülkadir'i bıçakla takip etmiş ve Kadırga nizamiye karakolu önüne geldiğinde tutuklanarak elindeki bıçak alınmıştır. Abdullah'ın yarası fazla olduğundan hapishanenin hastanesine yatırılmış ve şeyh dahi tekkesinde zaptiye doktorlarından Corci Efendi tarafından tedavi ettirilmiş ve yaralayan kişinin sorgusuna başlandığı bildirilmiştir. Bu durumda emir ve ferman efendimizindir.

7 Haziran 1308

Zaptiye Başkanı (imza)

3.12. Padişahın Tekkeye Eklemeleri

3.12.1 Ekteki 12 Nolu Belgeye İstinaden

Belgede, Sultantepeinde bulunan Özbek dergahına Padişah tarafından bazı eklemeler yapıldığını, o cümleden dergâha, günlük 18 çift fodula (bir çeşit kolay yenebilen ekmek), iki kıyye et (kıyye bir ölçü birimi olup günümüzde 1282 gram karşılığıdır), aylık otuz kıyye sade yağ, 4 çeki odun (çeki 250 kg ölçülmesi zor olan birimler için kullanılırdı), senelik 2500 kıyye kömür ile sebze ve diğer masrafla için de aylık 350 kuruş eklenmiş olup gereğinin yapılması anlatılmıştır.

Sadeleştirme:

Başbakanlık

Yazı Kalemi

Tarih: 31 Ağustos 1314

Vakıflar Genel Başkanlığına

Üsküdar'da Sultantepeci'nde bulunan Özbek dergahının şu anki tahsisatına günlük on sekiz çift fodula ile iki kıyye et ve aylık otuz kıyye sade yağ ile dört çeki odun ve senelik iki bin beş yüz kıyye kömür ile sebze ve diğeri masraflar için de aylık üç yüz elli kuruşun eklenip verilmesi padişah emri gereğı olup, durum, Mabeyn-i Hümayun başkatipliğine de belge ile bildirilmiş olduğundan emir ve ferman gereğı gereğinin yapılmasına gayret edilmesi hakkında.

3.13. Şeyh Ataması

3.13.1 Ekteki 13 Nolu Belgeye İstinaden

Beylerbeyinde bulunan Özbek tekkesi şeyhi Abdullah Efendi'nin vefat etmesi sonucunda ve ilaveten evladı olmadığı için şeyhlik görevinin boşta kalması üzerine, Bedeviye tarikatı şeyhlerinden olan Şeyh Ahmet Efendi'nin bu göreve layık olduğu Kanaat'ına varıldığını ve durumun değerlendirilmesi için emir beklendiğı bizlere aşikardır.

Sadeleştirme:

Vakıflar Başkanlığına

Beylerbeyi'nde Havuzbaşı'nda bulunan Özbekler tekkesinin şeyhi olan Abdullah Efendi'nin evladı olmadan vefatıyla boşta kalan şeyhlik görevinin maaş ve tayinatıyla kendisine verilmesini isteyen Bedevi'ye tarikatı şeyhlerinden Şeyh Ahmet Efendi'nin takdim ettiğı belge görüşleriniz alınmak üzere ek olarak gönderilmiş ve adı geçen kişinin

göreve layık olduğu haber verildiğinden onayınıza sunulmuştur. Bu durumda emir efendimindir.

8 Cemaziyelahir 1345



Tablo 1. Tarikatlerin İstanbuldaki Tekkeleri ve Yerleşkeleri

Nakşibendiyye Tekkeleri	Kadiriyye Tekkeleri	Sadiyye Tekkeleri	Celvetiyye Tekkeleri
1 — Emir Buhari Tekkesi (Edirnekapı)	1 — Büyükiyalepaşa Tekkesi (Kasımpaşa Piyale Camii içinde)	1 — Çakırağa Tekkesi (Edirnekapısı Çakırağa Mahallesinde)	1 — Atpazan Osman Tekkesi (Üsküdar Hayrettinçavuş Mah.)
2 — Öksüzcebaba Tekkesi (Kocamustafapaşa civarı)	2 — Fevzi paşa Tekkesi (Eyüp – Bülbülderesi)	2 — Caferpaşa Tekkesi (Eyüpte Kızılmescit)	2 — Seyid Haşimbaba Tekkesi (Üsküdar İnadiye Mahallesinde)
3 — Ebusait Hadri Tekkesi (Edirnekapı Kariye Camii yanı)	3 — Paşmak Şerif Tekkesi (Haseki Camii yanı)	3 — İsa Efendi Tekkesi (Halicılar Köşkü yanı)	3 — Devatizade Tekkesi (Üsküdar Şeyh Camii civarında)
4 — Özbekler Tekkesi (Sultanahmet – Mehmetpaşa Yokuşu)	4 — Turabî Tekkesi (Kasımpaşa Tersane yanı)	4 — Gani Efendi Tekkesi (Üsküdar'da Tabutçular içinde)	4 — Küçükayasofya Tekkesi (Küçükayasofya Camii içinde)
5 — Özbek Tekkesi (Üsküdar Bülbülderesi)	5 — Hekimoğlu Alipaşa Tekkesi (Hekimoğlu Alipaşa Camii)	5 — Kantarî Baba Tekkesi (Gümüşsüyü semtinde)	5 — Mahmut Tekkesi (Üsküdar'da, Gülfemhatun mahallesinde)
6 — Balıkçı Tekkesi (Silivrikapısı Balıkçısı)	6 — Hakî Efendi Tekkesi (Eyüp Sultan)	6 — Hamidiye Tekkesi (Kadıköy Kuşdilinde)	6 — Acıbadem Tekkesi (Üsküdar'da Selâmsız Caddesinde)
7 — Çolak Hasan Efendi Tekkesi (Eyüp'te İdris Köşkü yanı)	7 — Haffaf Hüseyin Efendi Tekkesi (Emirgân)	7 — Sancaktar Hayrettin Tekkesi (Davudpaşa İskelesinde)	7 — Atpazan Şeyh Tekkesi (Fatih Atpazarı semtinde)
8 — Feyzullah Efendi Tekkesi (Halicılar Köşkü)	8 — Resmî Efendi Tekkesi (Edirnekapı)	8 — Seyfettin Efendi Tekkesi (Üsküdar'da Çavuşderesinde)	8 — Şeyh Selâmi Tekkesi (Üsküdar'da Takkekapısı mahallesinde)
9 — Feyziye Tekkesi (Kocamustafapaşa)	9 — Molla Çelebi Tekkesi (Eyüp Sultan)	9 — Çiğirimdede Tekkesi (Kasımpaşa'da)	9 — Alâettin Efendi Tekkesi (Sofular'da)
10 — Mesneviyhane Tekkesi (Çarşamba semti)	10 — Şeyh Mehmet Efendi Tekkesi (Bebekte Kayalar Mahallesi)	10 — Raşit Efendi Tekkesi (Şehremininde İnadiye Fınnı yanında)	10 — Bacılar Tekkesi (Üsküdar'da Aziz Hüdayi civarında)
11 — Mercimek Tekkesi (Langa civarı)	11 — Mısırlı İbrahim Tekkesi (Sultanahmet – Güngörmez Mah.)	11 — Kovacı Dede Tekkesi (Koska'da Hasanpaşa Karakolu civarı)	11 — Iskenderbaba Tekkesi (Üsküdar'da Ağahamamı yanında)
12 — Şeyh Murad Tekkesi (Eyüp Nişanca)	12 — Horhor Tekkesi (Aksaray Horhor Mahallesi)	12 — Fındıkzade Tekkesi (Yüksekkaldırım Kalender Mahallesinde)	12 — Çakırdede Tekkesi (Dolmabahçe'de)
13 — Mustafa Dede Tekkesi (Büyükkaraman semti)	13 — Fatih Tekkesi (Fatih Camii civarında)	13 — Ejder Tekkesi (Karagümrük'te)	13 — Şeyh Selâmi Efendi Tekkesi (Üsküdar Büyükçamlıcada)
14 — Osman Tekkesi (Eğrikapı)	14 — Yavedud Tekkesi (Eyüp Yavedud Camii yanında)	14 — Şeyh Cevher Tekkesi (Okmeydanında)	14 — Şeyh Fenaî Ali Tekkesi (Üsküdar'da Pazarbaşı mahallesinde)
15 — Zebni Şerif Tekkesi (Taşkasap)	15 — Avnîzade Tekkesi (Üsküdar Divitçiler Mahallesi)	15 — Hasan Kudsi Tekkesi (Mevlevihane kapısında)	15 — Keşfi Osman Tekkesi (Şehzadebaşı Vezneciler'de)

16 — Şeyh Selâmi Efendi Tekkesi (Eyüp'te Baba Haydar Mah.)	16 — Gavsizade Tekkesi (Mevlevihane Kapısında)	16 — Halil Hamit Paşa Tekkesi (Davudpaşa İskelesinde)	16 — Tombul Hacı Mehmet Tekkesi (Üsküdar)
17 — Şeyh Sait Efendi Tekkesi (Fındıklıda Dereiçi Mahallesi)	17 — Kolancı Şeyh Emin Tekkesi (Otakçılarda Çayırbaşı Mah.)	17 — Şeyh Fethi Tekkesi (Üsküdar Ahmediye Mahallesinde)	17 — Sarmaşık Tekkesi (Edirnekapi içinde)
18 — Sarıbaba Tekkesi (Sarıyer Hamam sokağı)	18 — Mehmet Haffaf Tekkesi (Küçükhamam Balcı Yokuşu)	18 — Hasirizade Tekkesi (Sütlücede)	18 — Ayşe Sultan Tekkesi (Üsküdar'da Mirahör Mahallesinde)
19 — Kırpaşı Tekkesi (Eyüp'te Dökmeciler Mahallesi)	19 — Nişancı Tekkesi (Fatih Camii içinde)	19 — Etyemez Tekkesi (Etyemez Mahallesinde)	19 — Mihrimah Sultan Tekkesi (Üsküdar'da Mihrimah Camii'nde)
20 — Şeyh Kâmil Efendi Tekkesi (Edirnekapi Sarmaşık Mah.)	20 — Hindiler Tekkesi (Üsküdar Selâmsız Caddesi)	20 — Taşhburun Tekkesi (Eyüp Taşlıburun Mahallesinde)	20 — Burgulu Tekkesi (Üsküdar'da Burgulu Mahallesi)
21 — Murad Molla Tekkesi (Çarşamba semti)	21 — Yarımca Baba Tekkesi (Üsküdar Paşalimanı)	21 — Abid Çelebi Tekkesi (Kadıçesmesinde)	21 — Hüdayi Aziz Mahmut Tekkesi (Üsküdar'da)
22 — İdris Köşkü Tekkesi (Eyupta İdris Köşkü Mahallesi)	22 — Oğlan Şeyh Tekkesi (Aksaray Karakolu yanı)	22 — Kara Mehmet Paşa Tekkesi (Aksaray'da)	22 — Akşemsettin Tekkesi (Zeyrek'te)
23 — Neccarzade Tekkesi (Beşiktaş Camii yanı)	23 — Erdek Baba Tekkesi (Davudpaşa Mahallesi)	23 — Balçık Tekkesi (Eyüp Defterdar semtinde)	23 — Bandırmalızade Tekkesi (Üsküdar İnadiye mahallesinde)
24 — Salmatomruk Tekkesi (Salmatomruk semti)	24 — Haydar Dede Tekkesi (Saraçhanebaşı)	24 — Yağcızade Tekkesi (Üsküdar'da)	24 — Deva ti Mustafa Tekkesi (Üsküdar Şeyhcamii içinde)
25 — Şeyh Sinan Tekkesi (Aşıkpaşa semti)	25 — Halim Gülüm Dede Tekkesi (Üsküdar)	25 — Kırpaşı Mustafa Tekkesi (Eyüp'te)	25 — Selâmi Ali Tekkesi (Üsküdar Acıbademde)
26 — Ahmet Buharî Tekkesi (Unkapanı)	26 — Abdüsselâm Tekkesi (Halıcıoğlu)	26 — Dürzi Şeyh AH Tekkesi (Ortakçılarda)	26 — Sertarikzade Tekkesi (Fatih Kumrulumescit yanında)
27 — Emir Buharî Tekkesi (Eğrikapi, Toklu İbrahim Dede Mah.)	27 — Gaygusuz Baba Tekkesi (Ayasofya – Toprak sokağı)	27 — Arap Hasan Tekkesi (Mevlevihane kapısında)	27 — İbrahim Efendi Tekkesi (Bulgurlu Kızılmescit mahallesinde)
28 — Özbekler Tekkesi (Üsküdar, Sultantepe)	28 — Kürkçüoğlu Tekkesi (Silivrikapi)	28 — Abdülbaki Tekkesi (Kadıköyünde)	28 — Akarca Tekkesi (Tophane Akarca mahallesinde)
29 — Akbaba Tekkesi (Beykozda Akbaba Mahallesi)	29 — Kürkçü Tekkesi (Lâlezarda – Aşmalı sokak)	29 — Bedrettinzadeler Tekkesi (Samatya'da)	29 — Fenayı Tekkesi (Üsküdar Alacaminare semtinde)
30 — Baba Haydar Tekkesi (Eyupta Babahaydar Mahallesi)	30 — Vanî Ahmet Efendi Tekkesi (Lalezar)	30 — Kapağası İsmail Ağa Tekkesi (Üsküdar Ağahamamı yanı)	30 — Karabaş Ali Tekkesi (Eski Valde Camiinde)
31 — Bademli Tekkesi (Sütlüce)	31 — Peyk Dede Tekkesi (Mevlevihanekapi – Karabaş Mahallesi)	31 — Şeyh Cevher Tekkesi (Okmeydanı'nda)	31 — Sarmaşık Tekkesi (Edirnekapi'da)
32 — Beşan Baba Tekkesi (Yedikulede Kazlıçeşme)	32 — Cenezade Ziyaettin Tekkesi (Eskialipaşa – Yedi Emirler Mah.)	32 — Kelâmı Tekkesi I Yayla çarşısında)	
33 — Hıfzı Efendi Tekkesi (Unkapanı)	33 — Taşçı Tekkesi (Davudpaşa iskelesi)	33 — Şeyh Emin Tekkesi (Yaşmakçı çayırında)	

34 — Hacı Beşir Ağa Tekkesi (Babıali civarı)	34 — Fıstıklı Tekkesi (Hasköyde Fıstıklı Mahallesi)	34 — Sultan Osman Tekkesi (Sıraselviler'de)	
35 — Hüsrev Paşa Tekkesi (Eyupta Bostan iskelesi)	35 — Nazmizade Tekkesi (Şehremininde Baruthane Yokuşu)		
36 — Hakiki Osman Efendi Tekkesi (Eğrikapı)	36 — Kadiriye Tekkesi (Tophane)		
37 — Derunî Mehmet Efendi Tekkesi (Vezneciler)	37 — Kartal Baba Tekkesi (Üsküdar Nuhkuyusu)		
38 — Selimiye Tekkesi (Üsküdar Selimiye Mahallesi)	38 — Kelâmî Tekkesi (Mevlevihanekapısı)		
39 — Şeyh Selim Efendi Tekkesi (Üsküdar Çınar Mahallesi)	39 — Şeyh Hulusi Efendi Tekkesi (Soğukçeşme)		
40 — Seyidbaba Tekkesi (Haseki Mahallesi)	40 — Hamdi Efendi Tekkesi (Sinanpaşa)		
41 — Şahkulu Sultan Tekkesi (Merdivenköyü)	41 — Remli Tekkesi (Şehremininde)		
42 — Şehitler Tekkesi (Rumelihisarı)	42 — Doğramacı Tekkesi (Kasımpaşa – Zindanarkası)		
43 — Şeyh Sadık Efendi Tekkesi (Üsküdar Pazarbaşı Mahallesi)	43 — Ali Baba Tekkesi (Fındıklıda)		
44 — Safveti Paşa Tekkesi (Hocapaşa Mahallesi)	44 — Kabakulak Tekkesi (Karagümrük)		
45 — Tahirağa Tekkesi (Aşıkpaşa Yenihamam civarı)	45 — Kuledibi Ahmet Efendi Tekkesi (Mevlevihanekapısı)		
46 — Tahir Baba Tekkesi (Büyükçamlıca)	46 — Mübir Hasan Efendi Tekkesi (Kasımpaşa, Piyale Mahallesi)		
47 — Şeyh Ali Efendi Tekkesi (Eyupta Oluklubayırı)	47 — Nebati Tekkesi (Tophane)		
48 — Afife Hatun Tekkesi (Eyupta Kızılmesit Mahallesinde)	48 — Yahya Kethüda Tekkesi (Kasımpaşa Yahya Kethüda Mah.)		
49 — Şeyh Ataullah Efendi Tekkesi (Kanlıca)	49 — Özbekler Tekkesi (Beylerbeyi – Havuzbaşı)		
50 — Kalenderhane Tekkesi (Üsküdar Çinili Camii yanı)	50 — Hacıilyas Tekkesi (Eğrikapı)		
51 — Kalenderhane Tekkesi (Eyüp Camii civarı)	51 — Dülgeroğlu Tekkesi (Hafafhane yanı)		

52 — Kırkağacı Tekkesi (Aksaray)	52 — Serbölük Ahmet Efendi Tekkesi (Üsküdar'da Divitciler Mah.)		
53 — Karaağaç Tekkesi (Karaağaç Mahallesi)	53 — Şeyh Şemsettin Tekkesi (Yenibahçe)		
54 — Karyağdı Tekkesi (Eyupta Karyağdı Mahallesi)	54 — Şeyh Taha Tekkesi (Hasköy)		
55 — Kaşgarî Tekkesi (Eyupta Karyağdı Mahallesi)	55 — Karabaş Tekkesi (Tophane)		
56 — Paşa Tekkesi (Otakçılar)	56 — Emirefendi Tekkesi (Kasımpaşa – Kulaksız Mahallesi)		
57 — Şeyh Sait Efendi Tekkesi (Fındıklı)	57 — Biberiye Tekkesi (Haseki Mahallesi)		
58 — Eski Ali Paşa Tekkesi (Eskialipaşa)	58 — Cedit Hacıdede Tekkesi (Üsküdar)		
59 — Nalbant Mehmet Efendi Tekkesi (Rumelihisarı)	59 — Şeyh Halil Efendi Tekkesi (Altımermer)		
60 — Nazif Dede Tekkesi (Anadoluhisarı)	60 — Şeyh Ömer Efendi Tekkesi (Eğrikapı – Hacıilyas Mahallesi)		
61 — Valde Sultan Tekkesi (Edirnekapı dışı)	61 — Kadiri Tekkesi (Cağalazade Sarayı arsası)		
62 — Vezir İzzet Mehmet Paşa Tekkesi (Eyüp Sultan)	62 — İsmail Rumî Tekkesi (Tophane)		
63 — Samanizade Tekkesi (Otlakçı Yokuşu)	63 — Kartal Ahmet Efendi Tekkesi (Üsküdar'da – Pazarbaşı mah.)		
64 — Yahya Efendi Tekkesi (Beşiktaş)	64 — Mahmut Efendi Tekkesi (Eyüp – Debağhane)		
65 — Yuşa Tekkesi (Beykozda Yuşa Mahallesi)	65 — Yanık Tekkesi (Kasımpaşa- Ferhatağa mahallesi)		
66 — Yakupzade Tekkesi (Yayla civarı)	66- Ayni Ali Baba tekkesi (Kasımpaşa)		
67 — Şehislâm Tekkesi (Eyüp)			
68 — Osman Efendi Tekkesi (Üsküdar İnadiye Mahallesi)			
69 — Hindiler Tekkesi (Aksaray Horhor Mahallesi)			

70 — Selâmi Efendi Tekkesi (Eyüp Babahaydar Mahallesi)			
71 — Selim Baba Tekkesi (Çınar Mahallesi)			
72 — Nuri Efendi Tekkesi (Taşkasap)			
73 — Vanî Ahmet Efendi Tekkesi (Lalezar Mahallesi)			
74 — Rakım Efendi Tekkesi (Zincirlikuyu Mahallesi)			
75 — Erdek Tekkesi (Davutpaşa Mahallesi)			
76 — Canfeda Tekkesi (Kabataş)			
77 — Hülkerzade Tekkesi (Beşiktaş)			
78 — Nakşibendi Tekkesi (Kurşunlumahzen semti)			
79 — Kariler Tekkesi (Idrisköşkü Mahallesi)			
80 — Keşfi Efendi Tekkesi (Kefeli camii semti)			
81 — Salih Efendi Tekkesi (Drağman semtinde)			
82 — Çakırdere Tekkesi (Dolmabahçe Karabali Mahallesi)			
83 — Beşikçizade Tekkesi (Bekirpaşa Camii civarı)			
84 — Taşlıburun Tekkesi (Eyupta)			
85 — Oluklubayır Tekkesi (Eyupta)			
86 — Sadık Efendi Tekkesi (Üsküdar Alacaminare semtinde)			
87 — Mudanyahzade Tekkesi (Babühümayun civarında)			
88 — Ağaçeyh Tekkesi (Cebehane semtinde)			
89 — Seyid Baba Tekkesi (Hasekide)			
90 — Ata Efendi Tekkesi (Anadoluhisânnda)			
91 — Tevfikzade İbrahim Efendi Tekkesi (Üsküdar Ahtyalı semti)			
92 — Mehmet Ataullah Tekkesi (Kanlıcada)			

93 — Seyidbey Tekkesi (Yüksekkaldırın)			
94 — Yakupzade Tekkesi (Yayla semtinde)			
95 — İgvanlar Tekkesi (Üsküdar Çinili Camii yanında)			

Kaynak : ŞAPOLYO, Enver Behnan. *Mezhepler ve tarikatlar tarihi*. Türkiye Yayınevi, 1964, s.

SONUÇ

Çalışmamızda elde edilen verilerden hareketle söylemek mümkündür ki tekkeler Osmanlı dönemi İstanbul'unda mimari, kültürel, dini varlık olarak değil konum ve mekânsal bağlamda da şehre nüfuz etmişlerdir. Tekkeler sundukları imkânlar, verdikleri eğitimler ve halkla iç içe oluşları ile şehri toplumsal yönden değiştirip-dönüştürmüşlerdir. Tekkelerin yerleştikleri yerlerde ekim, dikim, işleri ile meşgul olması, çevrelerini yerleşmeye uygun hale getirmeleri, insanların uğradığı işlek yerler olması civarlarının yeni yerleşimlerin oluşmasına yol açmış, mekânsal olarak da değişime yol açarak mahalleler oluşturmuşlardır. Mahalle tekke vesilesi ile oluşmuş veya genişlemiş olmasının yanında, sokaklar tekkelerin avlularından geçerek bu yapı topluluklarını adeta kuşatmış gibidir. Tekke listelerinden edinilen bilgilere göre gayrimüslim tabakaların da tekkelerin etkisini hissettiği söylenebilir. Öncelikle bazı tekkelerin ya Balat, Tatavla gibi çoğunluğu gayrimüslim olan mahallelerde tesis edildiği hatırlanmalıdır.

Fiziksel varlıkları büyük oranda ortadan kalkmış olsa da tekkeler, temsil ettikleri dünya görüşünün gelenek ve ahlakımızda var olan izleri, tarihi meskenlerimize, şehirlerimizin yapısına ve mimarisine yansımış nitelikleri ile araştırmamıza daha da değer katmıştır. Bu izlerin var oldukları dönemdeki kuvvetli ve çok yönlü tesirlerini bulmak ve anlamak, Osmanlı toplumunu ve o toplumun inşa ettiği, yaşadığı ve yaşattığı şehirleri de anlamak bakımından önemli ve gereklidir. Tekkelerin şehirdeki işlevlerini çözümlemek Osmanlı şehirlerini yeniden ve eksiksiz anlamak demektir. Tekkelerin Osmanlıda adeta bir sanat merkezi rolünü oynadığını söyleyebiliriz. İnsanları kötü yoldan arındıran ve doğruya taraf olmalarını sağlayan tekkeler, yalnızca dini taraftan değilde ekonomik, siyasal ve kültürel yönlerden de tarihimizdeki rolü gözle görülebilir bir paya sahip olmuştur.

Sonuç olarak Osmanlı devletinin kuruluşunda oluşan tekkedeki birlik ve beraberliğin de konuyla ilgili olduğunu söyleyebiliriz. Devlet bu birlik ve beraberlik doğrultusunda tekkeleri iyileştirmeye ve korumaya çalışmıştır. Tasavvuf da devletin yanında durarak faaliyetlerine devam etmiştir. Ancak kişisel tercihlerden kaynaklanan ve büyük tartışmalara yol açan olumsuz ve üzücü vakalar da olmuştur. Konunun büyüklüğü ve önemini ele alarak söyleyebiliriz ki, İstanbul'daki Osmanlı tekkelerinin ayrıntılı bir şekilde tespit edilmesi için arşiv belgelerine dayalı daha fazla araştırmaya ihtiyaç olduğu ve konunun daha geniş bir şekilde araştırma gerektirdiği sonucuna varmaktayız.

KAYNAKÇA

Akbıyık, Hayrunnisa, A.:	Timurluların Bilim ve Sanata Yaklaşımı ve Bazı Son Dönem Sanatkarları , Bilig Yayınları, İstanbul 2004
Algar, Hamid:	Nakşibendilik , İnsan Yayınları, İstanbul 2012
Altıntaş, Hayrani:	Tasavvuf Tarihi , Akçağ Yayınları, Ankara 2018.
Aybudak, Utku:	Nakşibendiliğin Politik Evrimi Ve İskender Paşa Cemaati , (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2014
Barkan, Ömer Lütfi:	“İstila devirlerinin kolonizatör Türk dervişleri ve zaviyeler“, İnsan ve İnsan Dergisi , c.2, sy.5, 2015, ss. 5-37.
Başkan, Ömer:	“Halkı İrşâd Çabasının Tefsire Yansımış Biçimi: Bursevî’nin Rûhu’l-Beyân’ı ve Tefsir Yöntemine Dair Bir Değerlendirme”, Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi , VIII, Sayı: 3, İstanbul 2008, ss. 98-144.
Bektas, Cengiz:	“Özbekler Tekkesi”, Tarih ve Toplum , c.2, İstanbul 1984, ss. 8.
Bilgin, Azmi:	“Tekke Edebiyatı”, TDV Yayınları , İstanbul 2011, ss 381-384.
Bozkurt, Nebi:	“Müderris”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi 31 , Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2006, ss 467-668.
Cami, Abdurrahman:	Nefehâtü’l-üns min hazarâti’l-Kuds , (tercümesi Lami’î Çelebi), Marifet Yayınları, İstanbul 1993.

Celal, Musahipzade:	Eski İstanbul Yasayısı , Türkiye yayın evi, İstanbul 1946.
Çilem, Erdem:	Yukarı Fırat Havzasında Kadiriliğin Tarihsel Gelişimi (1797-1973) , (Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 2019.
Demirci, Mehmet:	“Bir Eğitim Aracı Olarak Mevlevi Çilesi”. Marife Dergisi , İstanbul 2007, ss 105-122.
Develoglu, Ferit:	Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat , Ankara 1999
Dilaver, Gürer:	Abdülkadir Geylani; Hayatı, Eserleri, Görüşleri , İnsan Yayınları 8. Baskı, İstanbul 2016.
Eraydın, Selçuk:	Tasavvuf ve Tarikatlar , Marifet Yayınları, İstanbul 1981.
Eryılmaz, F. Sinem:	The Özbek Tekke of Sultantepe, (Basılmamış kitap), İstanbul 1994
Gölpınarlı, Abdülbaki:	Türkiye’de Mezhepler ve Tarikatlar , İnkılap Kitabevi, İstanbul 1982.
Gölpınarlı, Abdülbaki:	100 Soruda Tasavvuf , Gerçek Yayınevi, İstanbul 1985.
Gündüz, İrfan:	Osmanlılarda Tekke-Devlet Münasebetleri , Seha Neşriyat, Ankara 1989.
Güzel, Abdurrahman:	Kaygusuz Abdal'ın Mensur Eserleri , Yeni Zamanlar Sahaf, Ankara 1983.
İbn Haldun:	Tasavvufun Mahiyeti , (Türçüme: Süleyman Uludağ), Dergâh Yayınları, İstanbul 1984

İmam-ı Rabbani:	Mektubat Tercemesi , Hakikat Kitabevi Yayınları, İstanbul 2008.
İmamoglu, Osman:	Osmanlı Kültüründe Spor Kulübü Prototipi olarak Spor Tekkeleri. <i>Uluslararası Bilim Kültür ve Spor Kongresi</i> , Makedonia 2015
İnançer, Ömer.Tugrul:	”Tekke Musikisi” İstanbul Ansiklopedisi , c.7. İstanbul 1994, ss 56-70
İpşirli, Mehmet:	“II. Mahmud Döneminde Vakıfların İdaresi”, Sultan II. Mahmud ve Reformları Semineri , Edebiyat fakültesi Yayınları, İstanbul 1990, ss 49-57.
Kala, Ahmet:	İstanbul’un Kaybolan Kültür Varlıkları Suriçi Fatih Camileri ve Mescitleri-1 , İBB Kültür AŞ yayınları, İstanbul 2014.
Kara, İsmayil:	Bir Kitabın Kırk Yılı Tekkeler ve Zaviyeler , Dergâh Yayınları, İstanbul 2017.
Kara, Mustafa:	Din Hayat Sanat Açısından Tekkeler ve Zaviyeler , Dergâh Yayınları, İstanbul 1999.
Kara, Mustafa:	Türk Tasavvuf Tarihi Araştırmaları , Dergâh Yayınları, İstanbul 2005,
Kara, Mustafa:	Tekkeler ve Zaviyeler , Dergâh Yayınları, İstanbul 2005.
Kara, Mustafa:	“Tekke Eğitimi ve Literatürü”. Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi , İstanbul 2008, ss 6-12.
Kazıcı, Ziya:	Osmanlı Vakıf Medeniyeti , Bilge Yayınları, İstanbul 2014.

Köprülü, Fuad:	Türk Edebiyatı Tarihi , Alfa Yayınları, İstanbul 2014.
Köprülü, Fuad:	Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar , Alfa Yayınları, İstanbul 2016.
Küçük, Celal:	“Tanzimat’la İlgili Değerlendirme”, Sultan II. Mahmud ve Reformları Semineri , Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1990, ss 34
Küçük, Hasan:	Tarikatlar , İstanbul Yayın evi, İstanbul 1976.
Kütükoğlu, Bekir:	“Sultan II. Mahmud Devri Osmanlı Tarihçiliği” Sultan II. Mahmud ve Reformları Semineri , İstanbul Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1990, ss 1-16.
Muhammed Hoca Efendi:	Tasavvuf, Tarikatlar ve Silsileleri , c.4, Ustaoglu Kitabevi, İstanbul 2005.
Muhyiddin İbnü'l-Arabi:	el-Fütuhâtü'l-Mekkiyye , c.II, Kahire 1985.
Muslu, Ramazan:	Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (18. Yüzyıl) . İnsan Yayınları İstanbul 2004.
Nüzhet, Sadettin:	Bektaşî Şairleri , Devlet Matbaası, İstanbul 1930.
Ocak, Ahmet, Yaşar:	Osmanlı Sufiliğine Bakışlar , Timaş Yayınları, İstanbul 2010.
Öcalan, Hasan, Basri:	Bursa’da Tasavvuf Kültürü , Gaye Kitabevi, Bursa 2000.
Osmanzâde Hüseyin:	Vassâf, Sefîne-i Evliyâ , (haz. M. Akkuş- A. Yılmaz), İstanbul 2006.

Özcan, Nuri:	“Tekke Mûsikisi”, TDV Yayınları , İstanbul 2011.
Özdamar, Mustafa:	Dersaadet Dergâhları , Kırk Kandil Yayınları, İstanbul 2007.
Özer, Ekrem:	“Osmanlı”da Tekke ve Tarikat Islahatları – II.Mahmud Dönemi ve Sonrası”. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, 2007.
Öztürk, Yaşar, Nuri;	Tasavvufun Ruhü ve Tarîkatlar , Yeni Boyut Yayınları, İstanbul 1999.
Par, Arif Hikmet:	Osmanlıca Türkçe Sözlük , Serhat Yayınları, İstanbul 1990
Şapolyo, Enver:	Mezhepler ve tarikatlar tarihi , Milenyum Yayınevi, İstanbul 1964.
Seda,Yılmaz:	“Özbek Tekkeleri”. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya 2007.
Şeref, Abdurrahman:	Osmanlı Devleti Tarihi , Gökkuşbu Yayınları, İstanbul 2005.
Sertoğlu, Midhat:	“Naksibendilik ve Hâcegan Hanedanı”, İslam Âlimleri Ansiklopedisi , C.7, Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Amasya 1976, ss 152.
Tanman, M. Baha:	“Özbekler Tekkesi”, İstanbul Ansiklopedisi , c.6, İstanbul 1994, ss 47.
Tek, Abdurrezak:	“Sa’dilik ve Sa’diyye Kültürünün Bursa’daki Temsilcileri”, Uludağ Üniversitesi, İlâhiyat Fakültesi Dergisi , Uludağ 2019, ss. 225-246.

Türkmen, Mehmet. ve Demirhan, Barış:	Osmanlı güreş tekkeleri ve fonksiyonelliği, Türk Halklarının Geleneksel Spor Oyunları Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Kitabı , Kahramanmaraş 2014.
Uçman, Abdullah:	"Tekke Şiiri", Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri , Ötüken Yayınları, İstanbul 1985, ss 245-249.
Uludağ, Süleyman:	" <i>Celvet.</i> " (<i>DİA</i>), Cilt: VII, Türkiye Diyanet İslâm Ansiklopedisi Vakfı Yayınları , İstanbul 1993.
Varlık, Bülent:	"Tanzîmât ve Meşrutiyet Dergileri", Tanzîmâtın Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi , İstanbul 1985.
Yılmaz, Kamil:	Azîz Mahmûd Hüdâyî ve Celveti Tarîkatı , Erkam Yayınları, İstanbul 1982.
Yücer, Hür, Mahmut:	Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19. Yüzyıl) , İnsan Yayınları, İstanbul 2021.

EKLER

Belge No 1 :

Yekûn

Aded: 240

Be-hesab

2400 guruş beherine onar guruşdan bu mikdar eder

30 guruş hedm olunan tekaya

2370

Suret

Beher sâl-i meyamin-iştîmâl-i gurre-i Muharremü'l-haramında taraf-ı hümayun-ı inâyet-makrûn-ı hazret-i Cihandarânelerine fukara-yı tarîkden isticlâm-ı daavât-ı hayriye zımnında atıyye-i Muharremiyye ihsân ve inâyet buyurulması âdâb-ı dirîn ve âdet-i müstedîme-i saltanat-ı seniyye-i tâcdârânededen olduğundan işbu sene-i bâhirü'l-meymene iki yüz kırk üç senesine mahsûben dahi âsitâne-i edvlet-âşiyâne ve civâr-ı saltanat-ı seniyyelerinde olan mecmû' tekâyâ ve zevâyânın defter-i müfredâtı ve sâbıkı mücebince iki bin üç yüzyetmiş guruşa bâliğ olarak tevzi' ve taksîm olunup henüz mahalline masraf kayd olunmadığı malum-ı hümayun-ı hazret-i cihân bânîleri buyuruldukda meblağ-ı mezbûr iki bin üç yüz yetmiş guruşun hazine-i haremeyne masraf kayd olunması hususu muvafık-ı rızâ-yı hümayûnları buyurulur ise ol bâbda ve her halde emr u fermân veliyyü'l-emr efendim hazretlerindir. Fî M. sene 1230

SURET-İ TAKRİR

Beher sâl-i meyâmin-iştîmâl gurre-i Muharremü'l-harâmında taraf-ı hümayûn-ı izzet-makrûn-ı hazret-i cihandârânelerine fukarâ-yı (...) isticlâb-ı daavât-ı hayriye zımnında atıyye-i Muharremiyye ihsân ve inâyet buyurulması de'b-i diriyyet-i müstedîme-i saltanat-ı seniyye (...) tâcdârânededen oludundan işbu sene-i bâhirü'l-meymene iki yüz kırk

yedi senesine mahsuben dahi asitane-i Devlet-aşiyane ve civâr-ı saltanat-ı seniyyelerinde olan mecmû‘ tekâyâ ve zevâyânın defter-i müfredâtı sabıkı mucebince iki bin üç yüz yetmiş guruşa baliğ olarak tevzi ve taksim olunup henüz mahalline masraf kayd olunmadığı malum-ı hümayun-ı hazret-i cihanbânîleri buyuruldukda meblağ-ı mezbur iki bin üç yüz yetmiş guruşun hazine-i haremeine masraf kayd olunması hususu muvafık-ı rıza-yı hümayunları buyurulur ise ol bâbda ve her halde emr u fermân veliyyü'l-emr efendimiz hazretlerindir.

EV_HMH_d____08367_002

Davudpaşa'da Ördek Baba Tekyesi Şeyhi el-Hac Halil Efendi bin Mustafa Efendi	Altımermer'de ali Paşa Tekyesi	Davudpaşa'da Çukurçeşme'de merhum Beşinci Şeyh es-Seyyid el-Hâc Mehmed Emin Efendizade Seyyid Mehmed Rasih(?) Efendi
Emir Buhari kurbunda Çenezade Tekyesi Şeyhi	Altımermer'de Cündi Hürrem Zaviyesi	Altımermer'de Sormagir Mahallesinde Kadri Şeyh Halil Efendi Tekyesi
Altımermer'de Seyyid ömer Mahallesi'nde Tavi Mahmud Efendi Tekyesi	Altımermer'de Küçükhamam Meydanı'nda şeyh Mehmed Haffaf Zaviyesi	Çınarcık Camii kurbunda Sancakdar Hayreddin Tekyesi
Silivrikapısı'nda Peyk Dede Tekyesi	Samatya kurbunda Sadi Etyemez Tekyesi	Davudpaşa'da Taşçı Tekyesi

ETRAF-I KOCAMUSTAFAPAŞA, vacib sene 1248, çift 16,Türbedar osman Efendi'ye teslim olunmuşdur. Fi 10 M. sene 1248

Koca Mustafa Paşa Hangahı	Koca Mustafa Paşa zakirbaşısı Efendi	Koca Mustafa Paşa İmareti Şeyhi Efendi
Koca Mustafa Paşa piş-i kudümü Efendi	Koca Mustaa Paşa Türbedarı Efendi	Koca Mustafa Paşa kurbunda Bazergan Tekyesi

EV_HMH_d____08367_003

Eğrikapı dahilinde Hazret-i Çafer radyallahu anhu Türbesi	(...) Camii ittisalinde Hazreti Ebâ Said el-Hudrî radyallahu anhu Türbesi	Tekfursarayı kurbunda Hazret-i Şuayb Radyallahu anhu Türbesi
Eğrikapı'da Emir Buhari Teryesi Şeyhi eş-Şeyh Murad Efendi Çarşambapazarı'nda tarkî-i aliyye-i Nakşibendiyyeden Murad Molla Tekyesi	Sultan Mehmed Han Câmîi kurbunda Emir Buhari Tekyesi	Emir Buhari kurbunda Memican türbesi
Sultan Mehmed camii kurbunda Üçemirler Tekyesi	Karagümrük kurbunda Nureddin Efendi Hangahı	Sultan Selim kurbunda Sivasi Efendi Tekyesi
Cebeali Kapısı dahilinde Gül Camii kurbunda Yorgani Emir Efendi zaviyesi	Bozdoğan gümrüğünde Şeyh Helvayi Türbesi	Sultan Mehmed Camii kurbunda Boyacılar (...) Viran türbe
İfraziye Yokuşunda Kadri Mehmed Efendi Tekyesi	Otlukçu Yokuşu'nda İblikçi Mehmed Efendi Tekyesi	Kadıçesmesi kurbunda Tahir Ağa Tekyesi
Aşıkpaşa'da Emirler(?) Tekyesi	Cibali kapısında Sirkeci İsmail Efendi tekyesi	Mehmed Ağa Câmîi tekyesi
Nişancı Mehmed Paşa Camii derûnunda Mehmed Paşa Zaviyesi Şeyhi Mehmed Emin	Nişancı-yı Cedid'de Bekçiler mahallesinde Hamzazade Tekyesi	Nişancı-i cedid'de Ser- tarıkzadenin Salı Tekyesi
Drağman kurbunda İsazade Tekyesi	Sultanhamamı kurbunda Hoca Kasım Yunani(?)[Kasım Günani?]	Sultanhamamı kurbunda Hazret-i Hasan ve Hüseyin

	Camiinde Fatih'in sakası Türbesi	türbedarı ve Hazret-i Halid İmamı Türbesi
Edirnekapısında Acıçeşme'de halveti Şeyh Ali Efendi tekyesi	Edirnekapısı kurbunda Sarmaşık tekyesi	Zeyrek'de Kilise Camii ittisalinde merhum Akşemsemseddin Zaviyesi Şeyhi Efendi
Balat Tekyesi Şeyhi Efendi	Eğrikapı dahilinde Çinili Çeşme'de Gülşeni Kürkü Ali Efendi tekyesi	Drağman kurbunda Kefeli Camii derûnunda Şeyh-i Salı Nakşibendi Tekyesi
Tarik-i Nakşibendi'den Saraçhanebaşında Said Efendi Tekyesi Şeyhi Süleyman Efendi merhumun oğulları Mehmed Nureddin ve Mehmed Nizameddin Efendiler	Atpazarı kurbunda Kul Camii derununda Tarîh-i Halvetiyye'den Şeyh Seyyid İbrahim Efendi Zaviyesi	Nureddin Tekyesi Şeyhi Abdullah Aziz Efendi'ye (...) 35 çift fi 17 M sene 1249 Çift 31 aded Şeyh Nureddin Efendiye bâ- tahvîl eda şüd sene 1250

ETRAF-I HASEKİ SULTAN

Vacib sene 1248 çift 15, Türbedar Hacı Osman Efendi yediyle irsal olunmuştur. Fî 10 M.
sene 1248

Haseki Sultan Camii ittisalinde Bayrampaşa Tekyesi	Haseki Sultan Medresesi kurbunda Başçı Camiinde Gülşeni Said Efendi	Haseki Sultan Camii kurbunda Nakşibendi Said Baba Tekyesi
--	---	---

EV_HMH_d____08367_004

Sofcular kurbunda Ali Paşa Camii karşısında Basiri Vilanlı Mehmed Şükrü Efendi Zaviyesine		
--	--	--

ETRAF-I AKSARAY

Vacib sene 1248

Çift 10, Hacı Osman yedine verilmiştir. Fi 10 M. sene 1248

(...) kurbunda Sadi (...) Efendi tekyesi	Langa-i kebir civârında Muber Hasan Efendi Zaviyesi	Aksaray kolluğu zahrında Mehmed Paşa zaviyesi
Aksaray Sebili zahrında Besim Efendi Zaviyesi	Sofular mahallesinde Şeyh Süleyman Tekyesi	Sofular mahallesinde Alaeddin Tekyesi
Sofular mahallesinde Sertarikzade (...) Hafız Efendi Tekyesi	Horhor'da Hindiler Tekyesi	Kırkdört kapısında Mehmed Ağa Yokuşunda Altıncı zaviye Tekyesi
Saraçhane kurbunda alemdar Haydar Dede Tekyesi İşbu esami Tophane Koluna nakil olunmuştur. Fi 7 M. sene 1250	Muradpaşa kurbunda Nakşibendi Beşikçizade Şeyh Süleyman Efendi Ayasofya-i kebir Hatibi Efendi hazretlerinin olmağla sehiv olmaya(?)	Kurabiyeciler içinde Hasahur Şeyhi Nakşibendi merhûm Deruni el-Hâc Mehmed Efendi tekyesi
12 aded		

ETRAF-I CAMİİ-İ ŞERİF-İ FATİH SULTAN MEHMED HAN VE BAB-I EDİRNE

Ayvansaray kapısı dahilinde Cınarlı Çeşme'de Hazret-i Eba Zer Gıffari radiye anhu'l- bârî Zaviyesi	Tokludedede'de Hazret-i Eba Şeybe el-Hudri ve Hamidü'l- ensari radiyallahu anhuma türbeleri	Ayvansaray kapısı dahilinde hazret-i Cabir radiyallahu anhu türbesi
---	--	---

EV_HMH_d___08367_005

ETRAF-I AYASOFYA-İ KEBİR

Sedefçiler iinde Alibaba Camii karşısında Basri	Çağalzade kurbunda Kadirîler Tekyesi	Küçük Ayasofya Tekyesi
--	---	------------------------

Delaili Mehmed Şükrü Tekyesi		
Mahmud Paşa kurbunda Calali tekyesi	Ahırkapı kurbunda Akbıyık Tekyesi	Kumkapı Nişancısında İbrahim Paşa Camii derununda İbrahim Paşa Tekyesi

ETRAF-I AKSARAY

Aksaray Sebili zahrında Hüsami Nazif Tekyesi	Langa-İ Cedid Civarında Muteber Hasan Efendi Tekyesi	
---	--	--

ETRAF-I FATİH SULTAN MEHMED HAN

Sultan Selim kurbunda Sivasi Efendi Tekyesi	Aşıkpaşa'da emirler Tekyesi	Otlukçuyokuşu'nda İplikçi Mehmed Efendi Tekyesi
Cibali Yokuşu'nda Gül Camii ittisalinde Yorgani Emir Efendi Tekyesi		

ETRAF-I HASEKİ SULTAN

Çukurçeşme'de Tesbihi Şeyh Seyyid El-hâc Mehmed emin Efendizade Şeyh Seyyid Mehmed Rasih Efendi Tekyesi	Davud Paşa Hoşabçı tekyesi	Silivrikapısı'nda Bık(?) Dede Tekyesi
Altımermer'de Küçük Hamam'da Haffaf Tekyesi		

ETRAF-I HOCA MUSTAFA PAŞA

Eş-Şeyh es-Seyyid Mehmed Emin Efendi tekyesi	Şeyh Tomtom	
---	-------------	--

ETRAF-I ŞEHREMİNİ

ETRAF-I HARİC-İ SUR

Eyüb'de nişancılarda Sertarik tekyesi	Otakçılar civarında Sivasî Efendi Tekyesi	Eyüb'de Okçularda Şeyh alî Efendi tekyesi
Eyüb'de Cafer Paşa karşısında Hacı Yahya Kadri Tekyesi Şeyhi es-Seyyid Şeyh Hasan Efendi	Eyüb'de Şahsultan Tekyesi	Eyüb'de Şah Sultan Tekyesi'nde Meydancı Dede

ETRAF-I NEFS-İ ÜSKÜDAR

Üsküdar'da Karaca Ahmed civarında Şeyh Hafız İsmail Efendi Tekyesi	Öküz Limanı'nda Yarımca Baba Tekyesi	Üsküdar'da Kapağası kurbunda Tarık-i Nureddin Moravizade Şeyh Abdülaziz Tekyesi
Beykoz'da Hafız Efendi Tekyesi	Beykoz'da Mehmed Kethüda Binası Şeyh Süleyman Efendi Tekyesi	Bülbülderesi'nde Şeyh Hoca Özbek Tekyesi
Bülbülderesi'nde Divane Özbek(?) Tekyesi	Selami Tekyesi civarında Şeyh Feyzullah Efendi Tekyesi	Bülbülderesi'nde Şeyh Camîi derununda Düyuncüzade Tekyesi
Üsküdar'da At Pazarı Kurbunda Halveti Şeyh Mustafa Efendi Tekyesi	Kanlıcık karyesinde Seyyid Şeyh Ataullah Efendi Nakşibendi Tekyesi	

ETRAF-I KASIMPAŞA

Rumelihisarı'nda Durmuş Dede	Mirgünoğlu'nda Kadiriler	Yeniköy'de İsmail Efendi Tekyesi
---------------------------------	--------------------------	-------------------------------------

Rumelihisarı'nda Nalbur Mehmed Efendi Seyyid Mehmed bin Seyyid Mustafa Efendi	Kurşunlumahzen Tekyesi	Sütlüce'de Şeyh Özbek Uyuni tekyesi
--	------------------------	--

EV_HMH_d____08367_006

Silivrikapısı dahilinde Emirler Tekyesi	Ağaçayırı'nda Şeyh Safveti tekyesi	Akadça civarında Öksüzce Baba Tekyesi Karaca Mustafa Paşa Camii muvakkıtı Efendi'nin verilir
Kocamustafapaşa'da Şeyh es- Seyyid Kerameddin Efendi Türbedârı Ali Dede	Şekerpere çeşmesinde Sadullah Çavuş Tekyesi	Asmalı sokak'da Kürkçü Tekyesi Şeyhi Şeyh Ahmed Efendi^ Merkum Şeyh Ahmed Efendi kendi nefesine olan muharremiyesi Kasımpaşa'da Sipahi fırınında kain eş-Şeyh es- Seyyid el-Hâc Halil Efendi zaviyesine Kadirihane asitane Bekçi inhasıyla nakil olunmuştur., Mükerrer tahrir olmağla Kasımpaşa koluna tahrir olunmuştur.
Yedikule kurbunda Hacı Evhad tekyesi	Yedikule kurbunda Mirahur Tekyesi	Arabacı Bayezid mahallesinde Seyyid Hacı Mehmed Cemaleddin Efendi
Kocamustafapaşa'da Yakub Efendi türbedarı Teke Dede Efendi	Kocamustafahpaşa Hangahı'nda Aşçı Dede Efendi	Eş-şeyh es-Seyyid Mehmed Emin Efendi

ETRAF-I ŞEHREMİNİ

Münadi Hacı Halil Ağa'ya verilmiştir. Fi 12 M. sene 1249

Şehremini'nde kürkçü Camii kurbunda Ümmi Sinan Tekyesi Pazar Tekyesi	Topkapı'da Kürkçü Camii kurbunda ümmi Sinan tekyesi	Şehremini'nde Himmetzade Tekyesi
Şehremini'nde Nazmizade halim Efendi Tekyesi	Şehremini'nde Demli Tekyesi	Şehremini'nde Halidi Efendi Tekyesi
Çıkı 18 aded		
Etraf-ı Şehremini muharremiyyesi ber-muceb-i bâlâ 18 Çıkı olarak Hacı Halil Efendiler yediyle verilmiştir. Fi 10 M. sene 1248		

EV_HMH_d___08367_007

Mimar Tekyesi kurbunda Avni Efendi Tekyesi	(...) Camii derununda Şeyh Seyyid İsmail Tekyesi	Üsküdar'da Kapıağası'nda Tarik-i Nureddin Moravizade Şeyh abdülaziz Tekyesi Üsküdar kolunan nakil
Odabaşı Çarşısında Yayla'da Kelami Tekyesi	Fenayi mahallesinde Şerbetdar Tekyesi	Mollagürani'de Koruklu Tekyesi
Yayla'da Aydın Kethüd atekyesi	Yayla'da Yakubzade Zaviyesi	Mevlevihane Yenikapısı kurbunda Şeyh Ahmed Kadri Tekyesi Tekke-i mezburun ismi mevcud cismi na-mevcud olduğundan Şehremini kurbunda Ümmü Sinan Tekyesi'nde Zekai Efendi terbesine kayd olunmuştur. Fî 11 c. sene 1238
Topkapı'da Sulukule'de Hekim Şeyh Mehmed Efendi tekyesi	Yenibahçe'de Kalaycılar'da Uşşaki Tekyesi	Kilise Camii derununda Şeyh Zaviyesi

Yenibahçe kurbunda Akşemseddin mahallesinde Şeyh es-Seyyid Mehmed Şemsi el-Kadiri zaviyesi	Mevlevihane Yenikapısı civarında Tarsus Tekyesi Şeyhi es-Seyyid Şeyh Mehmed Hıfzı Efendi Fetv şode Mahlûlünden Uzunyusuf mahallesinde (...) Kemal Dede zaviyesine kayd olunmuştur. Fi 27 M. sene 1231	
---	--	--

ETRAF-I HARİC-İ SUR

Vacib sene 1248, hakkı 29

Türbedar Ali Efendi'ye teslim şode fi 10 Muharrem 1248

Hazret-i Eba Eyyub Ensari Radiye anhu'l-bârî türbesi	Eyüb'de Saray kapısına muttasıl Hazret-i Mehmed el-Ensari Türbesi	Yenikapı Mevlevihanesi hangahı
Edirnekapısı haricinde Emir Buhari Tekyesi	Yenikapı kursbunda Merkez Efendi Tekyesi	Merkez Efendi Türbesi türbedarı Efendi
Eğrikapı haricinde Seyyid Cemaleddin tekyesi	Eyüb'de Nalizade Türbesinde Nakşibendi Tekyesi	Eyüb'de Cafer Paşa türbesinde Hacı Yahya Kadiri Tekyesi Meşihati es-Seyyid eş-Şeyh Hasan Halife ibni Seyid Ömer Üzerindedir. Fi 22 Ş. sene 1242
Eyüb'de İmaret kurbunda Yahya Efendi Tekyesi	Eyüb civarında Şah Sultan Tekyesi	Eyüb'de Tekkeci mahallesinde Ümmü Sinan tekyesi

Eyüb'de Darüssaade Ağası Medresesi civarında Şeyhülislam Tekyes	Eyüb'de Darüsaade Ağası medresesi civarında Babahaydar Nakşibendi Zaviyesi	Baba Haydar mahallesinde Şeyhülislam Tekkesi civarında Ser-tarikzade Tekyesi Şeyhi es-Seyyid el- Hac Hüseyin Feyzullah Efendi
Eyüb'de Taşlıburun'da Sadi Tekyesi	İdris Köşkünde Özbek tekyesi	İdris Köşkünde Çolak Hasan Efendi Tekyesi
İdris Köşkün'nde Çakmak Hasan Tekyesi Çolak demekle meşhurdur	İdris Köşkü civarında Karyağdı Baba tekyesi	Defterdar İskelesinde Balçık Tekyesi
Otakçılar'da Şeyh Murad Naşibendi Tekyesi	Otakçılar civarında sivasi Efendi tekyesi	Otakçılarda Çayırbaşında tarik-i Halvetüyyeden Kolancı Şeyhi Seyyid Emin Efendi Tekyesi
Eyüb'de nişancılarda Sertarikzade Tekyesi	Topkapısı haricinde Takyeci Camii tekyesi	Edirnekapısı haricinde Mustafa Paşa Tekyesi
Oluklubayır'da Narkşi Hacı Ali Efendi Tekyesi	Otakçılar Hamamı kurbunda Tarikat-i aliyye-i Sadiyeden Şeyhzade eş-Şeyh es-Seyyid Mehmed Haşim Efendi, Fevt Mahlûlünden yine Otakçılarda Tarik-i Sadiyye'den Mehmed Bey Sadi Zaviyesi'nin şeyhi eş- Şeyh Osman Nuri Efendi'ye kayd olunmuştur. Ba-inha-i Şeyh Mehmed Hasib Efendi er-Rufai fi gurre-i Ra sene 1240	Şevketlü Efendimizin müceddeden bina buyurdıkları Eyüb'de Bebederesi'nde(?) Kadiriye tekyesi

EV_HMH_d____08367_008

Eyüb'de Otakçılarda Şeyh Ali Efendi Tekyesi	Eyüb'de Şah Sultan tekyesinde Meydancı Dede Efendi	Eğrikapı haricinde Şeyh Cemaleddin Efendizade Şeyh Seyyid Mustafa Efendi, Mezbur Şeyh Seyyid Mustafa Efendi müteveffa şüd, becayış-i es-Seyyid Mehmed (..) Efendi ibni Abdullah Sertarik es-Seyyid Uşşaki ahz, fi 9 L. sene 1243 Ba inha-yı Şeyh Mehmed Cemaleddin Kemalade
Otakçılarda Arakiyeci mahallesinde Şeyh Ahmed Efendi tekyesi		

NEFS-İ ÜSKÜDAR VE ETRAF-I O VE SEVAHİL-İ ANADOLU

Üsküdar'da Hüdayi Aziz Mahmud Efendi Hangahı	Üsküdar'da Selami Efendi Tekyesi	Üsküdar'da İskender Baba Tekyesi
Üsküdar'da Doğancılar'da Nasuhi Efendi Tekyesi	Üsküdar'da (...) Efendi Tekyesi	Ağa Hamamı kurbunda Seyyid Feyzullah Efendi tekyesi
Salacak İskelesinde Etyemez Kadiri Tekyesi	İnadiye ittisalinde Bandırmalızade Haşim Efendi Tekyesi	İnadiye kurbunda Şeyh Tabuği tekyesi
Karca Ahmed Sultan Tekyesi	Tabutçular'da Saçlı Hüseyin Efendi tekyesi	Ağa Hamamı kurbunda Kapı Ağası İsmail Ağa zaviyesi
Akbayır'da Hacı Dede Tekyesi'nde Şeyh Sadık Efendi	Üsküdar'da Şeyh Safveti Tekyesi	Atpazarı kurbunda Halveti Şeyh Mustafa Efendi Tekyesi

Üsküdar'da Kapı Ağası kurbunda Tarık-i Nureddin Moravizade Şeyh Abdülaziz Tekyesi	Eski Menzilhane'de Rufai tekyesi	Hüdayi Tekyesi Zakirbaşı Efendi
Hayranlı Mezarında Acıbadem Tekyesi	Tenbeller mahallesinde Tenbeller Tekyesi	Küçük Ayasofya Tekyesinde Sertarik Efendi Mükerrer, Ayasofya kolunda mukayyedodir. Bu dahi Hoca Mustafa Paşa kolunda Avratpazarı'nda Keçecizade Sokağında Şeyh TomtomÖmer Efendi, Kocamustafapaşa koluna nakil olunmuştur.
Çinili Hamam kurbunda Ümmü Ahmed Efendi Tekyesi	Çavuşbaşı Deresi'nde Çamlıcalı İdris Efendi Tekyesi	Bülbülderesi'nde Özbet Hacı Hoca Tekyesi
Valide-i cedid civarında Cemali Halifesi Tekyesi	Balaban İskelesinde sadı Yağcızade Tekyesi	Selami tekkesi civârında Feyzullah Efendi Tekyesi
Salacak İskelesinde Akşemseddin Zaviyesi	Edhemi Mehmed Efendi ve Obadarı Seyyid Hasib Efendi	Pazarbaşı Mahallesinde Şeyh Ahmed Kartal Zaviyesi
Pazarbaşı mahallesinde Çauşbaşı çeşmesinde Şeyh Fenayi Efendi Tekyesi	Karaca Ahmed Sultan kurbunda Şeyh Hafız İsmail Efendi tekyesi	Hazret-i Hüdayi Türbedarı Efendi
Devatçılar'da Abdüşşükür Efendi Tekyesi	Bülbülderesi'nde Divan-ı Özbek tekyesi	Bülbülderesi'nde Şeyh Camii derununda Devatçızade Tekyesi
Bali mahallesinde Cedid Hacı Dede Tekyesi	Atpazarı'nda merhum Saçlı Halil Efendi'nin hafidzadesi Şeyh Sadık Molla	Kısıklı'da Mehmed Raşid Efendi Zaviyesi

Bulgurlu'da Hüdayi Efendi'nin musallası Şeyhi		
--	--	--

EV_HMH_d____08367_009

Kanlıcık karyesinde Seyyid Şeyh Ataullah Efendi'nin Nakşibendi Tekyesi	Öküz Limanı'nda Yarımca Baba Tekyesi	Merdivenli karyesinde İzzeti Dede Tekyesi
Miskinler Tekyesi	Akbayır'da Bektaşî Fethi Baba Tekyesi Ba-irade-i seniyye hedm şüd fi 1242	Beykoz'da Mehmed Kethüda binası Şeyh Süleyman Tekyesi
Beykoz'da Hafız Efendi tekyesi	Toptaşı kurbunda müceddeden bina olunan Seyyid Şeyh Nakşibendi Hasib Efendi'nin zaviyesi	Alacaminare kurbunda Kandillizade Nakşibendi Şeyh İsmail Efendi Zaviyesi
Kadı karyesinde Tarikat-i aliyye-i Sadiyyeden Şeyh Abdülbaki Efendi Tekyesi	Üsküdar'da Tabutçular içinde Abdülhay Efendi Zaviyesi	Büyükçamlıca'da Tarik-i Bektaşîyye Zahirbin Tekyesi Kasımpaşa koluna nakil olunmuştur, Bâ-irade-i seniyye hedm olunmağla mahlulünden Beşiktaş'da Karabali nam mahalde kain tarik-i Kadiriyyeden Şeyh Çakır Dede zaviyesine nakil şüd, bâ-inhâ-i Şeyh Mehmed Emin el-Kadiri fi 21 Ra sene 1241
Çavuşderesi'nde Tarik-i Sadiyye'den Şeyh Seyfeddin Efendi Tekyesi	Şevketlü efendimizin Selimiye'de müceddeden	51 aded

	bina buyurdıkları Nakşibendi Tekyesi	
--	---	--

ETRAF-I KASIMPAŞA VE GALATA VE TOPHANE VE SEVAHİL-İ RUMELİ

Kasımpaşa'da Hüsameddin Uşşaki Hangahı	Kasımpaşa Mevlevihanesi	Kasımpaşa'da Mevlevihane civarında Şeyh Ali Efendi Tekyesi Aşki dede Kendine verilecek
Kasımpaşa'da Kulaksız'da Seyyid Haşim Efendi Tekyesi	Tatavla'da Bedeviler Tekyesi	Kasımpaşa'da el-Hâc Ferhad Mahallesinde Zaviye-i Bank(?) demekle maruf tekye
Okmeydanı kurbunda Piyale Paşa Tekyesi	Piyalepaşa'da Ali Baba Tekyesi	Küçükpiyalepaşa'da Başmakçı Ali Efendi Tekyesi
Okmeydanı'nda Sinan(...) Hamdi Efendi Tekyesi	Sütlüce'de Şeyh İshak Cemaleddin Fermani Tekyesi	Sütlüce'de Şeyh Özbet Uyuni Tekyesi
Karaağaç'da Bektaşî Ali Baba Zaviyesi Ba-irade-i seniye hedm olunmuştur. Sene 1242	Galata Mevlevihanesi hangahı	Kurşunlu mahzen Tekyesi
Tophane'de İsmail Rumi hangahı meydancısı Derviş İsmail Kadri	Tophane'de Kadiri Şeyh İsmail Rumi Hangahı	Tophane'de Mağribi Ali dede Tekyesi Şeyhi eş-Şeyh Ahmed Halveti Efendi
Tophane'de Sakabaşı mahallesinde Gülşeni Tatar Efendi Tekyesi	Tophane'de Çavuşbaşı İskelesi'nde İlyas Tekyesi	Tophane Karhane kurbunda Karabaş Tekyesi
Fındıklı'da Keşfi Cafer Efendi tekyesi	Kasımpaşa'da Hacı Ahmed mahallesinde Nakşibendi Mehmediye Han seyyid ali Efendi	Dolmabahçe'de Attar Mustafa Efendi Tekyesi

	İşbu esami sahil olmağla tahrir olunması için şerh verildi. Mahlûlünden Kasımpaşa'da Sipahi fırınında kâin tarik-i Kadiriyyed'en eş-Şeyh es- Seyyid Mehmed el-Kadiri kendi bina eylediği zaviyesine nakil şüd, bâ- inha-i Mehmed Emin Efendi Postnişin-i Asitane-i Kadirihane fi 20 Ra sene 1234	
Bbeşiktaş'da Mevlevihane Hangahı	Mevlevihane kurbunda Yahya Efendi Tekyesi	Beşiktaş'da Nakşibendi Dülgerzade Tekyesi
Beşiktaş'da Maçka Tekyesi	Rumelihisarı'nda Durmuş Dede Tekyesi	Rumeli hisarında Şehidler'de Ali Baba Tekyesi Bâ-irâde-i seniyye hedm olunmuşdur. Fi sene 1242

EV_HMH_d___08367_010

Yeniköy'de İsmail Efendi Tekyesi	Hasköy'de Fıstıklı tekyesi	Kasımpaşa'da Abdullah mahallesinde doğramacızade Tekyesi
Mevlevihane kurbunda Yahya Efendi Şeyhizade Seyyid Mustafa Efendi,	Mirgünoğlunda Kadiriler tekyesi	Rumelihisarı'nda Molla fenari mahallesinde Nalbur Mehmed Efendi Zaviyesi Zaviyedarı seyyid Mehmed bin Seyyid Mustafa Efendi
Südlücede tarik-i Sadiyye'den Hasırcızade Zaviyesi	Kasımpaşa'da sipahi fırınında kain eş-Şeyh es-Seyyid el- Hâc Halil Efendi zaviyesi	Beşiktaş'da Karabali kurbunda Tarik-i

	Ciğer Dede Tekyesi demekle arifdir	Kadiriyye'den Çakır Dede zaviyesi
Saraçhane kurbunda Sancakdar Haydar Dede tekyesi	36 Şeyh Mehmed Emin Efendiye ba-tahvil teslim fi 7 M. 1249 38 Kardiriyye Şeyhi Mehmed Emin Efendi'ye ba-tahvil eda şüd sene 250	

Belge No 2 :

EV_d_12138_00002

Asitane-i aliyye ve bilâd-ı selâsede kâin tekâyâ ve zevâyâ ve türbehâya beher sene Muharremiyye nâmıyla sadaka-i ser-şevket-i hazret-i şâhâne olarak Haremeynü'-ş-şerîfeyn Hazine-i behiyyesinden ber-mu'tâd-ı kadîm verilegelen Muharremiyyenin işbu bin iki yüz elli dokuz senesine mahsûben zîrde muharrer mebâliğ-i mezkûrînin müfredât defteridir.

Ber-mutâd-ı kadim haremeyn-i şerîfeyn hazine-i behiyyesinden beher sene Muharrem hululünde Asitane-i aliyye ve bilâd-ı selâsede kain tekâyâ ve zevâyâ ve sâireye ita olunagelen Muharremiyye'nin işbu bin iki yüz elli dokuz senesine mahsuben dahi beher sene otuzar guruş olarak tevzi ve tasim olup ber-muceb-i defter-i müfredat cem'an sekizbin yüzseksen guruşa baliğ olmuş ve meblağ-ı mezbûr sene-i merkumeye mahsûben Ruznamçe defterlerine ba'de'l-kayd mahalline masraf kayd olunması bâbında hazret-i men lehü'l-emrindir. fî 17 Ra sene 1259

Masraf kayd oluna

Fi 29 R. sene 1259 (...) (...)

Belge No 3 :

C__EV__00418_21188_001_001

Der-i devlet-mekîne arz-ı dâ'î-i kemîne budur ki

Üsküdar muzâfâtından Kandırî nâhiyesinde Özbek Divânında vâki Şeyh Muhyiddin hazretlerinin bina ve ihya eylediği câmi'-i şerîfde fî sebîlillâh yevmî nim akçe vazîfe ile imâm ve hatîb olan Ahmed Halife fevt olup yeri hâlî ve hizmet-i lazîmesi muattal olmağla yerine erbâb-ı istihkâkdan sulbî kebîr oğlu bâ'is-i ubûdiyyet Zekeriya Halife fenn-i kırâetde fâik her vechile imâmet ve hitâbete lâîk ve mahall-i müstahîk olmağın ciheteyn-i mezbûreteyn mezburun fevtinden Zekeriya Halife'ye tevcîh ve inayet ve yedine müceddeden berât-ı şerîf-i âlîşân sadaka ve ihsân buyurulmak ricâsına ol ki vâkî'l-hâldir bi'l-iltimas paye-i serîr-i a'lâya arz ve i'lâm olundu. Bâkî emir hazret-i men lehül-emrindir.

Hurrire fi'l-yevmi'l-hamis min Zilkadeti's-şerîfe sene erba'a ve hamsîn e mieteyn ve elf.

El-abdü'd-dâ'î li-Devleti'l-aliyyeti'l-Osmâniyye

Mehmed Raşid el-müvellâ hilâfeti bi-kaza-i Kandırî

Kaydı:

Bilâ nezâret, der nezâret-i Evkâf-ı Hümayun ilhak şode, (Derûn-ı arzda mezkûr imâmet kaydı bulunmamıştır).

Ber-mûceb-i Defter-i Ruznamçe-i mülhakât-ı evkâf-ı câmi'-i şerîf-i Şeyh Muhyiddin Efendi der Dîvân-ı Özbek der nâhiye-i Kandırî an muzâfât-ı Üsküdar. (Vaki olan tevcîhatı Darbhâne-i âmire müşiri saadetlû atûfetlû Paşa hazretlerinin telhisleriyle bâ-rûûs-ı hümayûn tevcîh olunmağa tevakkuf eder.)

Ahmed veledi İbrahim hatîb yevm nim

...? An mahlul-i İbrahim bin Feyzullah berat-ı atik fî 20 Z. Sene 1216

Vakfiye-i mezbûrdan almak üzere yevmî nim akçe vazife ile hitâbet ciheti merkûm Ahmed veledi İbrahim'in üzerinde Evkâf Muhâsebesinde Ruznâmçe defterinde mastur ve mukayyedir emr u feman devletlû saatedlû sultanım hazretlerindir. Fî 15 Ra sene 1255

Muktezâsı Divandan

İmamet kaydı bulunmamağlayalnız hitâbet ciheti mahlûlünden oğlu darende-i arza tevcîhi hususu Darbhâne-i amire müşîr-i mükërremi saadetlü atûfetlü Paşa hazretlerinin telhîslerine mütevakkıf mevâddan olduğuna mebnî müşîr-i müşârun-ileyh hazretlerine havale buyurulmak bâbında emr u fermân devletlü sultanım hazretlerindir.

Telhîs:

Arz-ı bendeleridir ki

İşbu i'lâm ve derkenârlar natık olduğu üzere Nezâret-i Evkâf-ı Hümâyûn'a mülhak evkâfdan Üsküdar muzâfâtından Kandıri nahiyesinde Özbek Divanı'nda vâki Şeyh Muhyiddin Efendi Cami-i şerîfi'nde yevmî nim akçe vazîfe ile imâm ve hatîb olan ahmed bin İbrahim'in vefatına ve imâmet kaydı bulunmadığına binâen yalnız hitâbet ciheti mahlûlünden sulbî kebîr oğlu Zekerîya Halife'ye bâ-hatt-ı şerîf-i kerâmet-redîf-i şâhane ve bâ-rüûs-ı hümâyûn bi't-tevcîh yedine kaleminden şürûtu derciyle iktizâ eden berâtı i'tâ olunmak babında emr u ferman hazret-i men lehü'l-emrindir.

Darbhâne-i amire müşîri saadetlü atûfetlü paşa hazretleri iktizâsına himmet buyurular deyü buyuruldu. Fî 26 Ra sene 1255

Belge No 4:

Keyfiyet ve iktizâsı mesârifat muhâsebesinden

İcâre-i mezkûr elli dört senesi gâyetine kadar i'tâ olunduğu mukayyed olmağla şerh verildi.

Elli beş senesi icâresi olup atîk hazîne-i âmire vâridâtından i'tâsı 6 guruş

Elli altı senesi Muharremi gurrenden elli sekiz senesi Şubat gâyetine kadar icârı olup mâliye hazînesinden verilmesi îcâb eden 18,5 guruş

Keyfiyyeti vech-i meşrûh üzre olup icâre-i mezkûr elli beş senesi Muharremi gurrenden elli sekiz senesi Şubat gâyetine kadar kırk dokuz aylık olarak hesâb olundukda bu mikdâra bâliğ olmağla bu sûretde meblağ-ı mezbûr yirmi dört buçuk guruşun derkenârda cenâh

vechile gösterildiği üzere i'tâsiyçün sûretinin tahrîri iktizâ eder fermân devletlü sultânım hazretlerininindir.

Fî 26 S sene 1259

Meblağ-ı mezbûr yirmi dört buçuk gurusun altı gurusu atık hazîne-i âmire vâridâtından olarak ve on sekiz buçuk gurusu dahi mâliye hazînesinden olmak ve ay başında sâirleriyle berâber sûreti tahrîr olunmak üzere veznedârbaşı ağa tarafından i'tâsı îcâb eder.

Fî 2 Râ sene 1259

Devletlü inâyetlü merhametlü efendim sultânım hazretleri sağ olsun

Arz-ı hâl-i kullarıdır ki nezâret-i evkâf-ı hümayûna mülhak evkâfdan Sultan Ahmed kurbunda Mehmed Paşa yokuşunda vâkı' Özbekler tekyesi ittisâlinde kâin İskender Ağa mescid-i şerîfi imâmına meşrûta Cansız Hatun vakfı musakkafâtından olarak akdemce bâ irâde-i seniyye tekye-i mezkûreye ilâve olunan bir bâb menzilin senedi icâre-i müeccelesi olan elli gurusu iki yüz elli iki senesi gâyetine kadar emti'a gümrüğü mâlından beher sene ahz olunageldiği ma'lûm-ı devletleri buyruldukda merâhim-i rahîmânelerinden mercûdur ki sâbıkı kaydı mesârifât muhâsebesinden ba'de'l-ihrac iki yüz elli üç senesinden elli sekiz senesi gâyetine kadar altı senelik terâküm eden icârâtın gümrük-i mezbûr mâlından i'tâsı husûsuna müsâ'ade-i aliyyeleri erzân buyrulmak bâbında ve her hâlde emr ü fermân devletlü inâyetlü efendim sultânım hazretlerininindir.

Bende Ebubekir imâm-ı mescid-i şerîf-i İskender Ağa

Belge No 5 :

I_MVL_00234_008179_001_001

Evkaf-ı hümayun Nezaret-i Behiyyesi'nin Meclis-i Vala'ya i'tâ buyurulan bir kıt'a takrîri meâlinden müstebân olduğu vechile Üsküdar'da Sultantepeci nâm mahalde vâki Özbek

Tekyesi'nin harâbiyyeti cihetiyle makâm-ı nezâretten verilen ruhsata mebnî masârîf-ı tamiriyesi olan dört bin dört yüz bu kadar guruş ile hasır bahası olan bin yüz guruşun Laleli Vakf-ı şerîfine masraf kaydıyla tesviyesi ve derece-i ruhsat ve taahhüdden hâriç olarak sarf olunmuş olan bin sekiz yüz bu kadar guruşun dahi verilip verilmemesi istîzân olunmuş olup tamirat-ı mezkûre nezâret-i müşârun-ileyhâ tarafından ruhsat istihsâliyle icrâ olunmuş ve müfâd-ı takrîre göre hadd-i ruhsatı tecâvüz eden akçe lüzum ve îcâbına mebnî sarf olunmuş olduğu keşfinden anlaşılmış olmağla cümlesinin ber-muceb-i takrîr Laleli vakf-ı celîlinin altmış yedi senesi mahalline masraf kayd olunması zımında keyfiyetin nezaret-i müşârun-ileyhaya havalesi Meclis-i Vâlâ'da dahi tezekkür kılınmış ise de ol bâbda ne vechile emir ve irâde-i seniyyeleri müteallik buyurulur ise ona göre icra-yı muktezâsı bâbında emr u fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

Fî 3 C. sene 1268

[Mühürler]

Belge No 6 :

I_MVL_00234_008179_002_001

Atûfetlü efendim hazretleri

Evkaf-ı hümayun Nazırı atûfetlü efendi hazretlerinin bir kıt'a takrîri ile berâber manzur-ı âlî buyurulmak için takdîm kılınan Meclis-i Vâlâ mazbatası meâlinden müstefâd olduğu vechile Üsküdar'da sultantepeci'nde vâki Özbek tekyesi'nin tamiratına sarf olunan dört bin dört yüz bu kadar guruş ile hasır bahası olan bin yüz ve hadd-i ruhsatı tecâvüz eden binsekiz yüz şu kadar guruşun cümleten Laleli Vakf-ı şerîfinin altmış yedi senesi mahalline masraf kayd olunmak üzere tesviyesi tezekkür olunmuş ise de ol bâbda her ne vechile irade-i seniyye-i hazret-i padişahi müteallik ve şeref-sudûr buyurulur ise ona göre hareket olunacağı beyanıyla tezkire-i senaveri terkim kılındı efendim. Fî 17 C. sene 1268

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir ki

Esâbi‘-zîb-i ibcâl olan işbu tezkire-i sâmiye-i âsafâneleriyle zikr olunan takrîrve mazbata manzûr-ı şevket-mevfûr-ı hazret-i pâdişâhî buyurulmuş ve ber-mûceb-i istîzân mebâliğ-i mezbûrenin vakf-ı şerîf-i mezkûrun altmış yedi senesi mahalline masraf kayd olunmak üzere tesviyesi şeref-rîz-i sünûh ve sudûr buyurulan irâde-i seniyye-i cenâb-ı mülûkâne iktizâ-yı âlîsinden olarak mârrü'z-zikr takrîr ve mazbata yine taraf-ı sâmi-i vekâlet-penâhîlerine iâde kılınmış olmağla ol bâbda emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir. fî 17 C. sene 1268

Belge No 7 :

A_}MKT_NZD__00221_00072_001_001

Maliye Nezâret-i Celîlesi'ne

Mehmed Paşa Yokuşu'nda kâin Özbek Dergâh-ı şerîfî Şeyhi Buharalâ el-Hâc Mehmed Efendi muhassas olan maaşıyla dergâh-ı mezkûr umûrunu tesviyede zahmet ve meşakkat çekmekde olduğundan maaş-ı mezkûrun derece-i kâfiyeye iblâğı istid‘asını hâvî takdim eylediği arzuhal lef olunup efendi-yi mûmâ-ileyh şâyân-ı âtîfet dâ‘iyândan olarak sâye-i ihsân-vâye-i hazret-i şahanede terfîh ve tatyîbi isticlâb-ı da‘avat-ı hayriyesini müstelzim bulunmuş olmağla iktizâsının hüsn-i icrâsına himmet buyurulmak siyâkında tezkire. Bâ-emr u fermân-ı hazret-i veliyyü'n-niamî.

Fi 25 Ş. Sene 1273

Belge No 8 :

A_}DVN__00181_00091_001_001

Hüve

Kıymet 10 guruş

Ma‘rûz-ı bende-i kemîneleridir ki

Sultan Ahmed civârında Mehmed Paşa Yokuşu'nda Özbek Dergahı postnişini müteveffâ Şeyh Mehmed Efendi hâl-i hayâtında Buhara ikliminden bu tarafa celb eylediği hemşiresi Nadire Banu Hatun'u merhumun sulb-i sagir olan evladı Abdullah Baka Efendi üzerine vasi ve veliye ve dergah-ı mezkurun haric ve dâhili idare ve mutasarrıesi olduğu gibi ba'de'l-vefât dahi idare ve tasarruf etmek üzere mahzar-ı müsliminde nasb ve tayin eylemiş idi ise de müteveffâ Şeyh Mehmed Efendi irtihâlinden çend ruz sonra merhumun zevcesi olan Vasile Hatun mechûlül'-asl ve her bir mahalde lekeli olan Süleyman Hoca'nâm kimesne ile dâhilen ve hâricen ittifak ve mûmâ-ileyhâyı tezvîc ederek yetim-i sagîrin emvâlini ve kendi kendilerine vekillik davasında ve tekke-i mezkûrenin bu kadar mürettebât ve vâridâtı olduğu halde hiç kimseye it'âm-ı taâm ve belki usûlû üzere icrâ-yı âyin-i tarîkat etmeyerek gerek yetimin akçesini ve gerek dergâhın vâridâtını me'kel ittihaz ederek esvâb-ı gûnâ-gûn ile kendisini tezyîn ve Nadire Banu Hatun yetimin akçesini bi-gayrı hakkın izâ'a eylemekden men' sevdâsında olduğundan mûmâ-ileyhâyı mahdûmuyla beraber dergahdan çıplak ve akçe-i vâhide v ebelki nân paraya muhtâç olduğu halde tard ve ib'ad eylemiş ve halbuki mûma-ileyh Süleyman Hoca Üsküdar'da Alacamescid mahallesinde vâki Dergâhın Şeyh vekili olup bu cümlemiz bu ahvâl-i nâ-becâyı müşâhede eyledikde böyle asilzade ve hanedân-ı kadîm ve hak sâhibesi iken Süleyman Hoca Efendi bu fi'il-i nâ-becâyâ cesâret eylediğinden hak-ı pâ-yı hâcet-revâ-yı cânib-i nezâretpenâhîlerinden mercû ve mutazarru'dur ki Özbek Dergâhına bir ehil erbâb âdamın vekîl ta'yini ve mûmâ-ileyhâ Nadire Banu vâsî ve veliye nasbı ve yetim-i sagîrin emvâl ve akçesini zâhire ihrâcî için merci'-i enâm olan şerî'at-ı garra-yı Ahmediyyeye ihâle ve ihkâk-ı hak olunmak üzere icâbının icrâsına müsâ'ade-i âlî-i cenâb-ı rahîmâneleri bî-dirîğ buyurulmak bâbında ve her halde emr u femân hazret-i men lehül'-emrindir.

Fî 19 Zilhicce sene 1278

[Mühürler]

Belge No 9 :

A_MKT_NZD__00221_00072_001_001

Taraf-ı Alî-i Hazret-i Meşihatpenâhî'ye

Sultanahmed civârında Mehmed Paşa Yokuşu'nda vâki Özbek Tekkesi Şeyhi müteveffâ Mehmed Efendi'nin vekîli Hoca Süleyman Efendi'nin ihrâcıyla yerine diğerinin ta'yîni istid'asını ve sâir bazı ifâdeyi hâvi müteveffâ-yı mûmâ-ileyhin kerîmesi ile Tekye-i mezbûre dervişânı tarafından verilen arzuhâl manzûr-ı âlî-i fetvâpenâhileri buyurulmak üzere leffen irsâl kılınmış olmağla ol babda emr u fermân hazret-i men lehül-emrindir.

Fî 4 Muharrem sene 1279

Belge No 10 :

A_MKT_NZD__00434_00006_001_001

Evkâf-ı Hümayun Nezâret-i Celîlesi'ne

Sultanahmed civârında Mehmed Paşa Yokuşu'nda vâki' Özbek Tekyesi Şeyhi müteveffâ Mehmed Efendi'nin vekîli Süleyman Efendi'nin ihrâcıyla yerine diğerinin ta'yîni hakkında kerîmesi ile dervişânı tarafından verilen arzuhâl üzerine taraf-ı âlî-i hazret-i Meşihatpenâhî ile muhabereyi şâmil olan tezkire vekîl-i mûmâ-ileyh tarafından verilen evrak ile beraber manzur-ı atûfileri buyurulmak için leffen irsâl kılınmış ve tarafeynin şifahen dahi vukû bulan ifâdat ve teblîgatına göre zât-ı madde muhtâc-ı tedkîk olmağla iktizâsının icrâ ve ifâdesi mütevakkıf-ı himmet-i atûfileridir.

Fî 20 Muharrem sene 1279

Belge No 11 :

Nezâret-i Zabtiye

Kadırga'da Mehmed Paşa câmi'-i şerîfi kurbunda Buharalılara mahsûs Özbekler tekyesinde misâfireten ikâmet etmekde bulunan Buharalı İshak dün gece saat yedi râddelerinde elinde bıçak olduğu halde mezkûr tekye şeyhi Alim Efendi'nin odasına bi'd-duhûl para talebiyle cevâb-ı redd alması üzerine şeyh-i mûmâ ileyhi husyeteyni altından

ve bu sırada şeyh-i mûmâ ileyhın feryâdına yetişen Derviş Abdullah'ı karnı ve omuzu başından ve yine dervîşândan Abdülkadir'i yüzünün birkaç yerinden ve Abdülhamid'i elinden ve Hüseyin'i karnından cerh ile berâber karagola haber vermek üzere kendini zokağa atan merkûm Abdülkadir'i bıçakla ta'kîb eyleyip Kadırga nizâmiye karagolu önüne vürûdunda derdest ve yedindeki bıçak ahz olunarak Abdullah'ın yarası ziyâde olduğundan hapishâne-i umûmî hastahânesine yatırılmış ve şeyh-i mûmâ ileyh dahi tekyesinde etibbâ-yı zabtiyeden Corci Efendi vâsıtasıyla tedâvî etdirilmekte bulunmuş ve cârih-i merkûmun isticvâbına müsâra'at kılınmış olduğu ma'rûzdur ol bâbda emr ü fermân hazret-i menlehü'l-emrindir.

Fî 7 Haziran sene 1308

Zabtiye Nâzırı bende (imza)

Belge No 12 :

BEO_001192_089389_001_001

Sadaret

Mektubi Kalemî

Tarih: 31 Ağustos 1314

Evkaf-ı Hümayun Nezâret-i Celîlesine

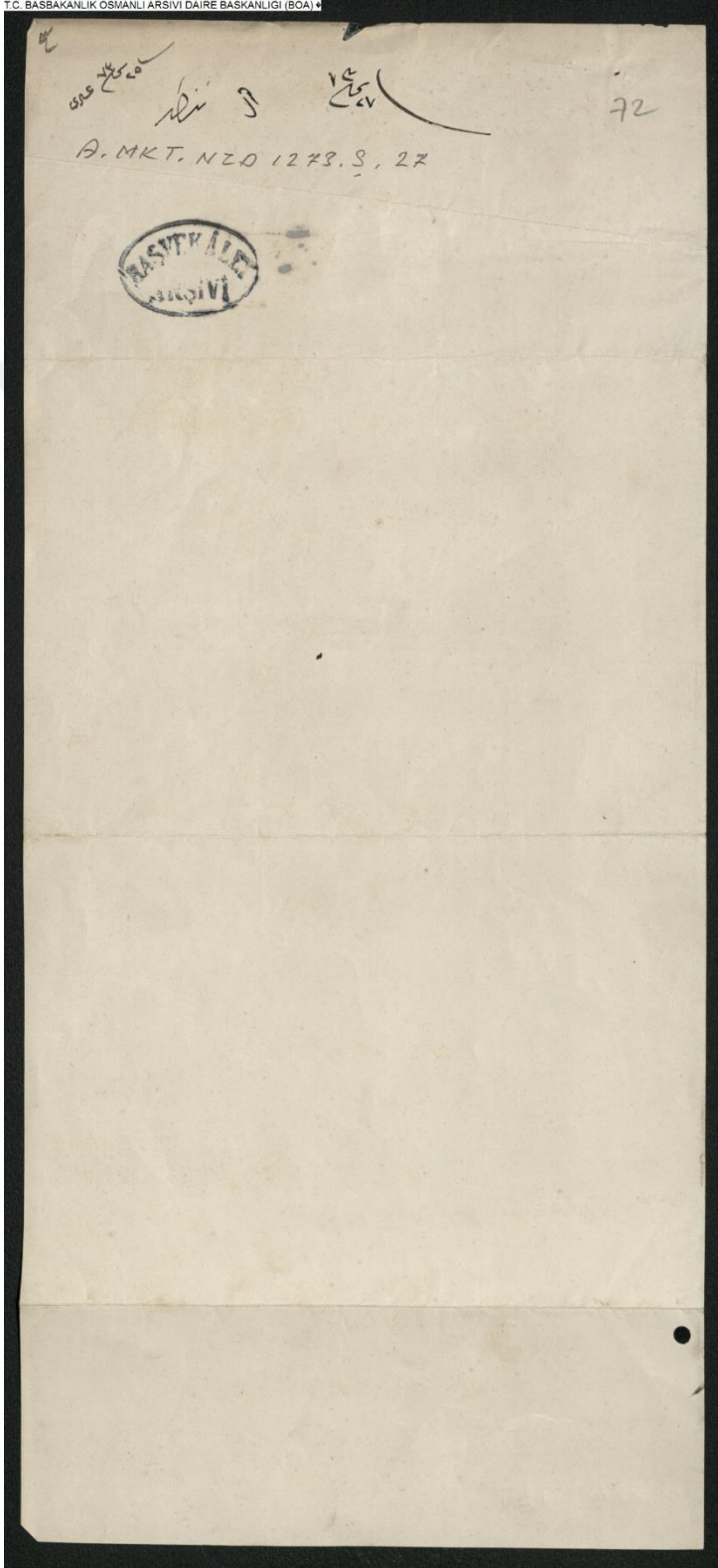
Üsküdar'da Sultantepeci'nde kâin Özbek Dergah-ı şerîfinin muhassasât-ı hâliyesine yevmî on sekiz çift fodula ile iki kıyye lahm ve şehri otuz kıyye revgan-ı sâde ile dört çeki hatab ve senevî iki bin beşyüz kıyye kömürün ve sebze ve masârıf-ı sâire için de şehri üç yüzelli guruşun zamîmeten tahsîs ve i'tâsı şeref-sudûr buyurulan irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhî iktizâ-yı âlîsinden bulunduğu Mabeyn-i Hümayun Başkitabet-i celîlesinden bâ tezkire iş'âr olunmağla ber-mantûk-ı emr u ferman-ı hümâyûn iktizâsının ifâsına himmet.

Belge No 13 :

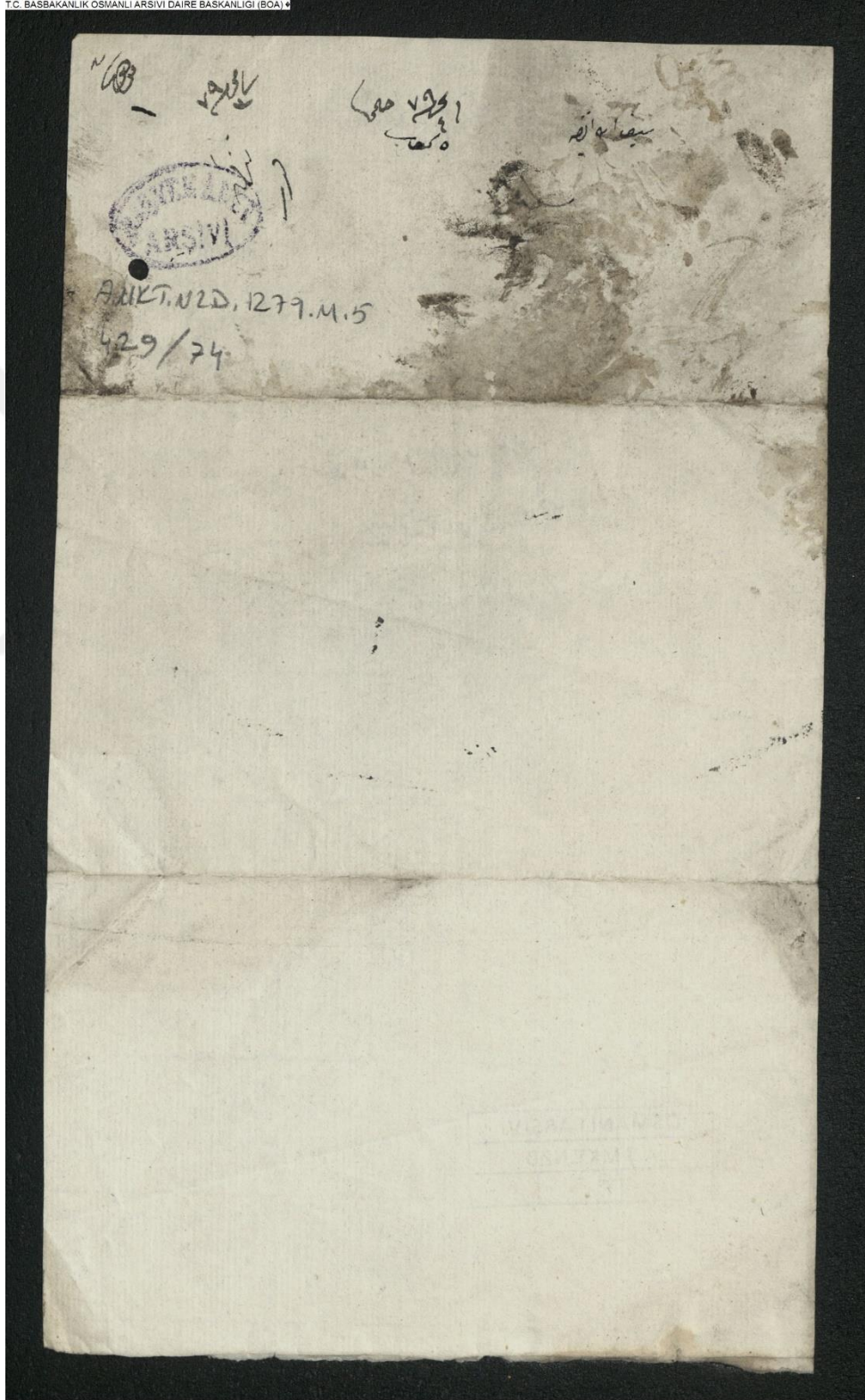
Evkâf-ı hümâyûn nezâret-i celîlesine

Beylerbeyi'nde Havuzbaşı nâm mahalde kâin Özbekler tekyesinin şeyhi Abdullah Efendi'nin bilâ veled vefâtı vukû'una mebnî münhal olan meşîhatın maaş ve mu'ayyenâtıyla uhdesine tevcîhi niyâzıyla tarîkat-i aliyye-i Bedeviyye meşâyihinden Şeyh Ahmed Efendi'nin takdîm eylediği müzekkire manzûr-ı âlileri buyrulmak üzere leffen irsâl kılınmış ve efendi-i mûmâ ileyhın şâyân-ı âtîfet olduğu haber verilerek is'âf-ı mes'ûlü himem-i aliyyelerine vâbeste bulunmuş olmağla ol bâbda irâde efendimindir.

Fî 8 C. sene 1345



A.}MKT.NZD.00221.00072.001



A.}MKT.NZD.00429.00074.001

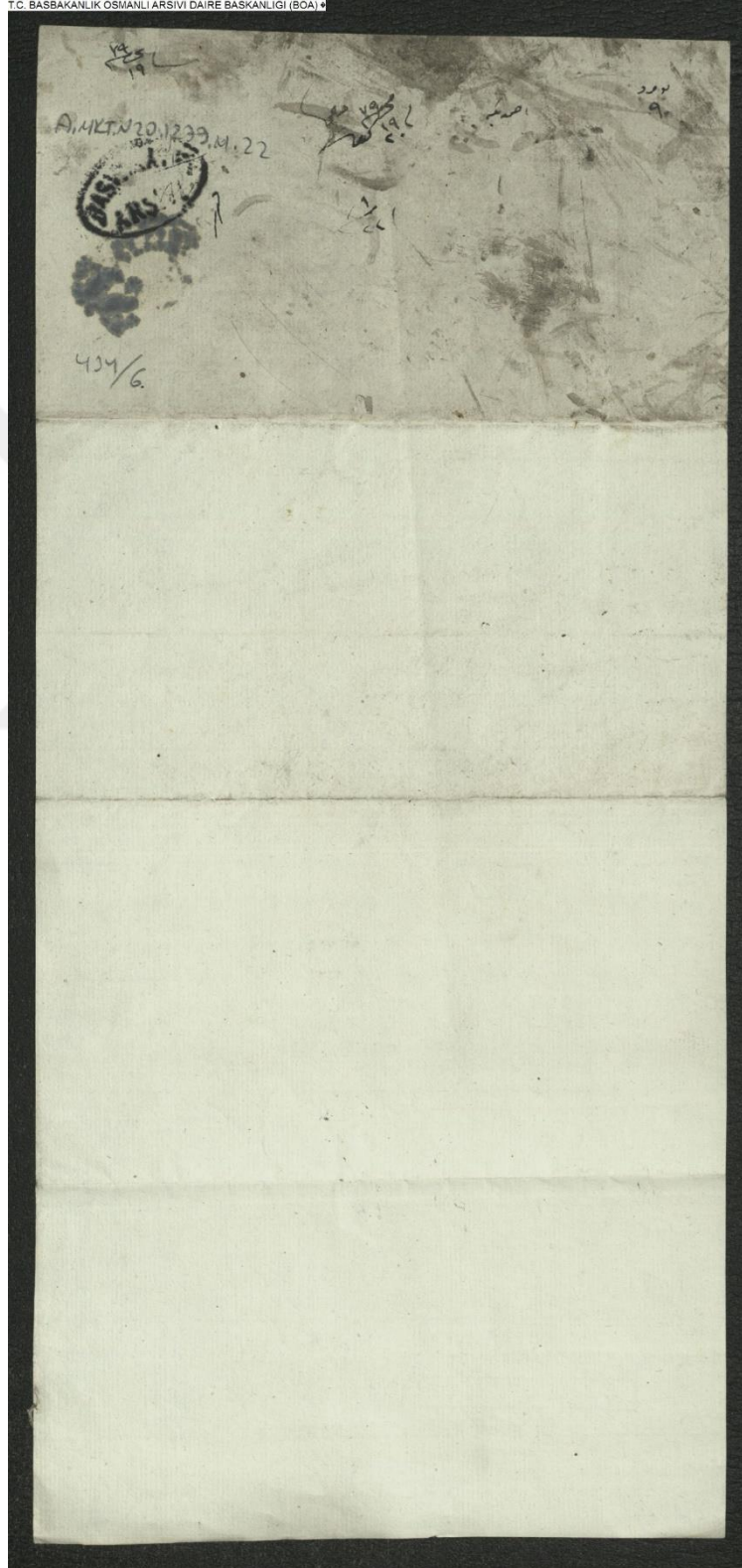
ادنانى همدانى

[illegible]

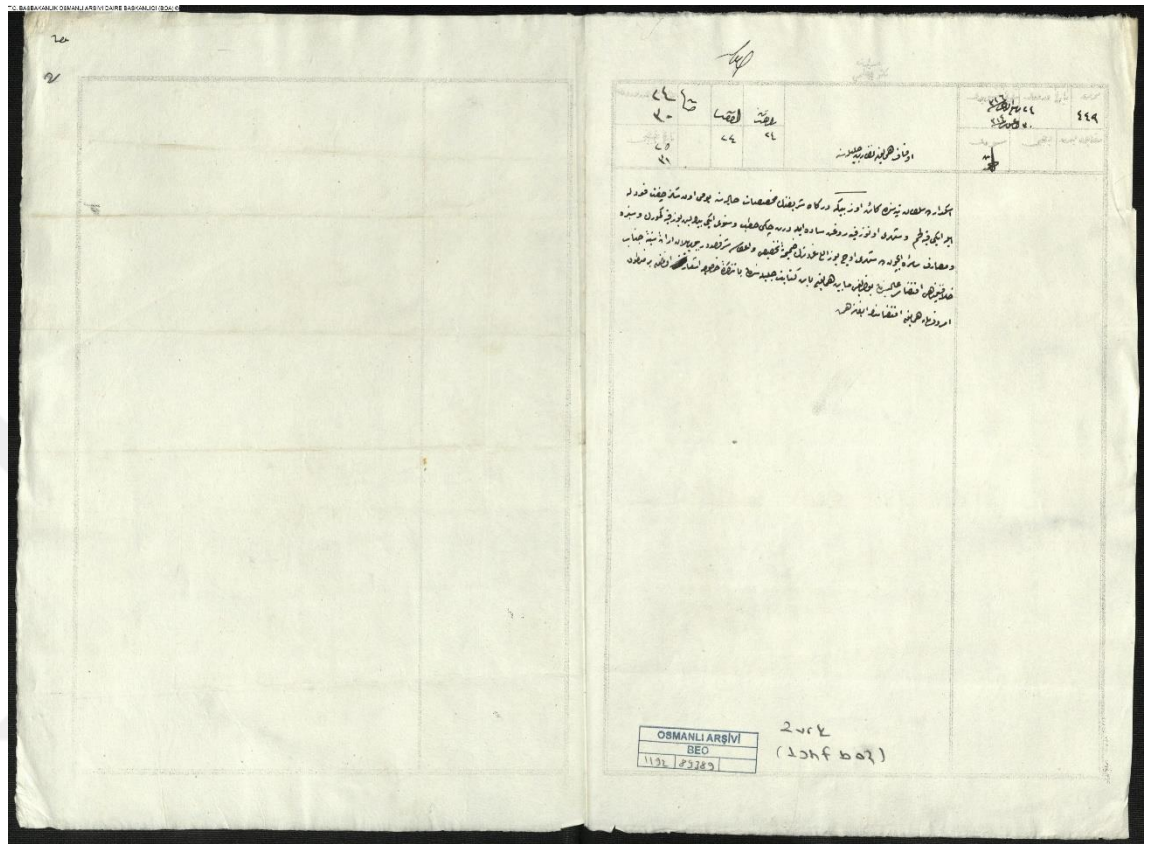
۱۰
 ۱۱
 ۱۲
 ۱۳
 ۱۴
 ۱۵
 ۱۶
 ۱۷
 ۱۸
 ۱۹
 ۲۰
 ۲۱
 ۲۲
 ۲۳
 ۲۴
 ۲۵
 ۲۶
 ۲۷
 ۲۸
 ۲۹
 ۳۰
 ۳۱
 ۳۲
 ۳۳
 ۳۴
 ۳۵
 ۳۶
 ۳۷
 ۳۸
 ۳۹
 ۴۰
 ۴۱
 ۴۲
 ۴۳
 ۴۴
 ۴۵
 ۴۶
 ۴۷
 ۴۸
 ۴۹
 ۵۰
 ۵۱
 ۵۲
 ۵۳
 ۵۴
 ۵۵
 ۵۶
 ۵۷
 ۵۸
 ۵۹
 ۶۰
 ۶۱
 ۶۲
 ۶۳
 ۶۴
 ۶۵
 ۶۶
 ۶۷
 ۶۸
 ۶۹
 ۷۰
 ۷۱
 ۷۲
 ۷۳
 ۷۴
 ۷۵
 ۷۶
 ۷۷
 ۷۸
 ۷۹
 ۸۰
 ۸۱
 ۸۲
 ۸۳
 ۸۴
 ۸۵
 ۸۶
 ۸۷
 ۸۸
 ۸۹
 ۹۰
 ۹۱
 ۹۲
 ۹۳
 ۹۴
 ۹۵
 ۹۶
 ۹۷
 ۹۸
 ۹۹
 ۱۰۰

44

OSMANLI ARŞIVI		
A.} MKT.NZD		
434	6	



A.}MKT.NZD.00434.00006.001



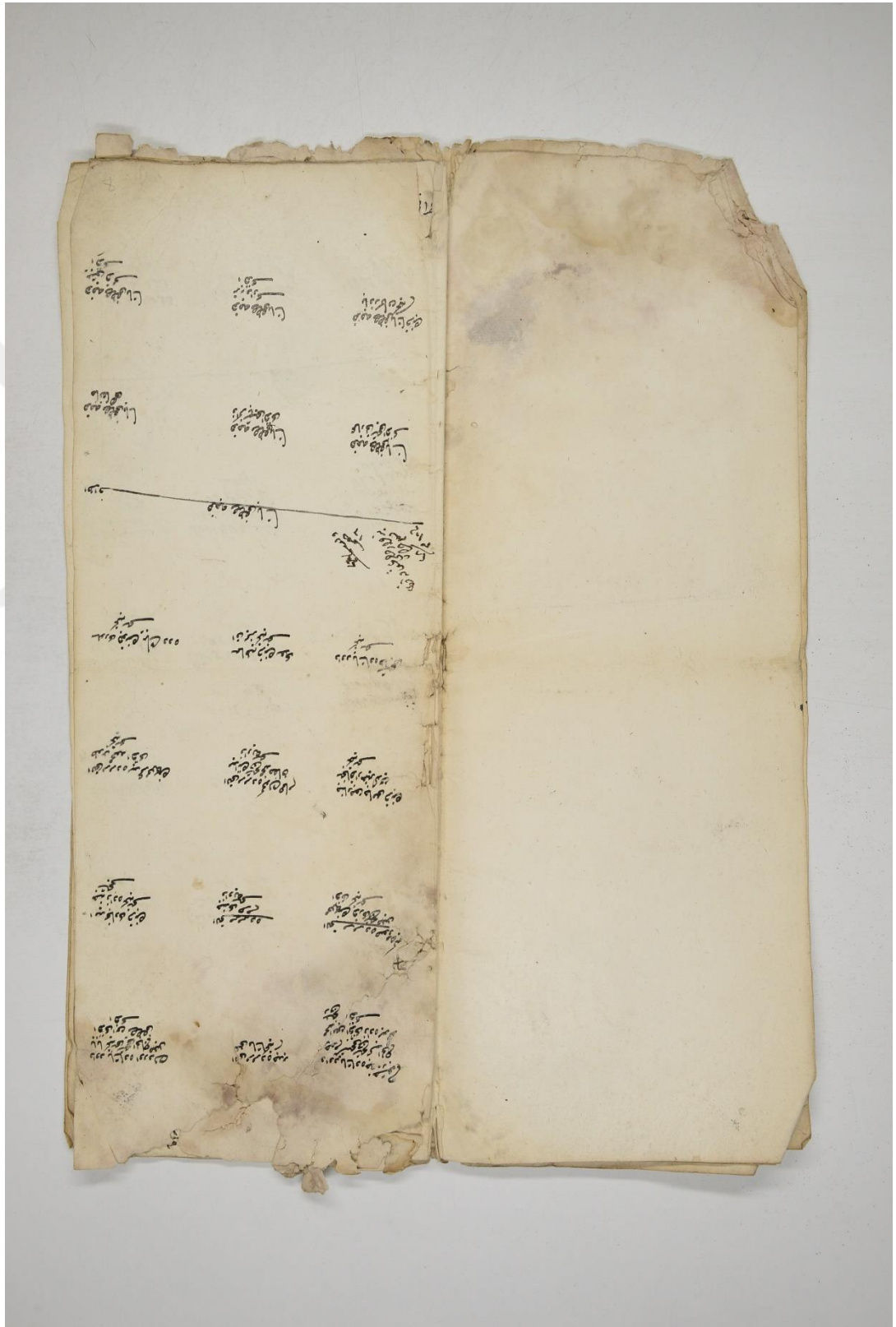
۴۴۴

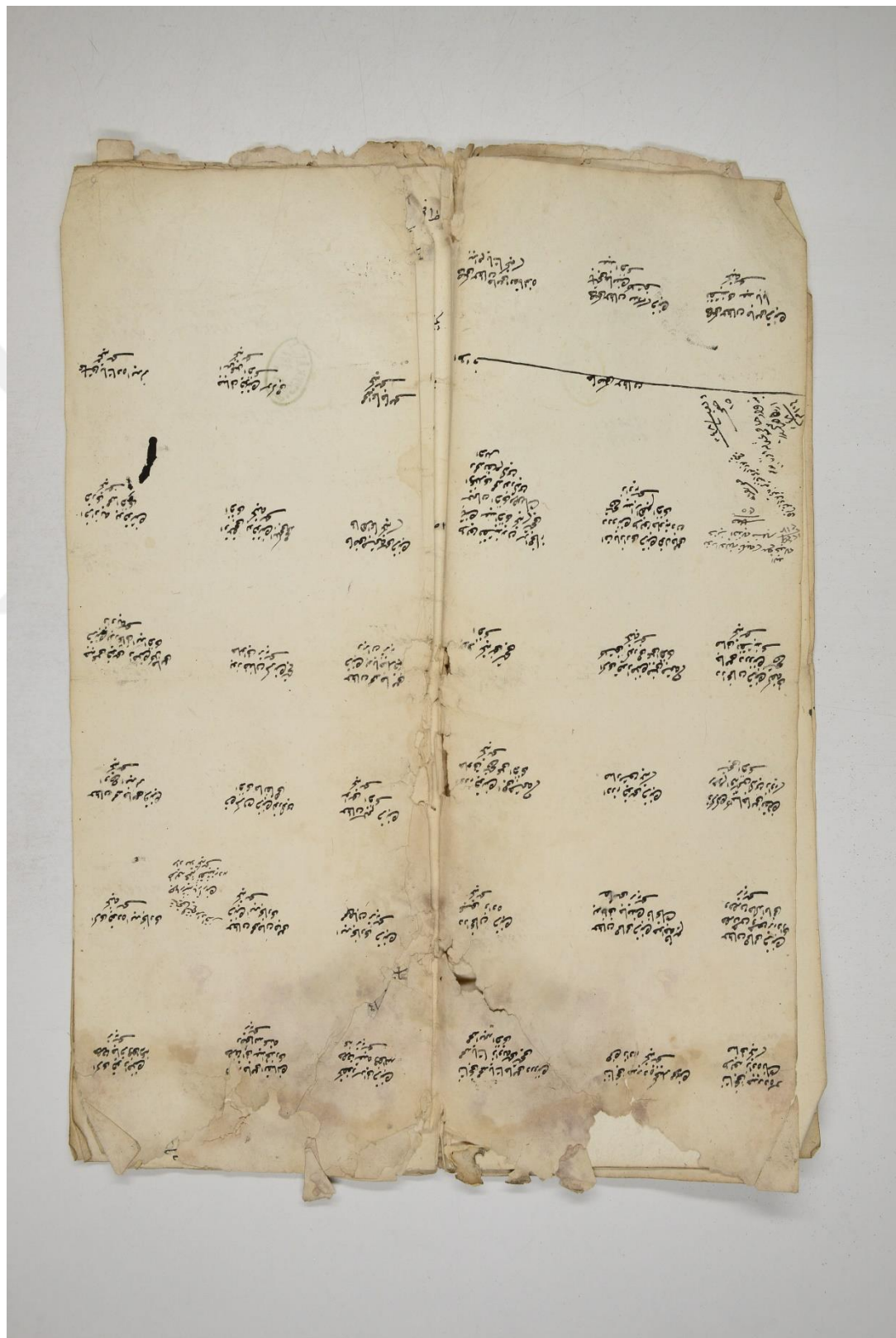
ادبیک درکاهن محضه در

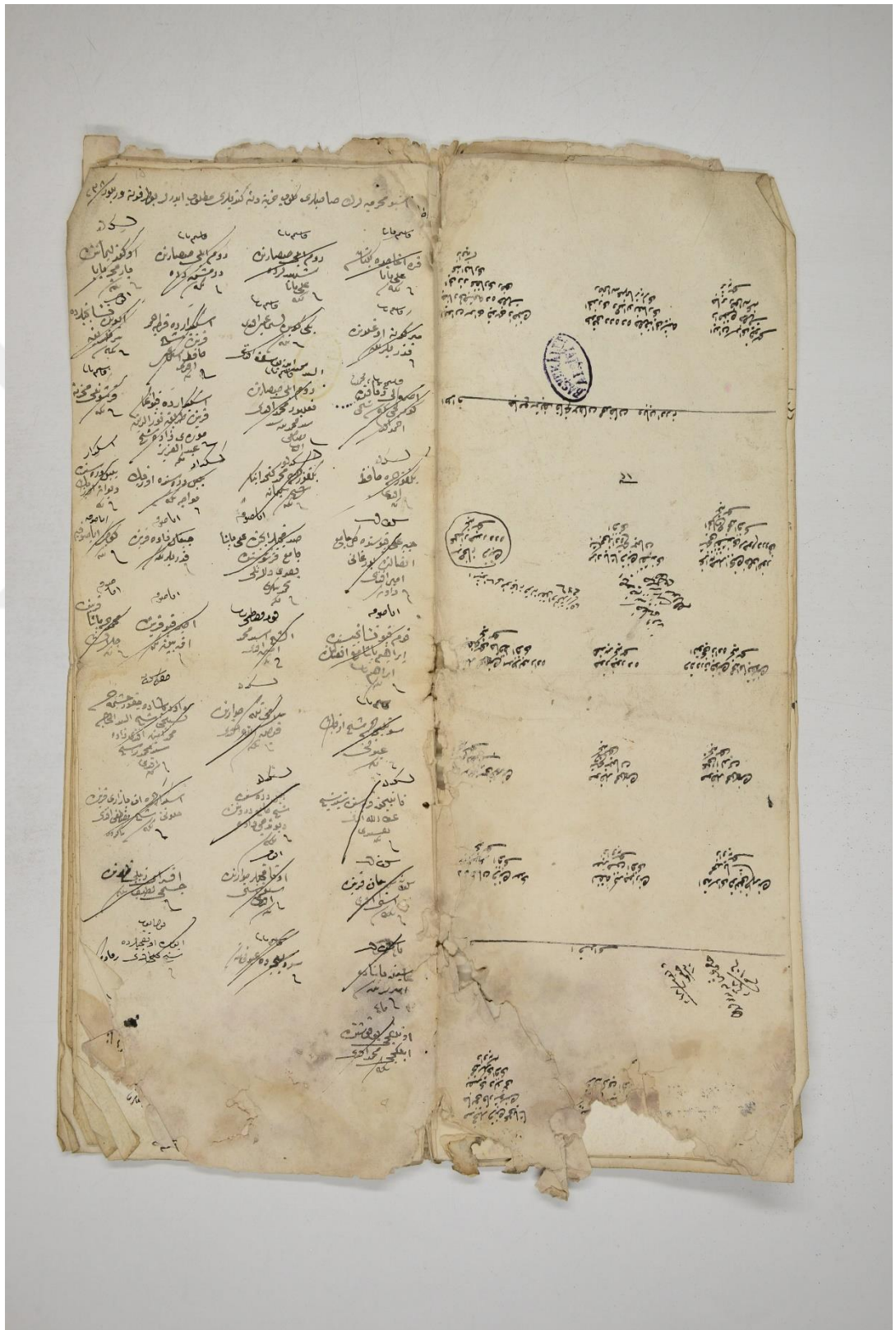
۲۴۲

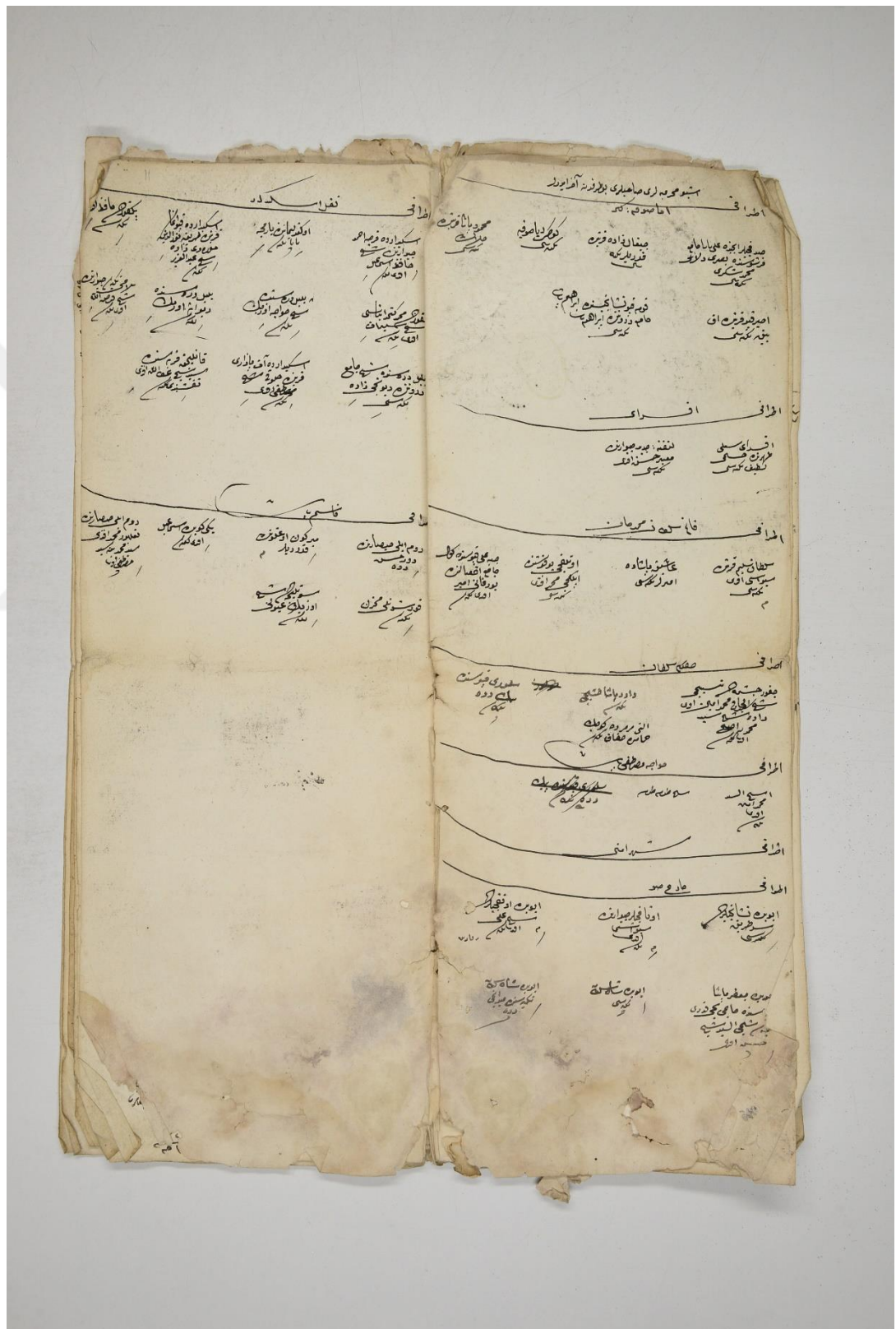
۸۹۴۱۹

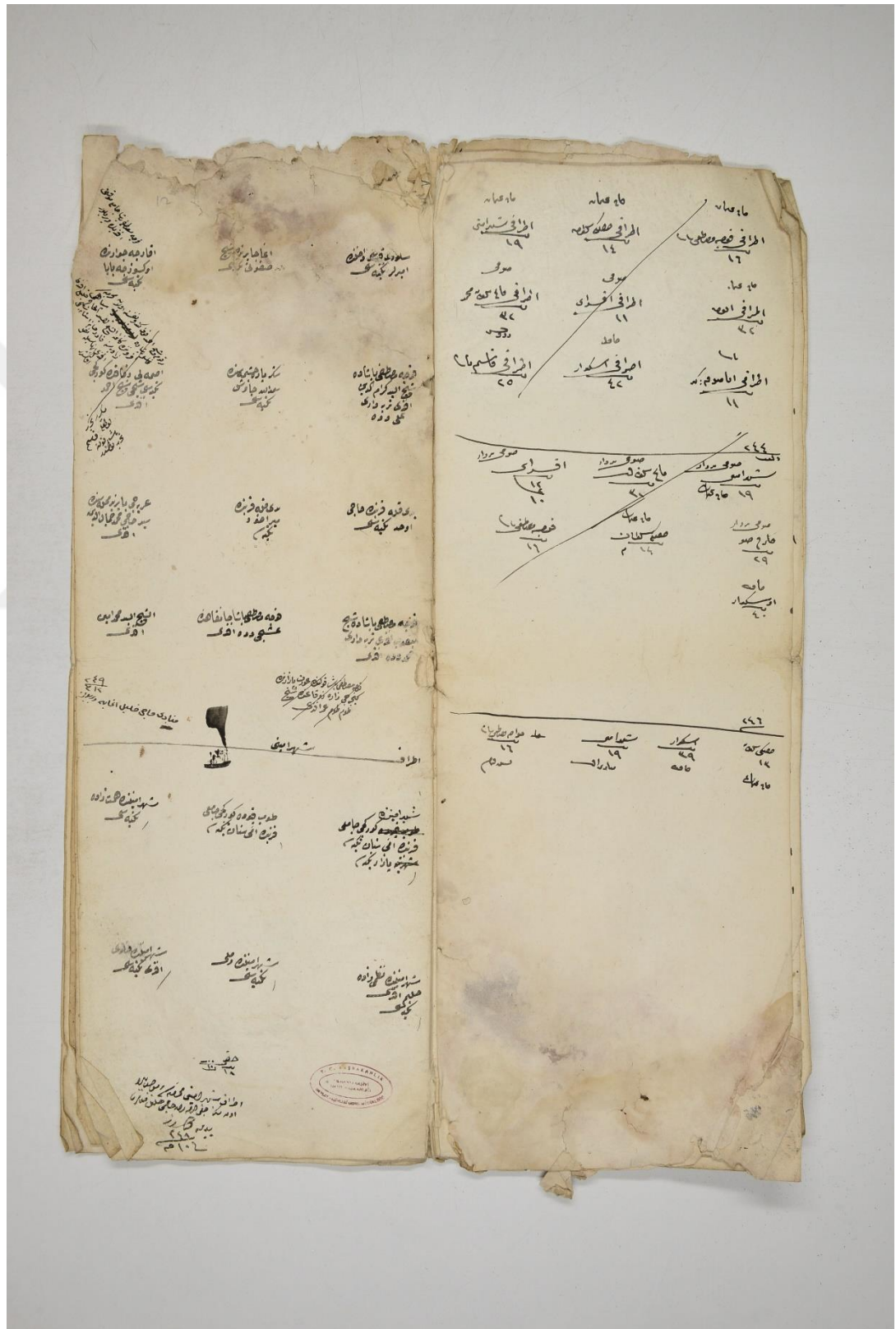
۴۴۹
ادبیک درکاهن محضه در
ادبیک درکاهن محضه در

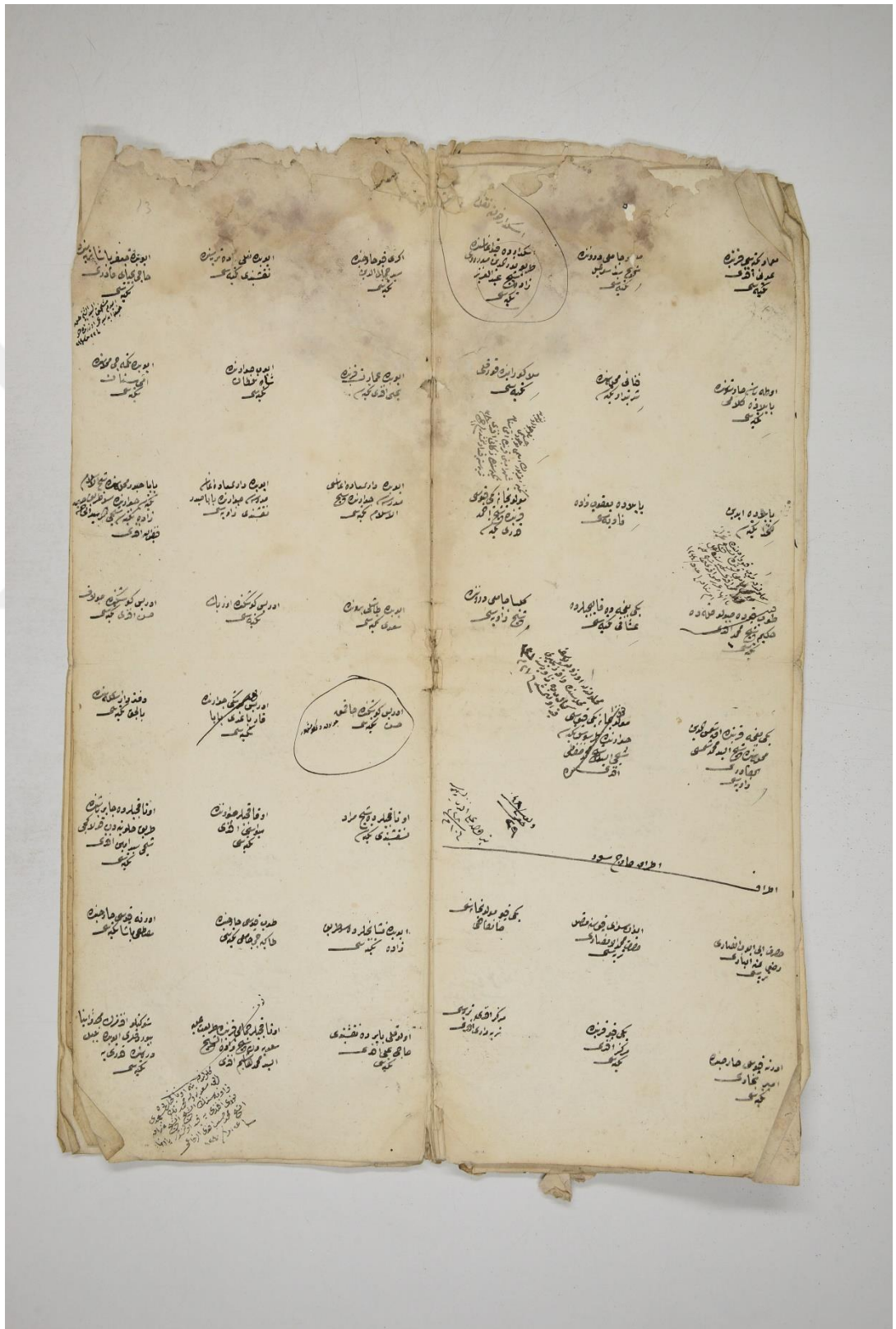


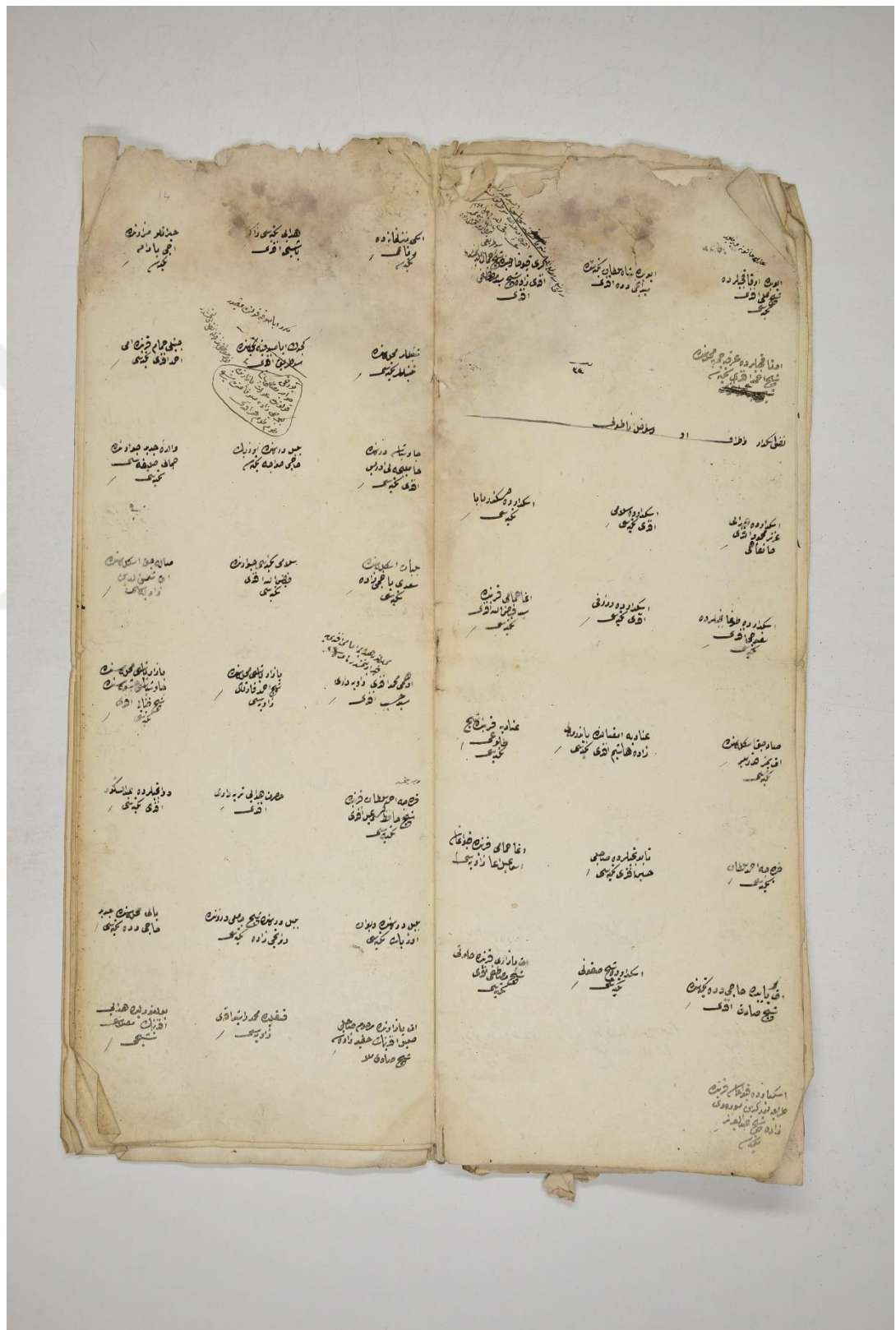


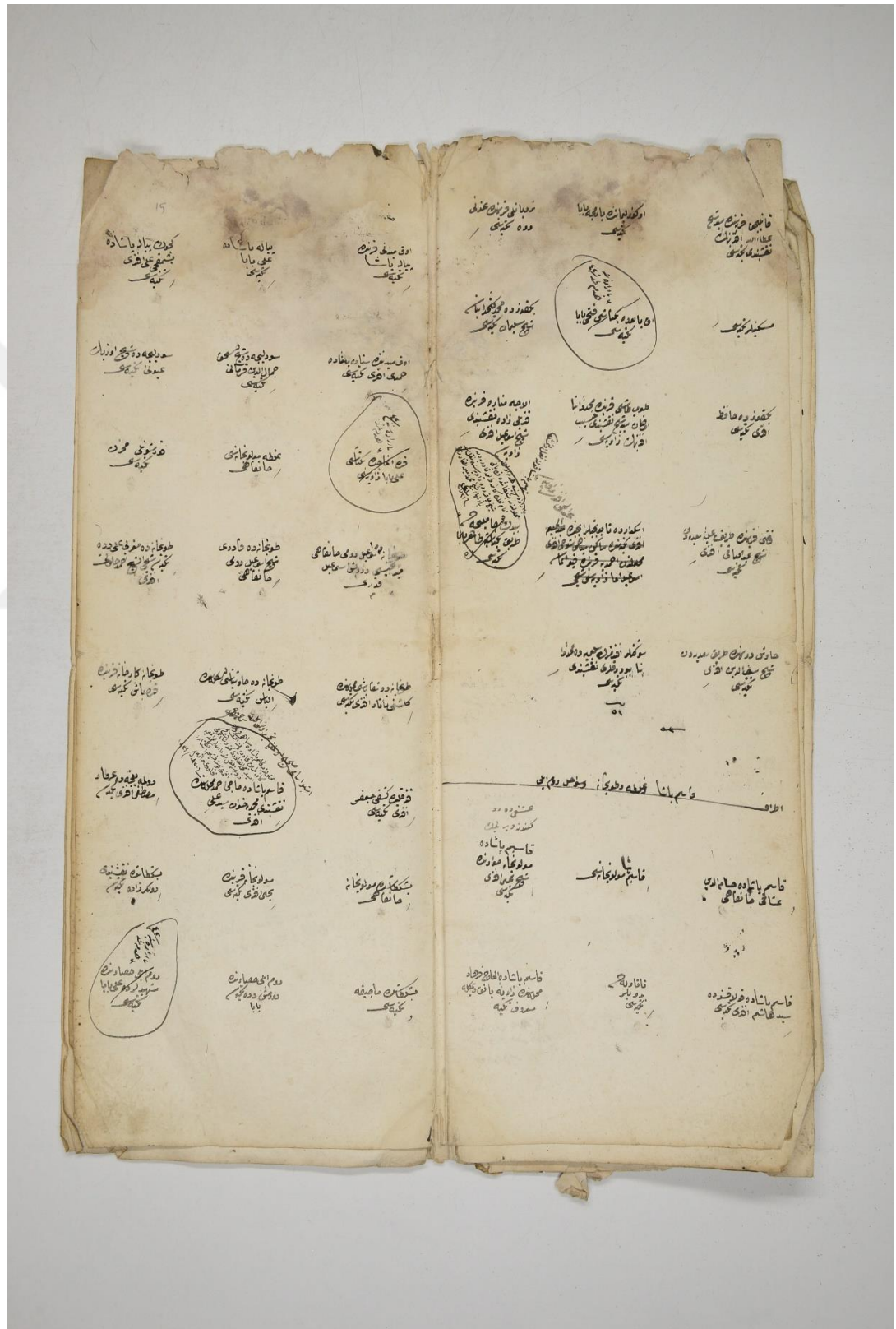


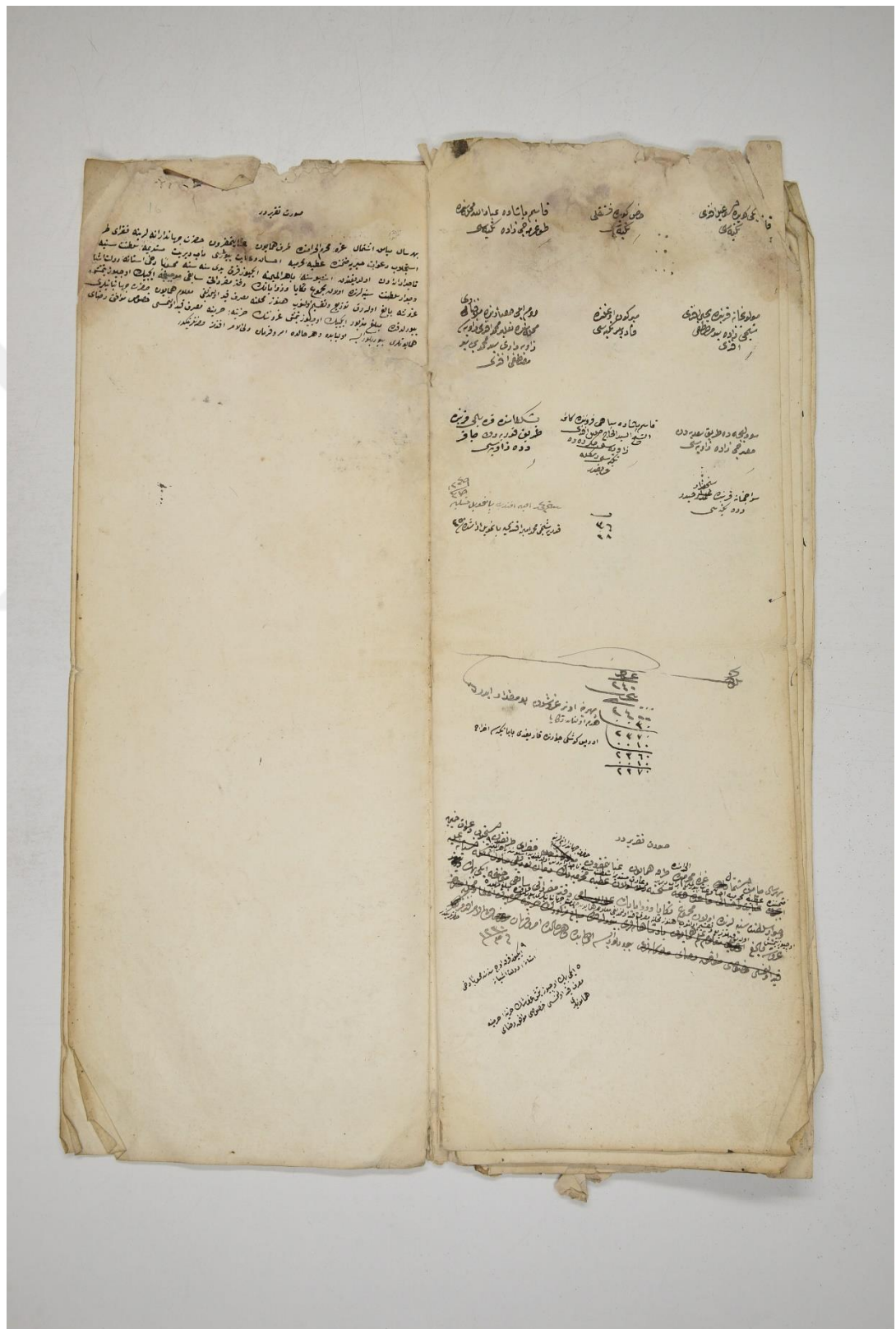












قیمت فروش

موقوفه بنی کبریا
سطح امر مبارک محمد پاشا یوسف اوردان و کاهن پست نشینی سونی شیخ محمد اقصی حال حاضر بنی کبریا انقیضه بولطه حبیب ابدی که سوره س ناره بانو خانم و فرزندان
حبیب صغیر اولاده اولادی علیه بها ابدی اوردن واهی وولیه و درگاه شکر خارج وراضی اراده و تقاضای اولیای بنی بعلوفاش رضی اراده و تقاضای ابدی اوردن
موقوفه سبک نعل و نفیبه ابدی ابدی اوردن موقوفه شیخ محمد اقصی ارضانته چند روز همکه موقوفه رضوی اولاده و احد خانومه محبوبه الاصل و همسر محبت
نکاح اولاده سلیمه خواهر نام که ابدی راخذ و خارجا اتفاقه و مولایه زوجه ابدی بنیم صغیرک امالی اضا و کتو کتیدینه و کسک و عولت و کتو
نقاره ناک بوقدره محبت و وارثان اولیای حاله قضیه کتبه المعام طعام و بلکه اصول اوردن اجری ایبه طریقت ابدی کتو بنیمک اقرسی و کتو و کاهن
و ارثانی ماملی اقدار ابدی انواب کونا کونه اید کتو قی تریمه و مولای ناره بانو خانومه بنیمک اقرسی بغیر موقوفه اضا علیا که منع سواشی اولیای
مولای ایبه محمد و سید بابر درگاهند جیلده و اقری و اصد و بلکه نانه باره به معراج اولیای حاله طر و ابعاد ایبه و هالیکه مولای سلیمه خواهر اکرار
الاجه محمد سق و اقد درگاه شیخ و کتو اولوب بوجده بر احوال نابیاض شک ابدی بود اصد و خانه نه قسیم و صد صاحبک ایبه
سلیمه خواهر اقصی بوقدره نابیاض است ابدی کتبه خابای حاضری بنیمک تقاضای هالنده موقوفه عذر و اوردن و کاهن برهوا ایبه اوردن و کتو
نشین و مولای ناره بانو خانوم واهی وولیه نصی و بنیم صغیرک سوال و اقرسی کتو اقرسی ایبه موقوفه انام اولاده شریف غلی احمدیه
احال و احقاقه صد اولاده اوردن ای بنیمک اجانه موقوفه علی بنیمک بر بنیم بولوب بایک و هالک اوردن و قیه صد اولاده و کتو و کتو



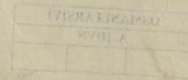
OSMANLI ARSIVI
A. DVN
18 | 9 |

فرضه عا، فرضه قوايه

9

A. DVN. 1278-2.19

181/51



A. DVN.00181.00091.001

